

Bloc 2

El paisatge de les Comarques Gironines. Aspectes generals

La marina d'Empuriabrava està formada per una gran quantitat de canals i cases unifamiliars. Departament de Territori i Sostenibilitat

El present bloc s'inicia amb una descripció dels principals condicionants naturals del paisatge de les Comarques Gironines (com el clima, el relleu i la hidrografia), i també dels elements naturals que s'han desenvolupat sobre aquest substrat (com les formacions vegetals i els hàbitats).

En el segon capítol es descriu la seqüència evolutiva del paisatge de les Comarques Gironines i dels principals factors que hi han afavorit els canvis al llarg de la història. Aquest capítol dóna pas a un altre que descriu el paisatge actual de les Comarques Gironines, és a dir, la combinació i la interacció dels elements que constitueixen l'estructura actual del paisatge i que en defineixen el caràcter.

Aquest tercer capítol també entra de ple en les tendències i els canvis que es produeixen –i en les que es poden produir– en el paisatge, fruit de les principals activitats i processos que hi incideixen, i com a conseqüència de la implementació de les polítiques territorials, urbanístiques i sectorials vigents.

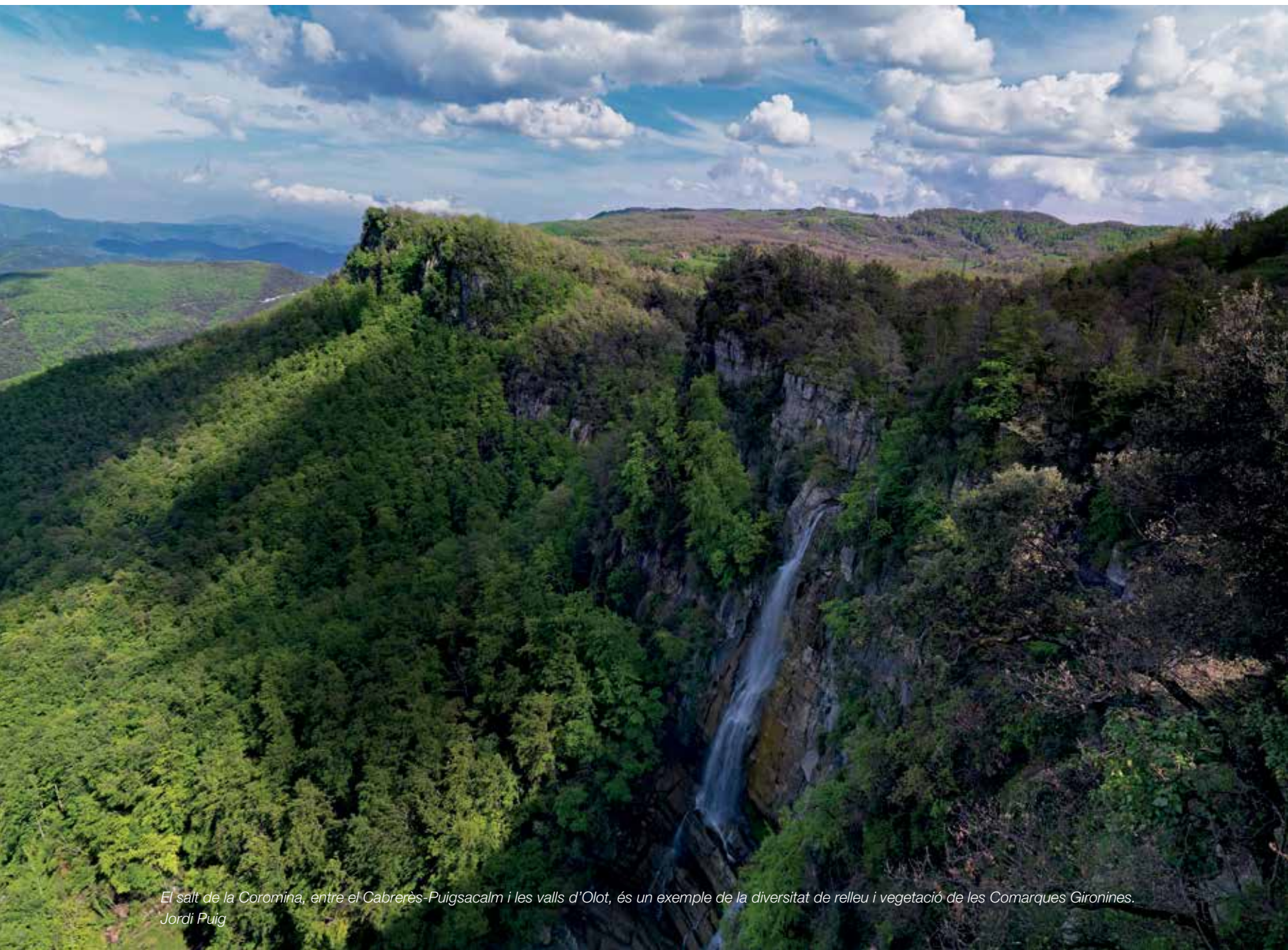
El següent capítol tracta el paisatge de les Comarques Gironines des de diferents expressions artístiques (pintura, literatura, postals, rondalles, cançó, llegenda...). El llegat artístic i literari mostra paisatges que responen a una determinada concepció social i que influeixen enormement en l'imaginari col·lectiu de les Comarques Gironines.

Aquest capítol enllaça amb el cinquè, que fa una descripció qualitativa dels principals valors paisatgístics, i diferencia entre els naturals, estètics, històrics, socials, productius, i els simbòlics i identitaris, atenent la riquesa i diversitat dels paisatges culturals de les Comarques Gironines i la necessitat imperant de deixar constància dels seus valors.

En el sisè capítol s'identifiquen i es descriuen les principals rutes i punts que permeten observar, interpretar i descobrir el caràcter dels paisatges d'aquest àmbit.

Finalment, s'avalua el paisatge de les Comarques Gironines identificant-ne les principals debilitats, amenaces, fortaleses i oportunitats que cal considerar a l'hora de protegir-lo, gestionar-lo i ordenar-lo.

1. Elements naturals

*El salt de la Coromina, entre el Cabrerès-Puigsacalm i les valls d'Olot, és un exemple de la diversitat de relleu i vegetació de les Comarques Gironines.
Jordi Puig*

El caràcter del paisatge està condicionat en primer lloc per l'estructura i el modelat del relleu. Els sectors de muntanya i les àrees de plana, amb les formes de relleu pròpies en relació amb la litologia i la tectònica, constitueixen el substrat, l'esquelet de cada paisatge. Per altra banda, a muntanya el gradient altitudinal i la distància respecte del mar, entre altres factors, condicionen la presència de tipus climàtics diferents del clima mediterrani de caràcter zonal, que predomina a la terra baixa de les Comarques Gironines. D'altra banda, la hidrografia, la vegetació i la fauna no fan sinó reflectir les variacions en l'espai, a les quals s'afegeix la secular intervenció humana.

1.1. El relleu

El paisatge de les Comarques Gironines es caracteritza per la gran diversitat del relleu. Entre l'alta muntanya de les valls de Núria i d'Ulldeter i les planes empordaneses localitzades arran de mar, s'hi troben representades totes les grans estructures que des del punt de vista geomorfològic caracteritzen el relleu de Catalunya. Com a resultat de la successió d'esdeveniments d'ordre litològic, tectònic i morfològic esdevinguts al llarg de la història geològica, hi són presents una gran varietat de materials litològics, des de les roques antiquíssimes d'edat paleozoica, presents en el Pirineu

axial, fins als sediments quaternaris més recents, que terraplenen les planes al·luvials de la façana litoral.

Algunes de les muntanyes de les Comarques Gironines són sempre visibles en l'horitzó, presents com a veritables telons de fons, elements permanents del paisatge visual, punts de referència cardinal i icones de l'imaginari paisatgístic gironí, tal com es veurà en el capítol cinc sobre valors en el paisatge. És el cas del Far, de les Alberes, de la silueta de la muntanya del Mont, de les cingleres de les muntanyes del Rocacorba i de la silueta imponent del Puigsacalm o del perfil del Montgrí, coronat pel seu castell. Altres perfils són més modestos, però igualment significatius, com és el cas de la silueta de les Gavarres, que tanca per llevant l'allargada plana de la Selva-Gironès o el vessant nord de les mateixes Gavarres, amb el santuari de parets blanques dels Àngels, visible des del nord enllà.

A vegades aquestes muntanyes, que són fites i façanes paisatgístiques permanents, corresponen a serres i massissos enclavats fora de l'àmbit territorial de les Comarques Gironines, com és el cas del cim del Canigó, nevat sempre a l'hivern, o les siluetes de les Agudes i del Turó de l'Home, per bé que la seva rellevància visual i simbòlica les fa properes i les integra de forma destacada en l'imaginari paisatgístic gironí.

A continuació es descriuen cadascuna de les estructures de relleu presents a les Comarques Gironines.

38

Els Pirineus orientals

La divisió convencional de la gran serralada pirinenca en trams de característiques orogràfiques comunes ha diferenciat el sector comprès entre la Cerdanya i el mar com els Pirineus orientals.

Aquests relleus s'estenen, dins l'àmbit d'aquest Catàleg, des de la collada de Toses i el massís del Puigmal fins al cap de Creus. Donen lloc a les serres i massissos més elevats de tot el territori gironí, entre els quals destaquen l'esmentat Puigmal (2.910 m), el pic de Noufonts (2.861 m) i el de Bastiments (2.881 m), que limiten les valls de Núria i d'Ulldeter pel nord. Cap a llevant l'altitud decreix de manera notable, amb els relleus i altituds més moderades de l'alta Garrotxa (per exemple, el puig de Comanegra, de 1.557 m). Més cap a llevant s'aixeca el roc de Frausa (1.443 m), el sostre del massís de les Salines, que dona pas a la collada del Pertús, situat a 450 metres d'alçada. Des d'aquest punt, les muntanyes es tornen a elevar sobtadament fins als 1.257 metres del puig Neulós, el cim culminant de la serra de l'Albera, per tornar a davallar definitivament per les serres de la Balmeta (606 m) i de Rodes (670 m), fins a cabussar-se dins el mar al cap de Creus.

Els relleus dels Pirineus orientals estan modelats en sediments molt antics d'edat paleozoica, la majoria dels quals metamorfitzats per la intrusió de grans masses de roques ígnies. Al sector de Núria-Ulldeter predominen els gneis, els esquistos i els gresos, que presenten formes enèrgiques però lleugerament arrodonides, mentre que a les Salines i l'Albera els granitoids, que presenten un relleu més agrest, i els esquistos són els materials més característics.

Els Prepirineus

Els materials que constitueixen els relleus dels Prepirineus són d'origen sedimentari i es dipositaren sobretot durant el Mesozoic i el Paleogen: hi trobem calcàries, principalment, però també hi ha margues, gresos, conglomerats i altres roques sedimentàries carbonatades. L'orogènia alpina, en comprimir i aixecar el nucli axial de la serralada, va obligar els materials sedimentaris que el

Els relleus dels Pirineus orientals del sector de Núria-Ulldeter presenten formes enèrgiques però lleugerament arrodonides. Observatori del Paisatge

recobrien a doblegar-se i lliscar cap als sectors perifèrics deprimits, i van donar lloc a les estructures plegades, els cavalcaments i els mantells de corriment que s'observen en les unitats de relleu dels Prepirineus.

En el cas de les Comarques Gironines, aquests relleus corresponen a tot el conjunt de serres que s'estenen per la zona baixa del Ripollès i l'alta Garrotxa. A la zona baixa del Ripollès comprenen un conjunt de serres plegades regularment i disposades de sud a nord. L'alternança de capes resistents i capes toves dóna lloc a l'aparició d'un relleu ondulat on les carenes de les serres alternen amb estretes valls obertes en les capes de margues, com la vall de Vallfogona del Ripollès o la vall del Ter a Sant Joan de les Abadesses.

Al sector de l'alta Garrotxa el gran predomini dels materials calcaris condiciona un tipus de paisatge agrest, constituït per serres com Montfalgars, Comanegra, Bassegoda i Mare de Déu del Mont, que presenten grans cingleres i espadats relacionats amb una estructura complexa de plecs tombats i cavalcaments. Els cursos fluvials, com el Llierca i el Borró (afluents del Fluvià), en seguir un traçat nord-sud, han obert estrets congostos. Les petites valls interiors i els replans on es localitzen els conreus coincideixen amb l'aflorença dels materials més tous, com les margues i les argiles.

La Serralada Transversal

La Serralada Transversal és una unitat de relleu que uneix les serres subpirinenques del Ripollès i la Garrotxa amb les muntanyes i depressions del Sistema Mediterrani. Està constituït per relleus poc deformats pels plegaments però en canvi molt afectats per tot un conjunt de línies de falla que han provocat l'aixecament d'uns blocs i l'enfonsament d'uns altres. Entre els relleus enlairats del Puigsacalm (1.513 m) i el Cabrerès, a ponent, i les serres de Finestres (1.023 m) i del Rocacorba (990 m), a llevant, se situa un conjunt de blocs deprimits que corresponen a la plana d'en Bas i a les fosses d'Olot i de Santa Pau. L'alternança de materials tous i resistents produeix un paisatge on abunden els relleus en costes, amb cingleres imponents com les del Far.

El sistema de falles que afecta el sector va facilitar una intensa activitat volcànica de tipus estrombolià que es va manifestar al final del Terciari i al començament del Quaternari. Les acumulacions de cendres volcàniques, greda i altres productes piroclàstics emesos pels volcans en les seves erupcions van construir més de quaranta cons volcànics que es troben escampats per la comarca de la Garrotxa. Els corrents de lava van seguir el traçat dels cursos fluvials i en refredar-se van originar colades basàltiques, com la que es pot observar a la cinglera de Castellfollit de la Roca, a sobre del riu Fluvià.

La plana de l'Empordà

L'Empordà és una plana litoral envoltada d'un conjunt de muntanyes que l'encerclen a tall d'amfiteatre obert cap al mar.

L'origen de la plana de l'Empordà és de tipus tectònic. Sengles línies de falla d'orientació nord-sud i est-oest, generades en el Miocè, van ser les responsables de l'enfonsament d'un conjunt de blocs

del sòcol hercinià que va donar lloc al contrast brusc que s'observa entre la plana i les muntanyes que l'envolten. La depressió formada va constituir una conca de sedimentació que va rebre les aportacions de sediments dels rius procedents dels relleus veïns.

L'Alt Empordà és creuat pel Fluvià i la Muga i el Baix Empordà pel Ter i el Daró. Els rius esmentats són en bona part responsables de la morfologia actual de la plana empordanesa. La deposició de sediments ha provocat el rebliment de la plana i l'avenç progressiu de la línia de costa. Els aiguamolls litorals són una mostra de sectors on el medi continental ha guanyat progressivament terreny al mar.

La Serralada Prelitoral

La Serralada Prelitoral és constituïda per una llarga alineació de serres i massissos que es disposen seguint la direcció nord-est sud-oest, tot vorejant el marge meridional de la Depressió Central Catalana. Al seu extrem nord-est entra en contacte amb els relleus de la Serralada Transversal i comunica amb els Prepirineus, mentre que al sud-oest enllaça amb les muntanyes del Sistema Ibèric. A les Comarques Gironines la Serralada Prelitoral està representada pels massissos de les Guilleries (1.144 m) i el Montseny (1.712 m) que estan separats per la falla de la riera d'Arbúcies. Una altra falla, la d'Amer-Santa Coloma de Farners, limita el bloc enlairat de les Guilleries de la depressió de la Selva.

Tant al Montseny com a les Guilleries abunden les roques ígnies i metamòrfiques d'edat paleozoica, amb un predomini de les pissarres, els esquistos i els granits. En alguns sectors, els processos d'alteració que han afectat els granits han donat lloc a paisatges singulars, on destaquen les formes pròpies dels modelats granítics amb la presència de doms, acumulacions de blocs rocósos arrodonits i que en alguns casos cavalquen els uns sobre els altres, tal com es pot apreciar al rocar de Santa Coloma de Farners.

La Serralada Litoral

A les Comarques Gironines se succeeixen de nord a sud les serres i massissos litorals següents: les muntanyes de Begur (322 m), les Gavarres (531 m), el massís de Cadiretes (519 m) i una part del Montnegre (757 m). Els relleus són constituïts principalment per roques ígnies i metamòrfiques: granits i pissarres, que en combinació amb unes precipitacions moderades, contribueixen a la formació de sòls profunds que mantenen un paisatge de característiques forestals. Alguns dels relleus de la Serralada Litoral entren en contacte directe amb el mar i donen lloc a una costa rocosa i articulada, on alternen els sectors de grans penya-segats amb les platges de fons de badia i les cales estretes, com s'observa, per exemple, al litoral de les muntanyes de Begur.

La Depressió Prelitoral

La Depressió Prelitoral és una vall ampla oberta entre les serralades Litoral i Prelitoral. Per entendre el seu origen s'ha de considerar que fins fa uns deu milions d'anys, aproximadament, el Sistema Mediterrani era constituït per un massís paleozoic compacte que s'estenia fins a la posició de les illes Balears: el massís catalanobalear. En el període final de l'orogènia alpina s'originaren dues grans

línies de fractura paral·leles que van provocar l'enfonsament del terreny i l'aparició de l'actual Depressió Prelitoral.

Els corrents fluvials i, en alguns sectors, la invasió de l'aigua marina durant breus períodes són els responsables de la sedimentació de materials detrítics que omplen la depressió i en què s'han modelat les formes de relleu actuals: turons de baixa altitud, suavitzats i separats per la incisió de rieres i torrents.

En una visió de conjunt, la Depressió Pelitoral es mostra subdividida en diverses depressions separades per petits relleus prominents. En són bons exemples les depressions del Vallès i de la Selva-Gironès, separades pel sector dels turons de Maçanet.

La línia de costa

Una visió de conjunt de la costa de les Comarques Gironines permet diferenciar uns sectors de costa alta, rocosa, on predomina l'acció erosiva de les onades, d'uns trams de costa baixa, sorrenca, on es produeix una acumulació de materials.

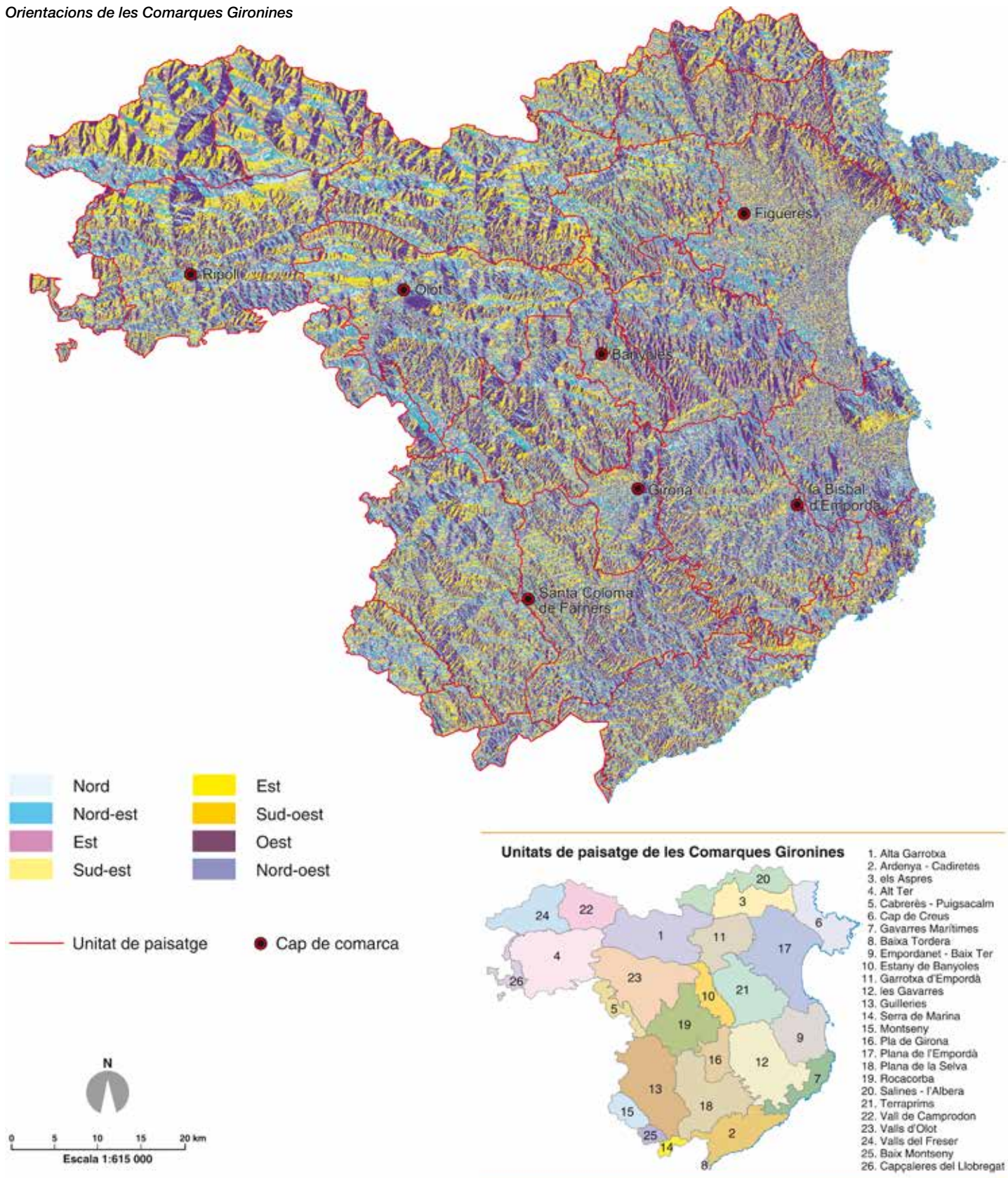
Bona part de la Costa Brava és una costa de penya-segats i estretes cales, com ara la del cap de Creus i Begur, o de platges tancades, com les de Sant Feliu de Guíxols i S'Agaró. Només en els trams immediats a les desembocadures del Fluvià i del Ter s'han constituït llargues platges rectilínies. En aquests sectors, la costa és baixa i sorrenca i en col·laboració amb la dinàmica fluvial ha donat lloc a la formació de cordons litorals, llacunes i aiguamolls. Més al sud, el Ridaura ha alimentat generosament de sorres grolleres la platja d'Aro.

Des de Sant Feliu de Guíxols fins a Blanes s'estén un sector de costa alta, agresta, amb grans penya-segats, que es correspon amb la façana marítima del massís de Cadiretes-l'Ardenya i els seus contraforts meridionals. Al sud de Blanes predomina una costa baixa i sorrenca derivada de la presència del delta de la Tordera.

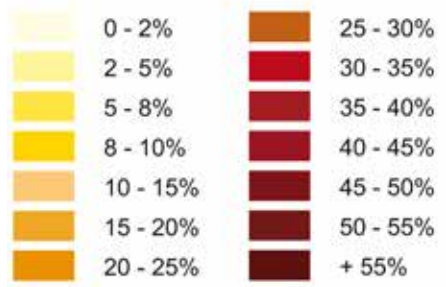
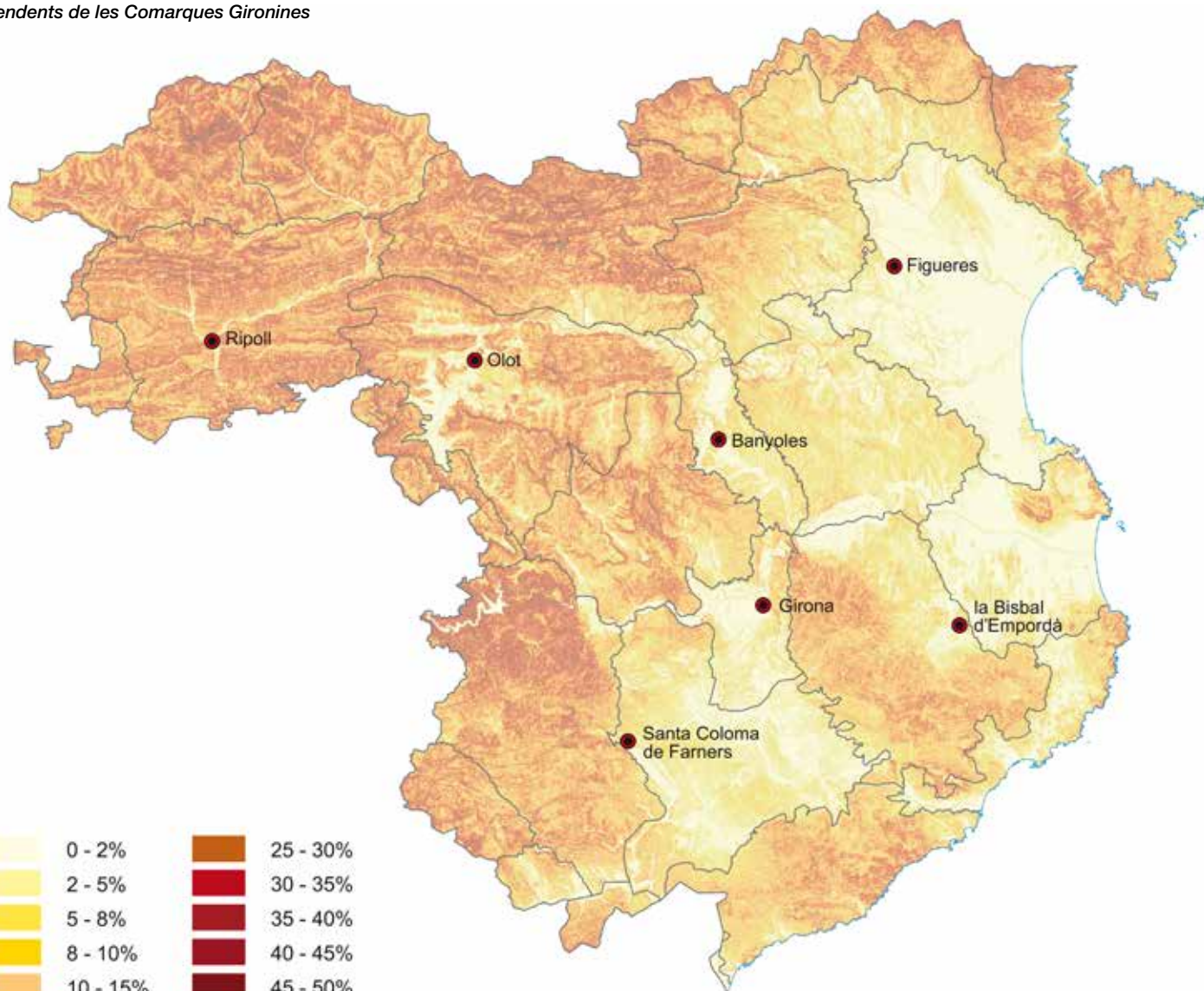

Bona part de la Costa Brava està formada per penya-segats i estretes cales. Observatori del Paisatge

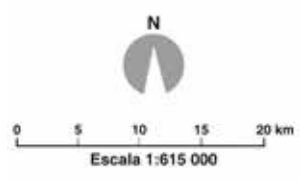
Orientacions de les Comarques Gironines

Pendents de les Comarques Gironines

— Unitat de paisatge ● Cap de comarca

42

1.2. El clima

Les Comarques Gironines estan situades en una àrea geogràfica que des del punt de vista de la dinàmica atmosfèrica rep la influència de les masses d'aire polars i tropicals, aquestes darreres representades per l'anticicló de les Açores, i que té una forta dependència de les característiques de temperatura i humitat de les masses d'aire procedents del mar Mediterrani. El domini climàtic mediterrani es caracteritza per la variabilitat en els valors de la temperatura i les precipitacions, que sovint poden arribar a valors extrems. Les variacions climàtiques existents en el territori gironí les determinen, fonamentalment, les diferències latitudinals i altitudinals, derivades de la disposició del relleu, la distància al mar i l'exposició a les adveccions o fluxos d'aire de tipus marítim o continental.

La precipitació i la temperatura esdevenen els elements climàtics més directament responsables de la distribució dels ecosistemes i la configuració del paisatge. Els apartats següents descriuen les principals característiques de les precipitacions i les temperatures a les Comarques Gironines.

La temperatura

Les temperatures mitjanes anuals són relativament altes, especialment a la franja costanera i als sectors prelitorals, que no es desvinculen de la influència marítima. La temperatura mitjana anual oscil·la entre els 17,1 °C de Cadaqués, al costat del mar, i els 4,8 °C de Núria, a 1.964 m d'altitud. En general, el litoral presenta unes temperatures mitjanes més elevades, que oscil·len al voltant dels 15 i els 16 °C. Al prelitoral fluctuen entre els 14 i els 16 °C, i més a l'interior entre els 10 i els 14 °C (a les valls d'Olot s'arriba als 13 °C i a la vall de Camprodon no se superen els 9 °C). Als cims pirinencs la temperatura mitjana és inferior als 2 °C.

El juliol és el mes més càlid de l'any a gran part del territori, i només en alguns sectors del litoral i del prelitoral el mes més càlid és l'agost. Això està motivat per la influència del mar, que té més inèrcia tèrmica que la terra i per tant presenta el màxim de temperatura més tard. Els valors mitjans oscil·len entre els 25 °C de Cadaqués i els 12 °C de Núria. El litoral i el prelitoral tenen mitjanes compreses entre els 23 i els 25 °C, amb 22 °C a Olot, 20,5 °C a Ripoll i 17,6 °C a Camprodon.

El mes de gener és el més fred a quasi tot l'àmbit. Si es pren aquest mes com a referència, la temperatura mitjana oscil·la entre els 10 °C de Cadaqués i els -2 °C de Núria, i fins i tot es dedueixen valors de -7 °C al Puigmal. El litoral té mitjanes entre 8,5 i 10 °C (8,7 °C a l'Estartit). El prelitoral volta els 7 °C (7,2 °C a Girona i a Figueres), les valls d'Olot se situen en els 5 °C, mentre que a la part baixa del Ripollès es mesuren mitjanes de 4 °C, i a la vall de Camprodon no se superen els 2 °C. D'altra banda, s'observa una inversió tèrmica marcada entre el fons de la vall del riu Freser (a Ribes de Freser, situada a 912 m d'altitud, es mesuren 2,4 °C), i el vessant mitjà del Pirineu axial (a l'alt Freser, a 1.300 m, la temperatura és de 4,5 °C).

La precipitació

La pluviometria anual de les Comarques Gironines es troba altament condicionada per l'elevada variabilitat interanual de les pre-

cipitacions, que genera una notable variabilitat en els totals anuals de pluja. D'altra banda, la presència d'un relleu complex i molt heterogeni condiciona la distribució de la precipitació a l'àmbit territorial objecte d'anàlisi.

La pluviometria gironina forma part, en general, de l'anomenada "Catalunya humida", on se superen anualment els 700 mm de precipitació, i només en els sectors propers al litoral de les comarques de la Selva, de l'Alt i el Baix Empordà les precipitacions no superen aquest llindar.

A les Comarques Gironines també es fa palesa l'alta irregularitat pluviomètrica diària, en què pocs dies de l'any aporten un percentatge elevat de la precipitació anual. Així doncs, en el domini mediterrani la dependència pluviomètrica d'aquests dies de pluja abundosa és molt elevada i genera, alhora, una alta intensitat de la precipitació, amb registres diaris que han arribat a superar els 300 i fins i tot els 400 mm en tan sols 24 hores.

Contràriament, l'alta variabilitat intrínseca del món pluviomètric mediterrani també comporta la presència de llargs períodes sense precipitació. Els períodes secs més destacats s'assoleixen en general a la franja litoral, amb valors de fins a cent dies seguits sense precipitació a punts del cap de Creus. Aquestes pronunciades sequeres, però, també s'enregistren esporàdicament a punts de muntanya de l'interior. Aquesta diversitat confirma, un cop més, l'elevada variabilitat del comportament pluviomètric de les Comarques Gironines.

Altres elements climàtics

A banda de les temperatures i les precipitacions destaquen altres elements climàtics que ajuden a caracteritzar el clima i les seves diferències territorials. En aquest sentit, el vent i les inversions tèrmiques tenen molta influència sobre el paisatge.

Amb relació al vent, destaquen els que es formen a escala sinòptica dins una situació atmosfèrica advectiona (tramuntana als cims pirinencs i a la plana empordanesa, llevantades al litoral i ponent a la Serralada Transversal i al massís de les Guilleries) i també s'hi desenvolupen els vents propis de circulacions locals per contrastos tèrmics (marinada a la costa i prelitoral, i brises de vall a l'interior).

Les inversions tèrmiques de terra i de subsidència són les més freqüents a les Comarques Gironines, i es produeixen especialment a l'hivern, quan hi ha situacions anticiclòniques amb vents encalmats. La plana de la Selva, el pla de Girona, les valls d'Olot i la vall de Camprodon són les àrees on sovintegen més aquest tipus d'inversions.

1.3. La hidrografia

La xarxa hidrogràfica de les Comarques Gironines està condicionada per la disposició del relleu. Per una banda, hi ha els rius que des dels Pirineus s'obren camí cap a la Mediterrània, com és el cas del Ter i de la Muga. El Fluvià respon a una situació similar, encara que el seu origen se situa al peu dels relleus de

El riu Ter al seu pas per les Deveses de Salt. Helena Armengol, Escola Universitària ERAM

L'estany de Sils és una de les zones humides destacables de les Comarques Gironines. Observatori del Paisatge

44

la Serralada Transversal. Finalment, hi ha el cas dels cursos fluvials que, com el Daró o el Ridaura, neixen a les serres litorals junt amb la Tordera i els seus afluents, com en el cas de la riera de Santa Coloma s'inicien als relleus de la Serralada Prelitoral. El règim hídric dels cursos fluvials que travessen el territori gironí depèn principalment de les característiques de la precipitació en forma de pluja, que acusa els mínims estivals i hivernals propis del clima mediterrani, així com períodes de crescudes relacionats amb els màxims de precipitació caiguda a la tardor i la primavera. La Muga neix al peu dels relleus del Montnegre, al límit entre l'alta Garrotxa i el massís de les Salines. En el tram inicial del seu recorregut circula molt encaixat, fet que ha permès la construcció de l'embassament de Boadella, que regula el seu cabal amb finalitats d'ús agrícola a través d'una densa xarxa de canals de reg que s'estenen per la plana de l'Alt Empordà. La desembocadura se situa al golf de Roses, al sud d'Empuriabrava.

El Fluvià segueix inicialment un traçat de sud a nord quan travessa la vall d'en Bas, des del seu origen al vessant nord del Collsacabra, al peu del cingle del Grau. Un cop passat Olot canvia de direcció cap a llevant i recull les aigües del Llierca i el Borró que drenen l'alta Garrotxa. A partir de Bàscara s'introdueix a la plana de l'Alt Empordà on segueix un traçat meandriforme i on les seves aigües són molt utilitzades per al reg per mitjà de la xarxa de séquies.

El Ter és el curs fluvial que drena una àrea més gran dins les Comarques Gironines. El seu origen se situa a Ulldeter, des d'on es dirigeix cap a Camprodon i Ripoll, on se li uneix el Freser, un dels seus principals afluents, que drena tot el sector de les valls de Núria. Des de Ripoll segueix un traçat de direcció nord-sud, de manera que talla perpendicularment les serres subpirinenques de la part baixa del Ripollès. No és fins a Roda de Ter a la comarca d'Osona, fora de l'àmbit territorial d'aquest Catàleg, que el riu canvia de direcció cap a llevant i torna a entrar a les Comarques Gironines. Això es produeix més enllà del pantà de Sau, tot encaixat en els relleus de les Guilleries a través d'uns congostos que són aprofitats pels pantans de Susqueda i el Pasteral. Aigües avall, un cop a l'alçada de Girona, se li uneix l'Onyar, que recull les aigües

de bona part de la plana de la Selva. Un cop superat el congost de Sant Julià de Ramis, el Ter creua la plana del Baix Empordà, on forma algun meandre espectacular com el de Colomers, i arriba al Mediterrani al sud de l'Estartit.

De tots els corrents d'aigua, la majoria esporàdics, que neixen a les serres litorals i prelitorals, els més destacables per la magnitud de la conca que drenen són la riera de Santa Coloma, afluent de la Tordera, que recull les aigües d'un sector de més de 320 km² de les Guilleries i de la plana de la Selva, i el Ridaura, que drena el sector de la vall d'Aro.

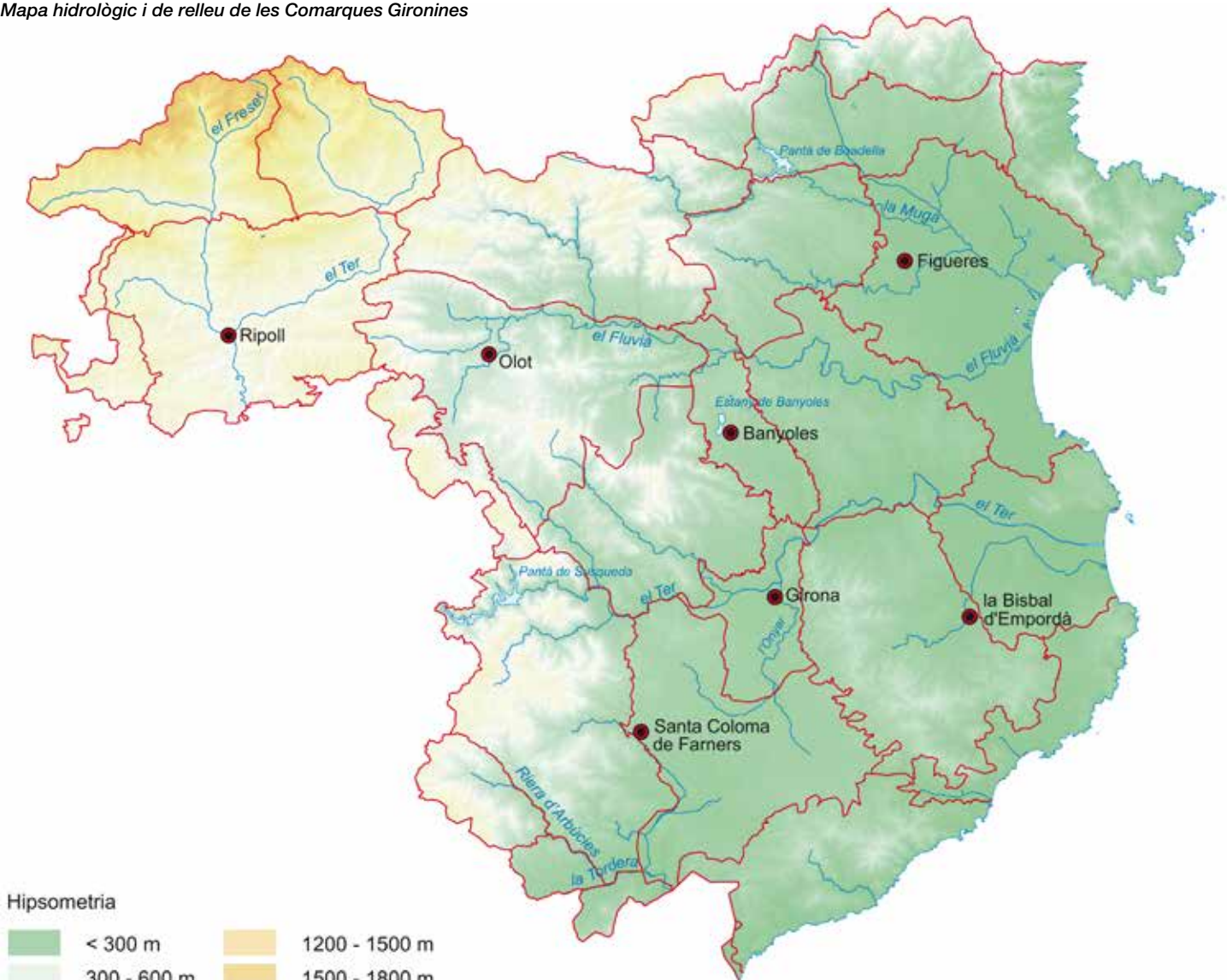
A banda dels cursos d'aigua, les zones humides i els aiguamolls són uns dels ecosistemes vinculats amb l'aigua més diversos, però són alhora particularment fràgils i vulnerables. Són espais que, en general, no destaquen per la seva dimensió i sovint passen desapercibuts, però tenen un alt interès ecològic, identitari i simbòlic, sovint relacionats amb la seva singularitat específica i el contrast amb el paisatge on es localitzen. A les Comarques Gironines cal destacar la zona humida dels aiguamolls de l'Empordà, reconeguda com a parc natural, tot i que també n'hi ha d'altres d'importància destacable com els aiguamolls del baix Ter, l'estany de Sils, els estanys de la Jonquera, les basses de Can Jordà, etc.

Una menció a part mereix la conca lacustre de Banyoles, amb l'estany que porta el mateix nom com a element definidor més important. El conjunt dels sistemes lacustres del Pla de l'Estany és el més important de Catalunya. En formen part, principalment, l'estany de Banyoles i una sèrie d'estanyols i brolladors localitzats en zones properes, entre els quals destaquen l'estanyol d'Espolla i el conjunt d'estanyols de la vall de Sant Miquel de Campmajor.

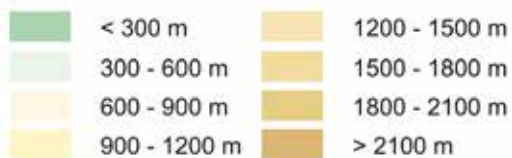
1.4. El paisatge vegetal

El paisatge vegetal de les Comarques Gironines és molt divers, tal com pertoca a un territori muntanyós que en una distància de només cent quilòmetres comprèn territoris costaners i cims de

Mapa hidrològic i de relleu de les Comarques Gironines

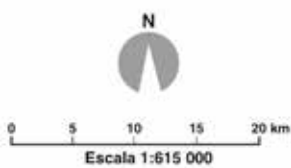

Hipsometria

Unitat de paisatge Cap de comarca

Xarxa hidrogràfica

Unitats de paisatge de les Comarques Gironines

Als llocs sorrencs s'hi pot observar la vegetació dunar, com ara la comunitat de borró a la cresta de les dunes. Observatori del Paisatge

més de 2.000 metres d'altitud. Aquest territori es pot subdividir en quatre grans zones: la litoral, la terra baixa, la muntanya mitjana i l'alta muntanya.

46

La vegetació del litoral

El territori més proper al mar, d'una banda, comprèn la costa planera de platges arenoses i els aiguamolls veïns i, de l'altra, el litoral rocós. Al litoral s'hi fa un poblament vegetal particular molt ben adaptat a un medi poc favorable per a les plantes, actualment sovint molt degradat, sobretot a la comarca de la Selva i al sud del Baix Empordà, i on creixen espècies singulars, algunes de les quals tenen en aquesta zona l'única localitat a les terres catalanes.

Als llocs sorrencs es pot observar la vegetació de dunes i zones interdunars, l'anomenada vegetació psammòfila, amb la comunitat de borró a la cresta de les dunes i la comunitat de crucianel·la marítima a la rereduna.

Per darrere de les platges, quan augmenta la quantitat d'argiles al sòl i, per tant, en disminueix la de sorres, el terreny és salabros, ja que l'argila reté més la humitat, però també les sals, i s'hi fa la vegetació de sòls salins, concretament els salicornars de cirialera comuna, les jonqueres de jonc marítim i també diversos prats halòfils que juntament amb els canyissars dels recs i basses d'aigua dolça veïns donen una gran diversitat a la zona litoral de l'Empordà.

Els penya-segats litorals són més ben conservats que les zones de costa planera i són dels pocs llocs (sinó els únics) d'aquest àmbit que conserven el paisatge original que hi havia ara fa milers d'anys, abans de la intervenció humana, ja que no van ser mai adequats per a l'agricultura i la pastura hi degué tenir poca importància. S'hi

fa una vegetació d'herbes i mates, progressivament més densa a mesura que hom s'allunya de la costa, on també hi ha la presència de pinedes de pi blanc.

A primera línia, just on encara arriben els esquitxos del mar, al cap de Creus, hi creix la comunitat on predomina l'armèria, mentre que als penya-segats compresos entre el massís del Montgrí i la Selva hi ha la comunitat on predomina la pastanaga marina.

Per darrere d'aquestes comunitats herbàcies es pot observar una estreta franja de vegetació arbustiva que s'anomena màquia litoral, sobretot sobre substrat calcari, on hi ha espècies com l'olivella, la lleteresa arbòria o l'albada.

Al cap de Creus, la vegetació arbustiva que es troba a les costes rocoses i la seva rosalia és molt diversa i comprèn els matollars xeroacàntics de coixí de monja, els cadequers i els murtars, que fan de transició vers les comunitats vegetals arbustives de les brolles d'estepes i brucs. Al massís calcari del Montgrí, els coixinets encara hi són presents, però darrere dels penya-segats, hi ha la vegetació arbustiva de la garriga.

La vegetació de terra baixa

Es tracta del territori que fa de transició entre les terres costaneres i la muntanya pròpiament dita. La vegetació pròpia de la zona són els boscos esclerofil·les (i pinedes) mediterranis. Les espècies esclerofil·les són aquelles plantes llenyoses les fulles de les quals suporten l'eixut estival, ja que, entre altres adaptacions, tenen unes fulles petites amb cutícula gruixuda, de manera que transpiren poc, la qual cosa els permet sobreviure amb menys aigua.

Les comunitats vegetals més comunes d'aquesta zona són l'alzinar amb marfull i la sureda que sempre solen anar acompanyats de pins, ja sigui pi blanc sobre substrat calcari, cap al litoral, o de pi pinyer i pi pinastre a les zones més sorrenques i saulonenes dels massissos silícis o de la plana de la Selva. Aquests boscos perennifolis sovint tenen una estructura de bosc baix on els arbres no donen gaire ombra i al sotabosc hi ha molts arbusts que en fan un bosc dens on és difícil passejar. En el paisatge aquesta vegetació arbustiva sol fer un mosaic amb els boscos esclerofil·les i les pinedes mediterrànies, o fins i tot es pot observar un bosc format per una coberta arbòria de pins, d'alzines i/o de suros amb un sotabosc de brolles o de garrigues.

A la plana de la Selva, més humida i d'hiverns més freds que la plana de l'Empordà, en llocs planers de sòl profund, el bosc perennifoli deixa pas a la roureda de roure martinenc, i l'alzinar i la sureda se situen a les parts més enlairades. A causa de la seva explotació secular, aquestes rouredes sovint tenen un aspecte de bosc mixt d'alzines i roures amb una coberta arbòria de pi pinyer, de manera que de lluny fan l'efecte d'una pineda. En fondals humits i obagues frescals, sempre sobre roca granítica, a la Selva hi ha boscos de roure africà, malauradament molt malmesos per les repoblacions de pins i d'eucaliptus, on creixen moltes plantes de boscos humits de muntanya, les qual troben en aquest hàbitat un darrer refugi a terra baixa. Les castanyedes de terra baixa correspondrien també a aquest tipus de bosc.

Brolles i pinedes de pi blanc al massís del Montgrí. Observatori del Paisatge

A les clarianes i pels marges d'aquests boscos caducifolis de terra baixa són freqüents les bardisses. Als ambients oberts sense vegetació llenyosa, a terra baixa, hi dominen els prats secs, uns hàbitats potser poc vistosos però amb una gran riquesa biològica, ja que hi viuen plantes i animals de llocs oberts que no es poden fer sota l'ombra dels arbres i dels arbusts del bosc, de manera que la seva presència dóna una gran diversitat al territori. Aquí es poden remarcar els fenassars, que creixen als marges de camp i en camps abandonats de sòl profund, o els llistonars, que es fan en sòls prims molt secs a l'estiu. A més dels cursos fluvials, cal destacar també les zones humides, que, tot i tenir poca extensió, són un refugi per a espècies sovint rares a casa nostra.

La vegetació de muntanya mitjana

A mesura que ascendim en alçada, les condicions climàtiques afavoreixen els arbres caducifolis davant els perennifolis.

A les Comarques Gironines l'ambient de muntanya mitjana és ben representat al Montseny i a les Guillerries, a les obagues de Rocacorba i rodalia i a bona part de la Garrotxa i del Ripollès, per damunt dels 600 o 800 metres d'alçada i fins els 1.600 metres. L'alzinar encara és present en aquesta zona, als cims i solells més secs, per bé que entremig de les alzines sempre creixen molts caducifolis i és un bosc sense algunes de les plantes típiques de l'alzinar de terra baixa, per a les quals hi fa massa fred a l'hivern.

En zones calcàries és abundant la roureda de roure martinenc amb boix, sovint amb pi roig. En substrats silícis es fan diverses rouredes, en combinació amb altres espècies adaptades a sòls àcids, com la falguera comuna.

A les zones més humides dominen les fagedes, les freixenedes i la roureda de roure pèrol, amb arbres alts que fan molta ombra i per això al sotabosc no creixen gaires arbusts.

Al pla d'Olot i en alguns punts del Ripollès, en terrenys al·luvials profunds i fèrtils a vegades fins i tot entollats, hi creix la roureda de roure pèrol, just en les actuals zones habitades o conreades, i per això és un bosc molt malmès a casa nostra. Aquesta roureda faria de transició entre el bosc de ribera i la fageda.

Finalment, la freixeneda de freixe de fulla gran amb fenàs de bosc és un bosc caducifoli de llocs planers, concretament en zones no tan humides i ja no favorables a la roureda de roure pèrol, i també fa de transició entre els boscos de ribera i els boscos caducifolis veïns. Actualment bona part s'ha transformat en avellanoses, pastures o bé prats de dall.

En augmentar l'altitud s'arriba a l'estatge montà superior, dels 1.200 metres fins als 1.600, aproximadament. En aquests entorns són abundants les pinedes de pi roig, sovint en zones que antigament eren rouredes de roure martinenc.

La vegetació arbustiva que substitueix els boscos de la muntanya mitjana són les landes, els matollars i les bardisses. Les landes són formacions acidòfiles on domina o bé el ginestell (o gódua) i la falguera aquilina, o bé la bruguerola (o brossa), mentre que en substrats calcaris es fa el matollar de boix. En tots els casos no es tracta només d'uns hàbitats que es formen després de la desaparició del bosc, sinó que també ocupen els prats abandonats o poc pasturats i són una primera fase de recuperació del bosc caducifoli d'aquesta zona.

En indrets rocosos i assolellats hi ha el matollar de bàlec, els balegars, mentre que en zones més humides o ja en contacte amb el bosc de ribera es fan bardisses.

Les formacions herbàcies són especialment diverses a la muntanya mitjana. D'una banda hi ha els prats calcícoles: la joncada, un prat emmatat propi de les rouredes seques, encara amb plantes

mediterrànies com el fenàs o l'argelaga; o el prat de plantatge mitjà i eufràsia, de sòls profunds i indrets poc secs al domini de les fagedes; de l'altra, els prats silíceols, sovint pasturats, i els prats de dall, que no es pasturen a la primavera i se seguen a l'estiu per a assecar i guardar l'herba per a l'hivern.

La vegetació d'alta muntanya

En aquest estatge la vegetació dominant torna a ser perennifòlia, amb boscos de pi negre i matollars que suporten bé les temperatures baixes i les moltes setmanes amb neu. A les nostres comar-

ques, l'alta muntanya només és present als Pirineus, al Ripollès i a la Cerdanya, per a sobre de 1.600 metres, tot i que n'hi ha petits retalls al cims del Montseny i al massís de les Salines (1.400 m). Hom diferencia l'alta muntanya entre l'estatge subalpí, que fa de transició amb l'estatge montà i on creix el bosc de pi negre, i la zona de més altitud, l'estatge alpí, una zona de prats i matollars. Uns altres ambients propis d'aquest estatge són, d'una banda, les molteres i les torberes, els ambients sempre xops d'aigua amb plantes particulars rares a casa nostra, i les zones rocoses, on viuen plantes especialitzades i algunes espècies endèmiques.

L'estatge subalpí es caracteritza per la presència de boscos de pi negre. Observatori del Paisatge

2. Procés històric de poblament i la seva influència sobre el paisatge

La ciutadella de Roses aplega vestigis de diferents èpoques. Observatori del Paisatge

El paisatge actual de les Comarques Gironines és el resultat de l'acció conjunta i prolongada de factors abiòtics, biòtics i antròpics sobre el territori, encara que en els dos darrers segles aquests últims han estat els principals agents de transformació. Així, les diverses cultures que en un moment o altre de la història s'han establert a les Comarques Gironines han intervingut, d'acord amb els coneixements i capacitats tècniques de què disposaven, per transformar el territori en funció de les seves necessitats. El resultat ha estat la configuració de paisatges culturals singulars.

Les pàgines següents ofereixen una breu perspectiva històrica de les transformacions que s'han donat en el paisatge d'aquest

territori amb l'objectiu de contribuir a la interpretació del paisatge actual.

2.1. Els antecedents remots del paisatge: de la prehistòria a la romanització

La presència humana a les Comarques Gironines data del període paleolític. Aquests primers pobladors, encara itinerants, es dedicaven a la caça i a la recol·lecció de fruits i plantes, de manera que la seva incidència en el paisatge era molt reduïda. Va ser en el període neolític que l'espècie humana va començar a alterar més

l'entorn natural, com a conseqüència de la difusió de dues noves activitats econòmiques: la ramaderia i l'agricultura. Abans de tot, però, cal tenir en compte que el punt de partida, l'aspecte físic del territori fa uns 5.000 anys, era molt diferent de l'actual: a les planes interiors hi havia molts estanys i aiguamolls i el sector litoral de l'Alt Empordà i del Baix Ter era ocupat en bona part pel mar.

Els primers poblats neolítics s'ubicaven en petits turons de la plana empordanesa, no massa lluny de la costa; posteriorment van ocupar terres més profundes de les valls i de les planes. A l'inici d'aquest període, l'impacte de les activitats humanes sobre el bosc d'aquestes contrades no era gaire fort. Els boscos reunien moltes comunitats vegetals, però predominaven els brucs i les estepes en sectors de muntanya i la roureda caducifòlia als sectors més humits. Al començament del II mil·lenni aC, les comunitats humanes, que ja dominaven la metal·lúrgia del bronze, residien en poblats de cabanes aixecades amb materials peribles i vivien de l'agricultura i la ramaderia, així com de la caça i la pesca. Les restes més ben conservades d'aquest període, els monuments megalítics (dòlmens i menhirs) i les coves o baumes amb ús funerari, estan situades a les muntanyes de les Alberes i de les Gavarres i són testimonis d'unes comunitats establertes en uns territoris ben delimitats entre el IV i el II mil·lenni aC.

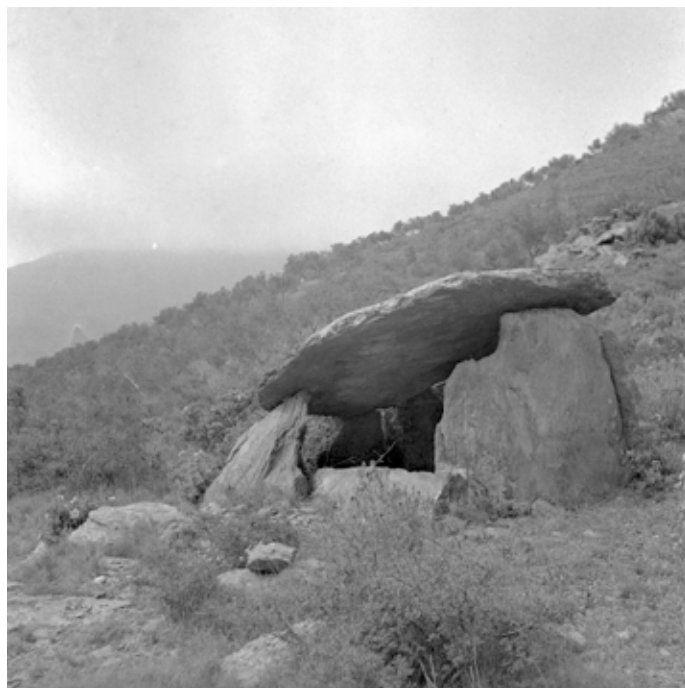
A partir de l'any 1.000 aC, el clima més càlid i sec va afavorir una certa dessecació de la plana. Durant aquest període, els grups humans es van instal·lar en petits turons, prop d'estanys i aiguamolls, i, mitjançant el domini de la metal·lúrgia del ferro, van estendre els conreus en detriment dels alzinars de les planes properes a la costa. El contacte de les poblacions autòctones amb els grecs,

establerts a Roses i a Empúries als segles VIII aC i VI aC, respectivament, va conduir a la formació de la societat ibera. Els ibers s'organitzaven en poblats fortificats i encimbellats i vivien, sobretot, dels cereals i els llegums que conreaven, així com dels ramats, generalment d'ovelles. Durant aquest període, també es van començar a difondre la vinya i l'olivera. És probable que els grans poblats de l'època tinguessin funcions de mercat i de control dels excedents agraris, conservats en sitges, però la majoria de la població residia en assentaments modestos a les planes.

L'any 218 aC els romans van desembarcar a Empúries en el context de les guerres púniques contra els cartaginesos. En principi, l'ocupació romana es va limitar al control dels tributs i de la xarxa viària i d'un cert comerç, i no va alterar pràcticament les característiques del poblament ibèric. Va ser a partir del segle I aC que es van iniciar canvis més profunds en el paisatge i en la societat. En paral·lel a la fundació de les ciutats romanes d'Empúries, Girona i Blanes, i a l'arribada de colons romans, es va iniciar l'aculturació de les poblacions indígenes, s'abandonaren els grans poblats ibèrics i es va difondre la vil·la com a forma d'organització de l'espai rural. Les vil·les eren edificis situats al camp i, a la vegada, el centre de grans explotacions agrícoles, on treballaven grups nombrosos d'esclaus; es dedicaven, preferentment, al conreu de cereals, però també a l'olivera i a la vinya. La major part de la producció es destinava al comerç, per la qual cosa també eren molt importants les bòbiles, on es fabricaven els recipients per a transportar els productes. La resta de la producció agrícola, juntament amb el que s'obtenia de la ramaderia, la recol·lecció de productes al bosc, la cacera, la pesca, i de diverses activitats artesanals, servia per a cobrir les necessitats quotidianes dels residents a les vil·les.

Les ciutats, a més de ser el centre de la vida política i social durant l'Imperi Romà, eren el marc a partir del qual s'organitzava el món rural. Cada ciutat tenia un territori propi en el qual es diferenciava l'ager, l'espai conreat, del saltus i la silva, els espais destinats a pastures i al bosc. L'espai destinat a l'agricultura, organitzat en vil·les rurals, estava perfectament ordenat d'acord amb els eixos viaris que partien de la ciutat. Al voltant de Girona i d'Empúries, per exemple, s'han trobat indicis d'antigues centracions per l'orientació de camins i dels límits dels camps, i és, precisament, en aquests sectors de plana i del litoral, on es concentren la majoria de jaciments romans que han arribat fins als nostres dies així com els topònims llatins derivats de "vila". Contràriament, als sectors de muntanya (Gavarres, muntanyes de Rocacorba, alta Garrotxa i Ripollès), les vil·les no eren tan presents, en la mesura que aquests territoris eren una reserva de recursos complementaris a l'economia agrària de la plana.

Les vil·les romanes, com a centres d'explotació agrària conduïts pels nobles hispanoromans, van funcionar fins al final del segle V dC, moment a partir del qual els visigots van provocar-ne l'abandó. Tanmateix, malgrat la desaparició de les vil·les com a unitats de gestió, les comunitats de pagesos van romandre al seu interior, i les successives administracions implantades pels visigots, i, posteriorment, pels musulmans i pels carolingis, van mantenir la vil·la com a element bàsic d'organització de l'espai rural.

El dolmen de la Taula dels Lladres, a la Selva de Mar, és un exemple de monument megalític erigit pels primers pobladors. ICGC, Fons Cuyàs

2.2. El paisatge medieval i modern

Després de la conquesta de Girona per part dels francs, l'any 785, les terres de les Comarques Gironines incloses en el bisbat de Girona es van reorganitzar en comtats. Prenent com a punt de partida el territorium d'arrel romana, els carolingis van establir, al capdavant de les ciutats importants (Girona, Empúries, Besalú i Peralada), un comte encarregat del control militar del territori i de l'obtenció dels tributs per al nou Imperi. En l'àmbit local, les comunitats rurals es van continuar organitzant a partir de les vil·les d'arrel romana i d'unes demarcacions similars, nascudes entre els segles IX i X: els vilars. Fou a l'interior d'aquests marcs territorials que s'inicià una nova forma de colonització agrària basada en l'establiment de famílies pageses en petites explotacions aïllades: els masos, uns habitatges isolats en el camp i associats a una petita explotació basada en l'agricultura, la ramaderia i l'explotació forestal.

Del segle X al segle XII els masos van proliferar enormement i van esdevenir la unitat bàsica dels dominis dels senyors laics i eclesiàstics. En un context de feblesa dels comtes de Barcelona, els senyors dels castells i les parròquies, estructures creades a mitjan segle XI i durant els segles XI i XII, respectivament, es van veure amb força per exigir drets i prestacions als pagesos dels masos que controlaven a través de la servitud. Així, els senyors van passar a ostentar el domini directe de les terres mentre que els pagesos en van assumir el domini útil però van quedar-hi vinculats per sempre.

Al principi del segle XIV els masos eren l'element més característic del camp gironí, amb tipologies de construcció ben diverses. Eren explotacions agràries formades per petits habitatges (on conviuen persones i animals), terres de conreu i drets d'ús de les pastures, els boscos i l'aigua. Els masos eren absolutament majoritaris en les parròquies de muntanya (Ripollès, Garrotxa, Guàrdies i Gavarres); a les planes de la Selva i de l'Empordà hi tenien un pes important, i només en les zones inundables o cobertes per aiguamolls i estanys, com el Baix Ter o les zones més baixes de l'Alt Empordà, els habitatges estaven concentrats en un poble i separats de la resta de l'explotació. Cal assenyalar que a l'edat mitjana molts aiguamolls i estanys es van dessecar per a ser usats per a l'agricultura. Eren petits estanys situats a les planes interiors com a l'Estanyol, Cassà de la Selva, Riudellots de la Selva o Llagostera. Malgrat aquest procés, al final de l'edat mitjana encara quedaven espais inundats no cultivats, com l'estany de Sils, el d'Ullastret, el Baix Ter o l'estany de Castelló.

La ramaderia era una activitat present arreu de les Comarques Gironines: al costat dels masos o a l'interior dels pobles concentrats, hi solia haver un petit ramat. A les muntanyes, però, s'hi concentraven ramats més nombrosos dels senyors feudals i dels mercaders de llana; el cas més rellevant és el de la transhumància d'ovelles entre el massís del Montgrí, a l'hivern, i les pastures d'alta muntanya del Ripollès, a l'estiu.

L'època medieval va ser un moment clau en la fixació del sistema d'assentaments. A grans trets es poden distingir quatre tipus de nuclis urbans en funció del seu naixement. Així, trobem els nuclis eclesials, és a dir, aquells nascuts al voltant d'una església, entre

A partir de l'edat mitjana els masos van esdevenir la forma principal de colonització i aprofitament dels recursos agroforestals del territori. A la imatge, el mas i l'ermita de Santa Maria de Vilademany, al municipi d'Aiguaviva. Observatori del Paisatge

els quals destaquen els pobles de sagrera, originats al voltant de l'espai sagrat que envoltava les esglésies, i els de *cellera*, una fórmula similar en què l'entorn de l'església fou inicialment utilitzat com a espai per guardar les collites. Val a dir que molts dels pobles de la Garrotxa corresponen a aquesta tipologia. Trobem també nuclis castrals, nascuts a l'entorn de castells per iniciativa dels senyors, que en situar-se generalment en llocs elevats sovint van donar lloc a la formació de nuclis encimbellats. En tercer lloc, trobem els pobles apinyats però amb l'edificació aïllada, propis de les zones de muntanya, principalment del Ripollès. També trobem les viles noves, que són pobles de planta regular, situats a les planes colonitzades i als ports naturals de la costa, afavorits per mandat reial o senyorial mitjançant una carta de poblament que els atorgava un estatus jurídic privilegiat. A banda, altres poblacions, com Girona o Besalú, situades en els principals punts de la xarxa de camins i que ja tenien una història dilatada, durant l'auge econòmic de la baixa edat mitjana, van créixer a partir de nous pols, com els mercadals (barris construïts a l'entorn dels mercats) o les viles noves, en aquest cas com a extensions dels nuclis preexistents.

Durant aquest període es va consolidar una estructura de poblament amb relacions orgàniques amb el territori. A les Comarques Gironines aquest sistema l'encapçalava la ciutat de Girona, nucli emplaçat estratègicament al punt d'unió entre la Depressió Litoral Catalana i la plana de l'Empordà, principal via de pas entre la península Ibèrica i el continent europeu. A llevant d'aquest passadís central, les Comarques Gironines s'obrien al Mediterrani a través de la plana de l'Empordà, flanquejada pel Pirineu, a peu dels monts del qual, i dels pocs turons que penetraven la plana, s'estenia un sistema d'assentaments construïts amb una racionalitat evident, vigilant d'una terra baixa coberta d'aiguamolls. Al sud, un cop superat el massís del Montgrí, una xarxa de nuclis rurals, alguns dels quals encimbellats i de perfil visible, se situaven també en els punts de ruptura entre plana i muntanya. A la costa

s'alternaven dos tipus d'ambients: uns espais muntanyencs (cap de Creus, serres de Begur i Serralada Litoral), amb alguns nuclis aïllats, resguardats en ports naturals i cales; i unes àmplies planes sorrenques, inundades i principalment despoblades. Vers l'interior, les planes de la Selva i el pla de l'Estany marcaven un ampli rerepaís suau ondulat i de poblament disseminat en masies o agrupat en petits vilatges. A partir d'aquest punt, diversos sistemes de nuclis alineats remuntaven les valls del Fluvià, del Ter-Brugent i els petits cursos de les Guilleries, aprofitant els sistemes de terrasses. Més amunt, s'obria una cubeta, la Garrotxa, articulada a l'entorn de la ciutat d'Olot, centre de serveis pels petits vilatges de la plana. Valls endins i serres a munt, l'orografia i el bosc limitaven progressivament el poblament, que prenia forma de petits vilatges i masies que es difuminaven a mesura que augmentava l'alçada. Finalment, al Ripollès, diversos centres de mercat, situats als fons de les valls, articulaven un territori marcat per la dicotomia fons de vall-carena, al cim de les quals apareixien alguns vilatges.

La pesta negra de l'any 1348 va suposar l'inici d'una forta crisi demogràfica i econòmica. La primera conseqüència va ser la davallada, pràcticament a la meitat, de la població del bisbat de Girona i la despoblació de molts masos i de petits pobles. En molts casos, els supervivents van emigrar a la ciutat i van abandonar definitivament les terres menys productives, fet que explica que les zones de muntanya fossin les més afectades a llarg termini per la davallada demogràfica i que, consegüentment, moltes parròquies, sobretot de la Garrotxa, desapareguessin. A la plana, amb terres més productives, després de l'abandonament inicial va tenir lloc un procés de reocupació de masos i pobles. A les ciutats, la pèrdua de població per la pesta va ser dràstica, però l'emigració procedent del camp en va alimentar el creixement novament. L'abandó dels masos va afectar molt l'economia dels senyors, que van endurir les condicions de servitud per compensar les pèrdues. Però l'abandonament del camp havia enfortit econòmicament alguns pagesos que havien ampliat les terres sobre les quals tenien domini útil gràcies als masos rònecs veïns i que no estaven disposats a seguir les condicions dels senyors feudals. Això va afavorir la conflictivitat entre senyors i pagesos, que va culminar amb la guerra dels Remences. El conflicte armat tingué especial incidència a les Comarques Gironines i es va tancar amb la sentència arbitral de Guadalupe de 1486, que reduïa les càrregues feudals dels pagesos.

A partir del segle XVI, amb el sistema senyorial afeblit, els propietaris útils dels masos van consolidar els seus drets davant els senyors i van ampliar les explotacions a través de matrimonis entre hereus i pubilles, o per compra de parcel·les o d'altres masos. Això va suposar una millora en les condicions de les masies, que es van ampliar i ornamentar amb pedra a les portes i a les finestres, fet que les va distingir dels seus precedents medievals. A partir del segle XVIII, els propietaris van començar a anar a viure a ciutat, i al camp va proliferar la figura del masover, persona vinculada, mitjançant un contracte d'arrendament, a la gestió d'un mas.

Les conseqüències paisatgístiques d'aquesta evolució social variaren al llarg de les Comarques Gironines. Així, a les àrees de muntanya, la despoblació va comportar un notable increment de la superfície del bosc, la qual cosa va fer que s'hi desenvolupessin activitats diverses. A les Gavarres i a l'Ardenya, per exemple, els pagesos completaven els seus ingressos amb la producció i venda

de llenya i carbó, mentre que a les Alberes engreixaven bestiar. A les zones muntanyoses també s'hi van desenvolupar pous de glaç, forns de calç, forns de vidre, rajoleria i, al Ripollès, fargues. El conjunt d'aquestes activitats va sotmetre els boscos a una enorme pressió.

A les planes de la Selva i de l'Empordà hi havia un gran predomini de l'agricultura. En algunes zones els propietaris dels masos van concedir en emfiteusi parcel·les de bosc a jornalers i menestrals per tal que poguessin augmentar la superfície conreada; a vegades, fins i tot els concedien la possibilitat d'aixecar cases en aquestes petites peces de terra. Així van néixer alguns nous veïnats de cases de pagès en zones marginals, tal com demostra la profusió de topònims com Pocafarina o Serramagra. Aquesta va ser la manera de fixar uns contingents de mà d'obra necessària per als moments de més feina als masos: la sembra i la sega.

Els canvis més radicals en el paisatge es van produir, però, a les zones humides. Al baix Ter i a Sils, Ullastret i Castelló es van dessecar els terrenys pantanosos i es va guanyar terra per a conreu a les aigües. Les condicions socials de cada indret van donar lloc a paisatges força diferenciats: així, per exemple, a Torroella de Montgrí el rei, que controlava les deveses situades a prop del Ter, a partir del segle XVI les va fragmentar en extensos masos per a masovers rics, però al segle XVIII, la pressió dels vilatans féu que molts d'aquests espais fossin fragmentats en petites parcel·les. Les condicions de salinitat de moltes terres guanyades al Ter i les facilitats del regadiu van fer que s'estengués el conreu de l'arròs. En canvi, a Castelló d'Empúries les noves terres de conreu van anar a parar a molt poques mans que plantaven blat de moro perquè facilitava la sedimentació i l'increment de terres conreables.

Durant l'època moderna es va modificar la traça dels centres històrics de moltes viles i ciutats mitjançant petites actuacions que seguien els cànons estètics del Renaixement, com la construcció d'edificis institucionals, de port clàssic, o la rectificació de places i carrers segons les noves regles de la perspectiva. Aquest és el cas de les places majors d'Olot, Banyoles o Figueres, o de places nascudes al voltant de les esglésies, com la de la catedral de Girona. D'altra banda, la colonització intensiva de les zones de terra baixa també va tenir conseqüències en l'àmbit dels assentaments urbans: al litoral es van consolidar noves poblacions, com l'Escala o l'Estartit, i a l'interior, els nuclis de mercat amb entorns agraris dinàmics, com Figueres o la Bisbal d'Empordà, que van començar a estendre's amb noves traces alineades segons els esquemes urbanístics barrocs i els nous ravals construïts al llarg dels seus principals camins d'entrada. Per últim, el període bèl·lic viscut durant la guerra dels Segadors i la rectificació fronterera que va resultar del Tractat dels Pirineus es van saldar amb la pèrdua del Rosselló i això va impulsar la creació d'una xarxa de grans fortificacions (Roses, Figueres, Hostalric).

2.3. El paisatge al segle XIX i a la primera meitat del XX: especialització agrària i industrialització

Entre mitjan segle XVIII i mitjan segle XIX, el creixement de les ciutats i l'auge del comerç colonial van fomentar un augment de la superfície agrícola i una especialització del camp gironí en els cereals, la vinya i l'olivera. La reforma liberal, a la qual els propietaris dels

masos contribuirien substancialment, va eliminar els drets derivats del sistema feudal, va desamortitzar béns de l'Església i va eliminar les explotacions comunals, fet que va donar com a resultat l'aparició de la propietat privada, que quedà concentrada en poques mans i que va afavorir la consolidació d'un període de prosperitat econòmica. Cap a final del segle XIX, però, el baix rendiment i la caiguda del preu dels cereals van començar a socavar l'economia dels propietaris de terres. Mentre els propietaris imposaven més exigències als masovers per tal de recuperar les taxes de benefici, molts d'ells van començar a abandonar el camp per treballar a la indústria, on els salaris eren més elevats.

Entre 1860 i 1880 es va produir una expansió important de la vinya provocada per la paralització de la producció vinícola a França, a causa de la plaga de la fil·loxera. Durant aquesta etapa, es va donar una important extensió dels conreus en costers a la Serra-lada Litoral i les Gavarres, gràcies a la construcció de bancals de pedra seca. L'arribada de la fil·loxera a les Comarques Gironines, el 1879, va comportar, però, la crisi del conreu de la vinya, fet que es va agreujar amb la pèrdua dels mercats colonials. Tot plegat va marcar l'inici del declivi de l'economia i del món rural, i per tant, d'una transformació estructural del paisatge.

En paral·lel a la davallada de l'activitat al camp i gràcies, en part, als capitals que s'hi havien acumulat, es va iniciar la industrialització. En efecte, al darrer terç del segle XIX, la indústria va proliferar amb força a les valls del Ter i del Freser, des de Girona a Camprodon i Ribes de Freser; i del Fluvià, especialment als voltants d'Olot. La creació de les colònies industrials a la comarca del Ripollès, dedicades preferentment al sector tèxtil, va ser un dels màxims exponents de la penetració de la Revolució Industrial a les Comarques Gironines. Es tractava no només d'assentaments industrials de nova planta, sinó també de conjunts urbans, amb habitatge i serveis, on els treballadors compartien un entorn social vinculat enterament a la fàbrica. També al sector del Ter, entre les Guilleries i la ciutat de Girona, es van aixecar moltes indústries que aprofitaven la força de l'aigua dels rius i dels canals per tal de moure les màquines. Per últim, ja a la fi del segle XIX, es van crear complexos d'extracció minera a Osor, a la Selva, i a Ogassa, al Ripollès.

L'altre gran sector emergent va ser la indústria tapera, iniciada al segle XVIII gràcies a la demanda de suro per al mercat francès. Com a conseqüència, es va produir un estímul en la producció de suro als boscos de les Gavarres, les Alberes i també d'algun sector de les Guilleries. Un cop extret el suro, petits tallers i fàbriques situades a les principals poblacions de l'entorn, com Palafrugell, Sant Feliu de Guíxols, Cassà de la Selva o Llagostera, en feien taps. El desenvolupament de la indústria surera va multiplicar, a més, el tràfic marítim i, per tant, les oportunitats de negoci dels ports comercials de Palamós, Sant Feliu de Guíxols i Blanes. Pascual Madoz, en el seu *Diccionario Geográfico-Estadístico* de 1850, va donar testimoni de les transformacions paisatgístiques induïdes per la indústria del suro i va quantificar en 32.500 les hectàrees que ocupaven les suredes a les serres litorals.

L'expansió de la indústria surera i l'obertura del comerç colonial van afavorir la proliferació de construccions i edificacions amb usos productius i comercials a les façanes dels pobles costaners

A partir del segle XVIII i especialment al XIX, les suredes es van estendre a causa de la demanda de taps per a la indústria vitivinícola (Alt Empordà). ICGC, Fons Cuyàs

com ara magatzems, drassanes i molls, fet que va suposar una important transformació del paisatge urbà litoral. Per facilitar la navegació, es van construir fars a diferents punts de la costa. Però la transformació del paisatge dels pobles costaners no es va acabar aquí ja que les burgesies locals van convertir les façanes marítimes en espais de representació del seu estatus social emergent, a través de la construcció de nous passejos arbrats i d'elegants edificacions, dissenyades segons els cànons estètics del modernisme i del noucentisme. Al seu torn, els indians, els emigrants que havien fet fortuna a Amèrica, van construir cases senyorials amb influències de l'arquitectura colonial. Es conserven construccions indianes a diversos municipis costaners com Blanes, Lloret de Mar, Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Palafrugell, Begur i Cadaqués. Vinculats a aquestes construccions, es van urbanitzar passejos marítimes, que s'han convertit en els principals espais públics dels nuclis litorals.

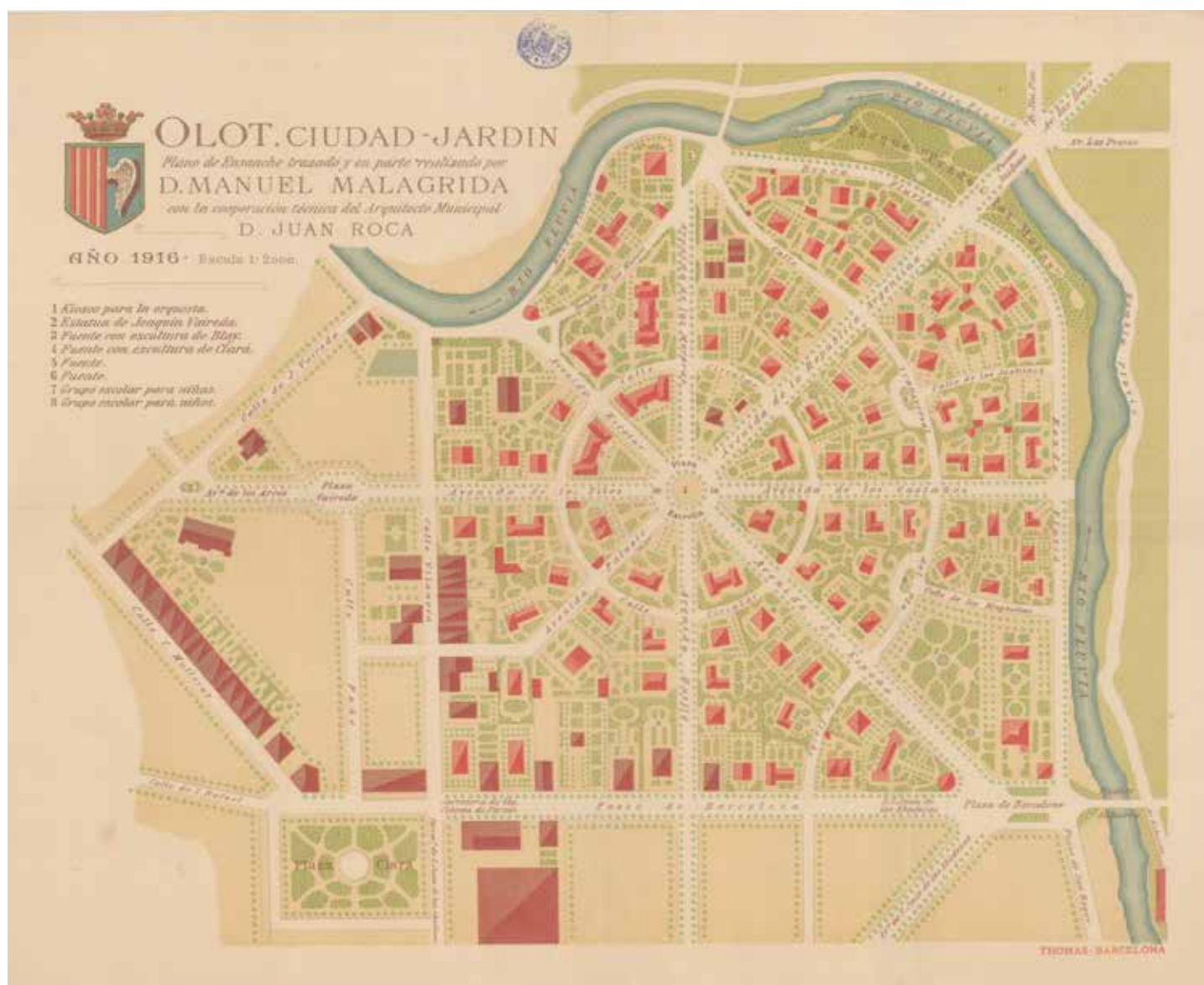
La industrialització va activar un procés de millora de les comunicacions, i, en especial, del ferrocarril, que amb la introducció de la locomotora de vapor a mitjan segle XIX, es va convertir en el transport més eficient. Es van crear les línies de ferrocarril Barcelona-França, per Girona i Figueres (1877 i 1878, respectivament) i Barcelona-Sant Joan de les Abadesses, per Vic (1880). Ja a final del segle XIX i principi del XX, es va impulsar la construcció de ferrocarrils de via estreta per a unir els principals ports litorals i nuclis industrials d'interior amb la ciutat de Girona.

El desenvolupament econòmic va determinar un creixement demogràfic important. Entre el cens de Floridablanca (1787) i el primer

cens d'habitants, de 1857, la població de les Comarques Gironines va passar de 185.000 a 300.000 habitants. Aquest creixement va anar acompanyat d'un procés de redistribució de la població sobre el territori. Durant aquest període es va iniciar la urbanització del territori i va començar la ruptura dels equilibris territorials tradicionals, en favor de les planes i la costa.

Durant la primera meitat del segle xx, les Comarques Gironines van viure els inicis del turisme. Alguns nuclis històrics acolliren noves residències de planta noble i petits establiments hotelers. Més enllà dels nuclis urbans, es van construir segones residències emplaçades en llocs aïllats i elevats, amb bones vistes al mar i amb jardins dissenyats per naturalistes i paisatgistes il·lustres, com per exemple el jardí Botànic de Mar i Murtra de Blanes, obra de Karl

Faust; els jardins de Santa Clotilde de Lloret de Mar, obra de Nicolau Rubió i Tuduri, o els jardins de Cap Roig, obra de Dorothy Webster i Nicolai Woievodsky. Destaca també la construcció del nucli d'estiueig de S'Agaró, a Sant Feliu de Guíxols. L'obra fou encarregada a l'arquitecte Rafael Masó el 1924 i va construir un cas pioner i únic en el litoral català per la integració d'un conjunt residencial, amb xalets de luxe en el paisatge litoral. També a S'Agaró es va construir un dels primers establiments hotelers que encara es conserva, l'Hostal la Gavina, així com el primer camí de ronda per a la passejada i la contemplació del paisatge, el 1944. Amb el desenvolupament de l'activitat turística, la platja va començar a adquirir nous usos vinculats al lleure i al bany i, en conseqüència, es van construir instal·lacions específiques com els banys de Sant Elm, de 1922, a Sant Feliu de Guíxols.

Plànol del pla d'eixample d'Olot, l'eixample Malagrída, projectat l'any 1916, seguint el model de ciutat-jardí i amb una estructura radial. ICGC

La industrialització i l'augment de població van activar un fort procés de creixement urbà, i, com a conseqüència, un canvi substancial en el paisatge. En un principi, l'edificació residencial es va focalitzar en els nuclis històrics, mitjançant l'ocupació dels espais desamortitzats a l'Església i dels antics horts urbans. Ràpidament, però, la incapacitat de les trames històriques per a engolir el fort creixement va comportar la necessitat d'enderrocar les muralles i l'extensió de les ciutats segons un nou model: l'eixample. El nou esquema, ideat per l'enginyer català Ildefons Cerdà per a la ciutat de Barcelona, es fonamentava en un traçat de disseny racional, higiènic i funcional (generalment reticular), com a base a partir de la qual els agents privats podien edificar. A partir del darrer terç del segle XIX i durant el primer quart del segle XX, nombrosos municipis de les Comarques Gironines van aprovar i desenvolupar plans d'eixample: Palamós (dècada de 1860), Figueres (1877), Blanes (1879), Sant Feliu de Guíxols (1897), Girona (1909) i Olot (1916). Els nous eixamples, juntament amb els principals eixos dels centres històrics i els nous passejos marítims a nuclis de la costa, es van convertir en els espais per excel·lència de la nova burgesia industrial i comercial, que va voler reflectir el seu estatus emergent aixecant elegants edificacions segons els cànons estètics de l'època: modernisme i noucentisme. Al seu torn, en els espais més allunyats del centre i camins d'entrada als nuclis urbans es van localitzar les indústries i els ravals d'habitatge humil de les classes més modestes. En definitiva, la industrialització va comportar la ruptura dels límits medievals de les ciutats i la seva extensió, des dels llocs elevats, cap a les àrees planes i les terrasses fluvials adjacents. Aquest esquema va marcar el creixement de la ciutat fins a mitjan segle XX.

2.4. La segona meitat del segle XX

El creixement de la indústria, el comerç i el turisme de principi del segle XX es veié truncat definitivament per la Guerra Civil Espanyola (1936-1939). Les pèrdues socials i materials causades pel conflicte i l'autarquia implantada pel nou règim franquista van marcar un període llarg de depressió econòmica. Durant aquesta fase, doncs, l'economia es va contraure, es va produir un replegament sobre el sector primari i els esforços es van centrar en la reconstrucció del territori.

L'any 1959, el Pla d'estabilització de 1959 va marcar un gir liberalitzador en la política econòmica i va afavorir l'arribada d'inversions. Com a conseqüència, el territori va reprendre l'activitat a partir de dos eixos de desenvolupament: en primer lloc, la indústria, liderada per empreses tèxtils, metal·lúrgiques i papereres (algunes de les quals van esdevenir capdavanteres en el seu ram en l'àmbit de l'Estat espanyol), localitzades a l'àrea de Girona, la vall del Ter, Olot, el Ripollès i la Selva; i en segon lloc, el turisme a la Costa Brava, que va passar d'un model artesanal a un model de masses, basat en grans establiments hotelers. A redós d'aquests dos sectors es van desenvolupar el sector immobiliari, el comerç i un teixit difús de petita i mitjana empresa.

Les demandes del territori, canalitzades principalment a través de la Diputació de Girona, van determinar la realització d'infraes-

tructures amb l'objectiu d'afavorir el desenvolupament de la zona, principalment el sistema d'embassaments del Ter (Sau, 1963, i Susqueda, 1968), l'aeroport Girona-Costa Brava (1968), l'autopista AP-7 (1971, tram fins a Girona) i obres de millora dels accessos per carretera a la Costa Brava.

El creixement econòmic va impulsar un augment de la població i la seva concentració al voltant de Girona, les capitals comarcals i el litoral, fet que va transformar definitivament l'estructura del territori. Entre 1960 i 1975 la població de les Comarques Gironines va passar de 341.000 a 431.000 habitants, gràcies al creixement natural de la població i a la immigració procedent del rerepaís i de la resta de l'Estat espanyol.

El desenvolupament de la indústria, el turisme i l'augment de la població van transformar radicalment el paisatge urbà. A les ciutats grans, com Girona o Blanes, els primers fluxos migratoris van anar lligats a la proliferació d'assentaments d'autoconstrucció, més enllà de la ciutat consolidada. Davant la carestia d'habitatge, la resposta de l'Estat, i d'alguns patronats vinculats principalment a l'Església, va ser la promoció de polígons de "cases barates" d'estil ruralista, com els del barri de Sant Narcís a Girona, Sant Pere Màrtir a Olot o Nostra Senyora del Vilar a Blanes. A partir de la dècada de 1960, els vells historicismes van deixar pas al polígon d'habitatges amb bloc obert plurifamiliar i a un llenguatge arquitectònic internacional, una solució que va marcar l'inici d'un procés d'estandardització del paisatge. D'altra banda, a partir de mitjan dècada de 1960, l'auge de l'economia va impulsar la participació del sector privat en el procés immobiliari, fet que va donar lloc a una intensificació de la construcció i un augment de les pràctiques abusives. En efecte, malgrat la implantació progressiva del planejament municipal, la possibilitat de desenvolupar-lo a través de plans parcials va fer que, moltes vegades, aquest instrument de detall fos una eina per a distorsionar el planejament original, si més no en dos sentits bàsics: d'una banda, sovint els agents desenvolupaven primer els sectors perifèrics per a revalorar el sòl de les zones centrals; de l'altra, el nou document s'utilitzava com una eina per a alterar les disposicions del pla a través del canvi en les qualificacions i l'augment de les densitats previstes. Com a resultat d'aquestes pràctiques, els nuclis urbans es van construir a salts i se'n va alterar el perfil paisatgístic en alçada.

Malgrat que les transformacions a les ciutats van ser importants, no hi va haver res comparable, quant a dimensió i impacte sobre el model territorial preexistent, al creixement turístic de la Costa Brava. El model turístic desenvolupat durant la primera meitat del segle XX s'havia caracteritzat per tenir una relació amable amb el paisatge, però el pas al turisme de masses va suposar un canvi important en la fisonomia de molts pobles de pescadors. La principal causa fou la construcció de nombrosos hotels i blocs d'apartaments de grans dimensions. Així, entre 1956 i 1980 la planta hotelera de la Costa Brava va passar de 181 establiments, amb 6.543 places, a 696 establiments, amb 61.870 places. En aquest context, l'ocupació del sòl es va canalitzar a través de dos processos urbanístics bàsics: la densificació de les trames urbanes preexistents, fet que va suposar la substitució de les edificacions

històriques per altres de construïdes en alçada, com és el cas de Palamós, Sant Feliu de Guixols, Lloret de Mar o Blanes; i la construcció de nuclis hotelers i d'apartaments a les principals platges, com és el cas dels Pins, a Blanes, Fenals, a Lloret de Mar o Santa Margarida, a Roses.

Menció a part mereix el fenomen de les urbanitzacions de baixa densitat, una variant del turisme vinculada als habitatges de segona residència. Les urbanitzacions van néixer a partir de promocions immobiliàries d'habitatges unifamiliars que pretenien imitar el model de ciutat jardí anglosaxona. Malauradament, molts promotors van obrir carrers i van iniciar la venda de parcel·les però no en van finalitzar les infraestructures i els serveis previstos. Tot plegat va convertir moltes d'aquestes urbanitzacions en ambients urbans degradats i d'escassa qualitat paisatgística. Aquest tipus d'opera-

cions van anar ocupant els vessants boscosos de les muntanyes litorals, i consegüentment van fragmentar la matriu forestal i van deixar lloc a una de les imatges d'alteració del paisatge natural més característiques de la costa gironina, clarament visible en indrets com Roses, Calonge, Tossa o Lloret de Mar. Singularment, cal destacar Empuriabrava, la marina més gran d'Europa, que es va edificar just a tocar la desembocadura de la Muga. A partir del final de la dècada de 1970 el fenomen de la segona residència es va estendre a àmplies capes de la societat urbana catalana, especialment barcelonina. Com a conseqüència, les urbanitzacions, i l'urbanisme irregular, es van estendre també al rerepaís selvatà i a l'entorn de ciutats grans com Girona o Figueres.

Al camp es va produir una gran transformació vinculada a la mecanització de les feines agrícoles, fet que va comportar l'abandó

La construcció de la marina d'Empuriabrava va suposar un gran canvi per a una part important del litoral de la plana de l'Alt Empordà. ICGC, Fons SACE

de terres menys productives (i de retruc també dels masos), sobretot als sectors de muntanya; una concentració de la propietat a la plana i als fons de vall, i el desenvolupament d'una agricultura cada vegada més intensiva. Aquest procés, juntament amb l'augment de la tendència a l'estancament i, fins i tot, a la davallada dels preus agraris, va suposar una gran disminució de la població ocupada en el sector primari. Val a dir que la mecanització de l'agricultura va anar vinculada a la construcció d'estructures de gran volum fetes amb materials moderns (prefabricats de formigó, planxa, maons, etc.) que en general no seguien l'arquitectura tradicional i distorsionaven el paisatge agrari. Al seu torn, la construcció dels embassaments de Sau, Susqueda i Boadella va modificar radicalment el règim hídric del Ter i la Muga, fet que es va traduir en un estalvi dels llargs períodes d'inundació a la part final del riu i va permetre el desenvolupament del rec intensiu a la plana empordanesa. La intensificació del rec va afavorir l'especialització en alguns conreus rendibles des de l'òptica del mercat, bàsicament farratges, fruiters i horta.

A l'Estat espanyol, l'any 1976 es va iniciar la transició del règim franquista a la democràcia que va permetre reinstaurar la Generalitat de Catalunya. A partir de 1979, la Generalitat i els ajuntaments democràtics van impulsar la renovació del planejament urbanístic. Els nous plans d'urbanisme intentaven moderar els horitzons de creixement de l'etapa precedent, legalitzar els barris i les urbanitzacions irregulars i compactar el creixement. Durant aquest període es va iniciar la rehabilitació i renovació de molts centres històrics, que va tenir com a cas emblemàtic el barri vell de Girona, i es van construir nous espais i equipaments públics als centres urbans i als barris. Tot plegat es va traduir en una important requalificació paisatgística de les ciutats.

L'entrada a la Unió Europea, el 1986, va marcar l'inici d'una fase de creixement econòmic, després de més d'una dècada de retrocés. Noves empreses es van instal·lar al territori, l'economia de les ciutats es va terciaritzar i a la costa es va activar altra vegada la demanda residencial immobiliària. A les ciutats més grans (Girona, Figueres i Olot), la terciarització dels centres urbans va implicar l'expulsió de les activitats industrials i la residència cap als municipis veïns i la formació de cinturons d'usos periurbans. Així, molts espais al voltant de les carreteres ocupats per empreses, ja durant la dècada de 1970, es van consolidar com a polígons industrials. A escala regional, l'expansió de la Regió Metropolitana de Barcelona (RMB) i de l'àrea urbana de Girona va fomentar la formació d'un corredor d'activitat econòmica molt important a redós de l'autopista AP-7, a la comarca de la Selva. En suma, cinturons d'usos dispersos, formats ja no només per urbanitzacions sinó també per polígons industrials i implantacions puntuals en sòl rústic, van anar colonitzant el territori donant com a resultat una dilució progressiva de les fronteres entre el paisatge urbà i el rural.

Al camp, la política agrària comunitària (PAC), l'obertura del mercat a l'exterior i la transició cap a l'economia de serveis van marcar una transformació definitiva de la base econòmica i social. A les planes i a les zones d'horta, es va donar un procés de concentració de la propietat i l'especialització en cultius intensius, com el blat de moro, el gira-sol o la colza, fet que va comportar una certa homogeneïtzació del paisatge. A l'interior, l'abandonament del camp va esdevenir la tònica dominant, amb el resultat d'un increment de la massa forestal i l'abandonament o la reconversió dels masos per a activitats de serveis (restauració, turisme rural). En general, el paisatge rural del rerepaís no canviava el seu aspecte formal, però l'estructura social que li donava suport va anar assumint una identitat cada vegada més urbana.

3. El paisatge actual i les seves dinàmiques

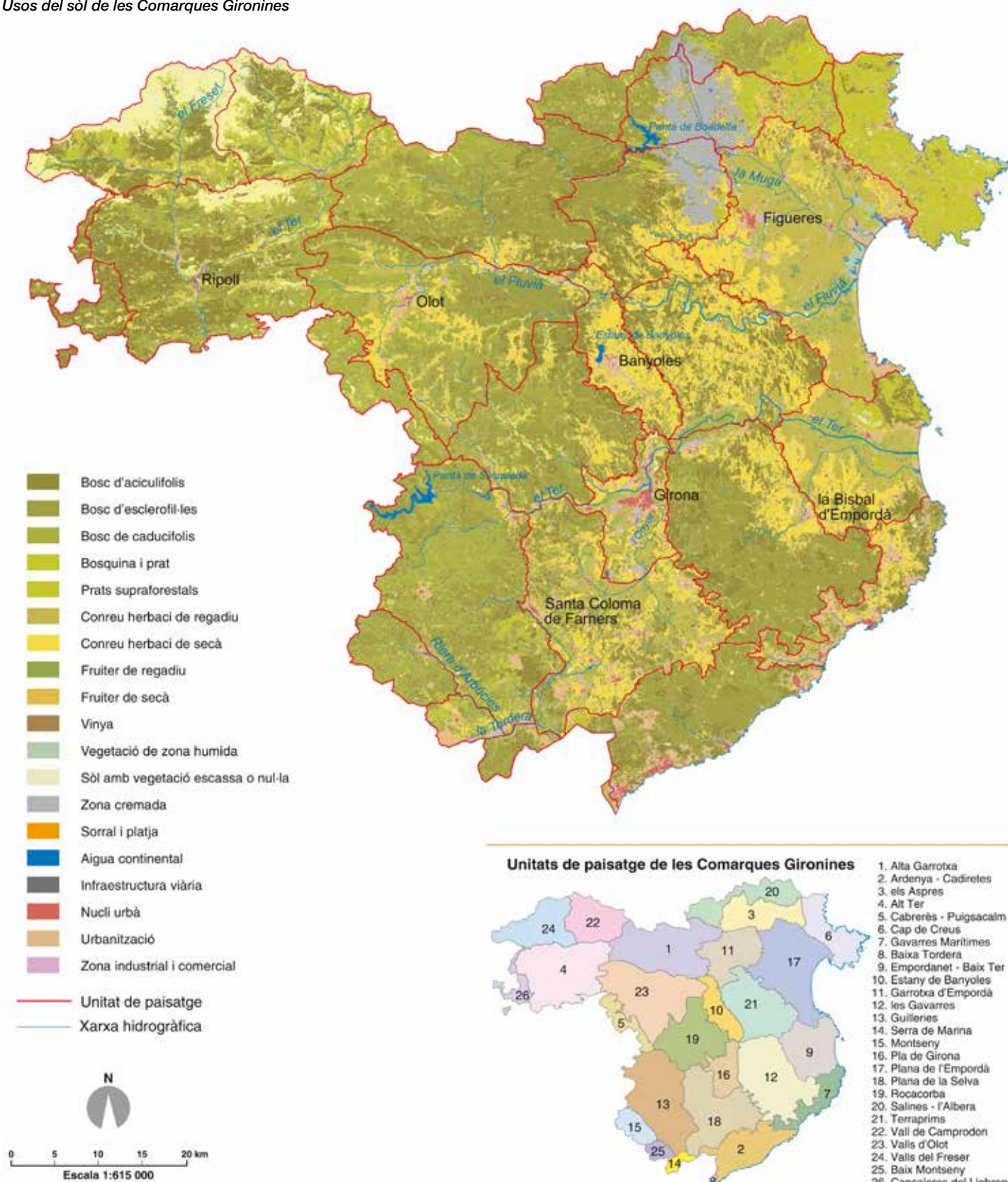
Desdoblament de la carretera C-31, a prop de Calonge, on també es poden observar diverses urbanitzacions. Departament de Territori i Sostenibilitat

El fet que en una distància curta la costa deixi pas a les grans altituds dels cims pirinencs dóna una idea de la complexitat del relleu de les Comarques Gironines. Es pot dir que a les terres gironines predominen les muntanyes, els relleus alterosos i solcats per les valls obertes pels cursos fluvials que han configurat un territori sinuós. Les planes, com les de l'Empordà, la Selva, el pla d'Olot o el pla de Girona, on es concentra l'activitat agrícola i els grans efectius de població, són l'excepció dins d'un escenari dominat per relleus enèrgics.

El paisatge actual de les Comarques Gironines és, doncs, el resultat visible de la interacció entre l'evolució natural i el conjunt de processos ambientals i d'intervencions humanes que hi han tingut lloc al llarg de la història, des de les antigues civilitzacions fins a la societat globalitzada actual. Es tracta d'un paisatge molt divers a causa de la gran varietat de climes i unitats de relleu que mostra la seva geografia, des dels Pirineus fins al mar Mediterrani. Aquesta varietat geogràfica ha condicionat l'ocupació històrica del territori i ha configurat l'actual mosaic paisatgístic.

Usos del sòl de les Comarques Gironines

60

D'altra banda, a la diversitat natural i a l'evolució històrica de la humanitat cal afegir-hi les dinàmiques actuals relacionades amb els diferents elements del sistema social i econòmic que condicionen la transformació permanent del paisatge. Entre aquestes dinàmiques, la més remarcable és el retrocés de l'espai agrícola, fruit de l'abandonament de conreus, principalment a les àrees marginals de muntanya i a les perifèries dels nuclis urbans. D'altra banda, es constata l'augment de la superfície ocupada per l'espai urbanitzat. Aquests creixements s'efectuen bàsicament a expenses dels sòls agrícoles i, en menor mesura, de sòls forestals. La dinàmica d'aquests darrers, però, és en general de creixement.

En qualsevol cas, cal tenir en compte que els 5.584 km² de tot l'àmbit inclouen realitats molt diverses, forestals, rurals, urbanes, amb paisatges i dinàmiques paisatgístiques ben diferents.

La quantitat de factors i dinàmiques que avui dia afecten els nostres paisatges fa difícil preveure amb precisió l'evolució a mitjà termini del paisatge de les Comarques Gironines, tot i que indubtablement el paisatge del futur dependrà, en bona mesura, de les característiques del paisatge actual. A grans trets, es mantindran les tendències de les dinàmiques actuals dels paisatges agrícoles i forestals, mentre que hi pot haver algun canvi en la dinàmica del paisatge urbà i periurbà, a causa d'una major incidència dels instruments de planificació i d'una reducció de la construcció, vinculada a la situació econòmica.

No podem obviar que el paisatge és, també, el resultat dels sentiments i emocions que ens desperta a l'hora de contemplar-lo. I aquesta percepció del paisatge ja no es forja només com a resultat de la interacció directa de l'ésser humà amb el seu entorn proper, sinó a través d'una multitud d'experiències globalitzades que es formen en l'espai dels fluxos i en l'espai virtual. S'està activant, doncs, un procés que aferma la identitat del territori i que constata el fet que la qualitat i la diversitat paisatgística és un dels pilars bàsics de la qualitat de vida.

3.1. El paisatge de les muntanyes

A les Comarques Gironines, la confluència de sistemes muntanyosos configura una àrea de relleu trencat, en què alternen serres considerables amb valls i planes més o menys suaus. Els principals sistemes muntanyosos se situen en paral·lel a la costa, per una banda, i en paral·lel a la frontera, per l'altra. Les serralades Litoral –que tractarem a l'apartat dedicat al litoral– i Prelitoral s'estenen de sud a nord, mentre que el Pirineu i el Prepirineu s'estenen d'est a oest, i encaixonen el Sistema Transversal.

El conjunt de les muntanyes gironines es caracteritza pel predomini de la coberta forestal, amb una presència d'espècies de tipus mediterrani als solells (alzines i suros), que canvien cap a boscos caducifolis (rouredes i fagedes) a les obagues o per sobre dels 1.000 metres d'altitud. A majors altituds, on el clima és més fresc i humit, hi ha un predomini de les rouredes de roure martinenc i les pinedes de pi roig de substitució, fins a l'aparició de les pinedes de pi negre, que caracteritzen els paisatges d'alta muntanya, per sobre el 1.800 metres, i els prats d'alta muntanya, coberts de neu una part de l'any i amb escassa o nul·la presència de vegetació arbòria.

Pel que fa als usos agrícoles i a l'ocupació urbana, en el conjunt d'aquestes zones muntanyoses destaca una escassetat de conreus, que aprofiten algunes planes i fons de vall, on també es concentren els paisatges més transformats pel poblament i les infraestructures. Als vessants més accessibles es troben petits pobles i moltes masies disperses.

La disminució de bona part dels aprofitaments silvícoles tradicionals d'aquestes extenses masses forestals és la dinàmica predominant a les muntanyes de les Comarques Gironines. Si bé fins a mitjan segle xx els boscos de les terres gironines havien estat sotmesos a un aprofitament molt intens per extreure'n diferents productes, a partir de la segona meitat del segle passat l'evolució econòmica del mercat d'aquests productes, influït en molts casos

La comparació entre les imatges aèries de l'any 1956 i de l'actualitat de la zona d'Oix, a l'alta Garrotxa, permet copsar les dinàmiques relacionades amb la disminució dels aprofitaments silvícoles i la reparcel·lació i abandonament de conreus. ICGC

Sureda a prop del castell de Mont-roig, al municipi de Darnius, un any després de l'incendi de l'Empordà del juliol de 2012. Observatori del Paisatge

62

per la competència d'altres països, va produir un descens o el cessament de molts aprofitaments forestals.

A escala general, el descens de l'ús de les masses forestals ha provocat un augment del bosc dens, tancat, que es posa de manifest especialment pel que fa a les frondoses, mentre que les coníferes estan en un lleuger retrocés per la disminució de la pràctica de plantar noves pinedes i la seva substitució progressiva pels boscos climàtics de terra baixa: l'alzinar i la sureda, principalment. El roure de fulla gran i el pinastre són dues espècies que també estan en expansió, mentre que el castanyer viu un retrocés important per causa de les plagues del xancre i la tinta.

Aquesta tendència d'increment de la superfície forestal és probable que continuï vigent en un futur immediat, especialment si l'explotació forestal manté la dinàmica actual de reducció de la intervenció humana en aquests espais per la baixa rendibilitat de les activitats relacionades amb els aprofitaments silvícoles. Tot i això, en els darrers anys han sorgit diverses iniciatives des del mateix àmbit productiu i des del turisme, o per l'aprofitament energètic, que intenten diversificar els usos dels espais forestals aprofitant la gran diversitat de valors que tenen (socials, productius, ecològics, estètics, espirituals, terapèutics o identitaris).

Per altra banda, tenint present les diverses etapes de la successió vegetal, es preveu la transformació dels àmbits que actualment estan recoberts per brolles, màquies i prats cap a formacions forestals dominades pels arbres planifolis de caràcter mediterrani a les planes i a la muntanya baixa, i caducifolis a les obagues més marcades i a la muntanya mitjana. També es preveu una substitu-

ció gradual de les pinedes, boscos primaris i heliòfils, pels arbres de fulla plana amb capacitat de generar un microclima forestal que no permet el creixement dels plançons de pi. A la terra baixa mediterrània, els boscos mixtos d'alzines i pins, o de suros i pins, substituiran les pinedes en un primer període, tal com s'observa ja en l'actualitat en aquells boscos mediterranis que no són gestionats des de fa anys. Amb el pas del temps, el progressiu desenvolupament de la vegetació conduirà a la formació d'alzinars, o boscos mixtos d'alzines i suros, en els quals els pins tindran un paper molt secundari.

A més, en l'evolució i distribució dels paisatges forestals hi incidirà, de manera directa, el canvi climàtic. El fenomen es traduirà en una major extensió de la vegetació arbustiva de caràcter mediterrani i en un retrocés general dels caducifolis (rouredes, fagedes). Si es complissin les prediccions, les espècies més afavorides en l'àmbit de les Comarques Gironines serien les formacions mediterrànies. Així, espècies pròpies de zones humides (faig, roure, pi roig, etc.), que actualment viuen en les zones que els són òptimes, es trobarien en condicions que no serien tan favorables per al seu desenvolupament. Per altra banda, els alzinars i les pinedes de pi blanc trobarien les seves condicions més favorables en zones cada cop més elevades, i en substitució, les zones on se situen actualment serien ocupades per matollars. Per altra banda, l'augment del risc d'incendi pot agreujar la vulnerabilitat dels boscos.

Finalment, cal dir que paral·lelament als canvis en l'estructura física dels boscos, s'han de considerar els canvis que s'han produït en la percepció de l'espai forestal i dels espais naturals per part de la població. Les Comarques Gironines han estat tradicionalment un dels

àmbits que més sensibilitat ha mostrat vers els principals espais naturals i els seus reptes ambientals i paisatgístics, una sensibilitat que sembla augmentar. Així, els espais muntanyencs propers a les principals àrees urbanes són els que gaudeixen d'una millor consideració i, en aquest context, la conservació dels paisatges forestals més emblemàtics, com són els que pertanyen a espais naturals protegits i reserves naturals, sembla que està garantida.

Els incendis forestals

Els incendis forestals són un factor inherent a la vegetació de caràcter mediterrani i fins i tot poden ser beneficiosos per a la regeneració de la vegetació quan es produeixen de manera puntual. Però els canvis en l'estructura física dels boscos, producte de la desaparició dels aprofitaments tradicionals i la major presència de factors de risc (línies elèctriques i presència humana), estan donant lloc a una tendència general a l'augment del risc d'incendi.

A les Comarques Gironines les zones més vulnerables al risc d'incendi forestal són les zones de clima mediterrani amb major extensió contínua de masses forestals i arbustives i, especialment, les zones muntanyoses més properes al litoral, on a les condicions climàtiques pròpies de l'estiu mediterrani s'hi suma una vegetació de característiques piròfiles i l'aparició puntual de la tramuntana.

Tot i les millores de la capacitat tècnica en l'extinció del foc i una millor conscienciació de la ciutadania, que si bé no han disminuït significativament el nombre d'incendis, sí que han reduït força el nombre total d'hectàrees cremades, la vulnerabilitat dels boscos mediterranis i la dinàmica dels incendis va quedar palesa amb l'incendi de l'Empordà, ocorregut el juliol de l'any 2012, que va cremar unes 14.000 hectàrees i va transformar una vegada més el paisatge.

Els camps de cereals situats a prop de la Bisbal d'Empordà formen part del mosaic agroforestal que actua com a transició entre els conreus més extensius de les planes de l'Alt i el Baix Empordà i l'espai forestal de les Gavarres. Observatori del Paisatge

3.2. El paisatge agrícola i agroforestal de les planes i els fons de vall

En general a les Comarques Gironines hi ha pocs paisatges agrícoles homogenis que constitueixin entitats uniformes i de gran extensió. Això és conseqüència de l'orografia pròpia, que limita l'extensió de les planes, de la diversitat en els conreus agrícoles i de la pressió de les àrees urbanes i de les infraestructures que travessen el territori.

Les comarques de l'Alt i el Baix Empordà aglutinen bona part de les terres llaurades (al voltant del 55% de tot l'àmbit), mentre que les comarques pirinenques són les que tenen una menor presència de terres conreades per motius orogràfics. La Garrotxa i el Ripollès, que sumen entre ambdues el 30% de la superfície de les Comarques Gironines, presenten només el 10% de terres llaurades. D'altra banda, a les àrees de muntanya pirinenca i subpirinenca hi ha una superfície important de pastures, una formació vegetal que està, però, en retrocés i que deixa pas als boscos.

No obstant això, es poden identificar paisatges característics determinats especialment pel cultiu que s'hi realitza: espais amb predomini de la vinya a la zona septentrional, amb fileres de ceps, murs de pedra seca, cellers amb entitat arquitectònica...; espais de regadiu a les planes al·luvials, on predomina el blat de moro, l'alfals i els camps d'arbres fruiters combinats amb zones d'arrosars; els camps de secà, que es dediquen preferentment al blat i l'ordi; els camps agrícoles alternats amb algunes plantacions d'arbres, preferentment pollancre.

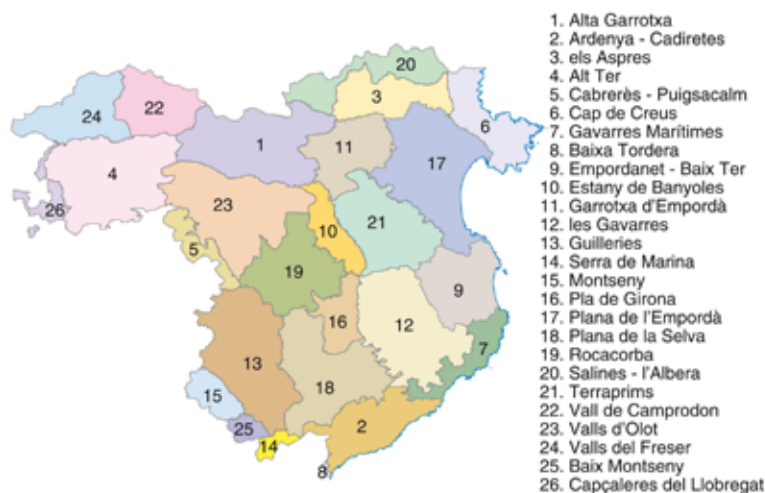
A les diferències del tipus de cultiu cal sumar-hi, a més, les diferències d'extensió dels mateixos cultius. Així, mentre que les explotacions vitivinícoles acostumen a tenir unes dimensions més aviat reduïdes i ocupen terres de secà, on el verd de les fileres de ceps contrasta amb el sòl nu, les planes agrícoles de l'Alt i el Baix Empordà són força homogènies i contínues en extensió i les diferències internes més rellevants deriven de la possibilitat o no d'un ús intensiu de l'aigua. Aquesta continuïtat només és interrompuda pel massís del Montgrí, la serra de Ventalló i algunes petites serres a la zona coneguda com els terraprimers d'Empordà, i pels paravents formats per xiprers situats als límits d'alguns camps de conreu, un dels elements estructurals més característics del patrimoni rural dels paisatges agrícoles litorals de les Comarques Gironines.

Els paisatges agroforestals que es poden observar a les Comarques Gironines tenen generalment un origen antic, lligat a l'aprofitament agrícola del territori que s'articula al voltant de les masies, els veinats i altres petits nuclis de població. Aquesta explotació del territori forma un mosaic on les clapes de bosc i els camps de conreu es van distribuint en el paisatge seguint la lògica que imposa la configuració física del territori. Així, doncs, els conreus ocupen els plans, els fons de vall, les comes i tots aquells llocs on hi ha els millors sòls, mentre que els fragments forestals es troben als cims dels turons o les serres i a les carenes i als sectors on els sòls són més primers i pedregosos.

El mosaic agroforestal és el paisatge que predomina als terraprimers d'Empordà, al voltant de la Bisbal i a l'extrem meridional del Pla

Dinàmiques de les Comarques Gironines

Unitats de paisatge de les Comarques Gironines

Dinàmiques naturals

- Erosió marina al delta de la Tordera
- Pèrdua d'hàbitats dunars

Dinàmiques industrials

- Activitat extractiva
- Àrea especialitzada d'ús industrial, comercial i d'equipaments

64

Dinàmiques agràries i forestals

- Alteració del bosc de ribera
- Incendi forestal (1986-2000)
- Incendi forestal (2000-2013)
- Plantació o recuperació de vinya
- Plantació de fruiters de regadiu
- Substitució de secans per regadiu
- Abandonament de l'activitat agrària
- Creixement del bosc i del matollar

Dinàmiques d'infraestructures

- Desenvolupament d'infraestructures aeroportuàries
- Desenvolupament de ports esportius
- Desenvolupament de xarxes de transport energètic

Desenvolupament d'infraestructures viàries

- Proliferació de carreteres-aparador
- Via preferent
- Autopista
- Corredor d'infraestructures

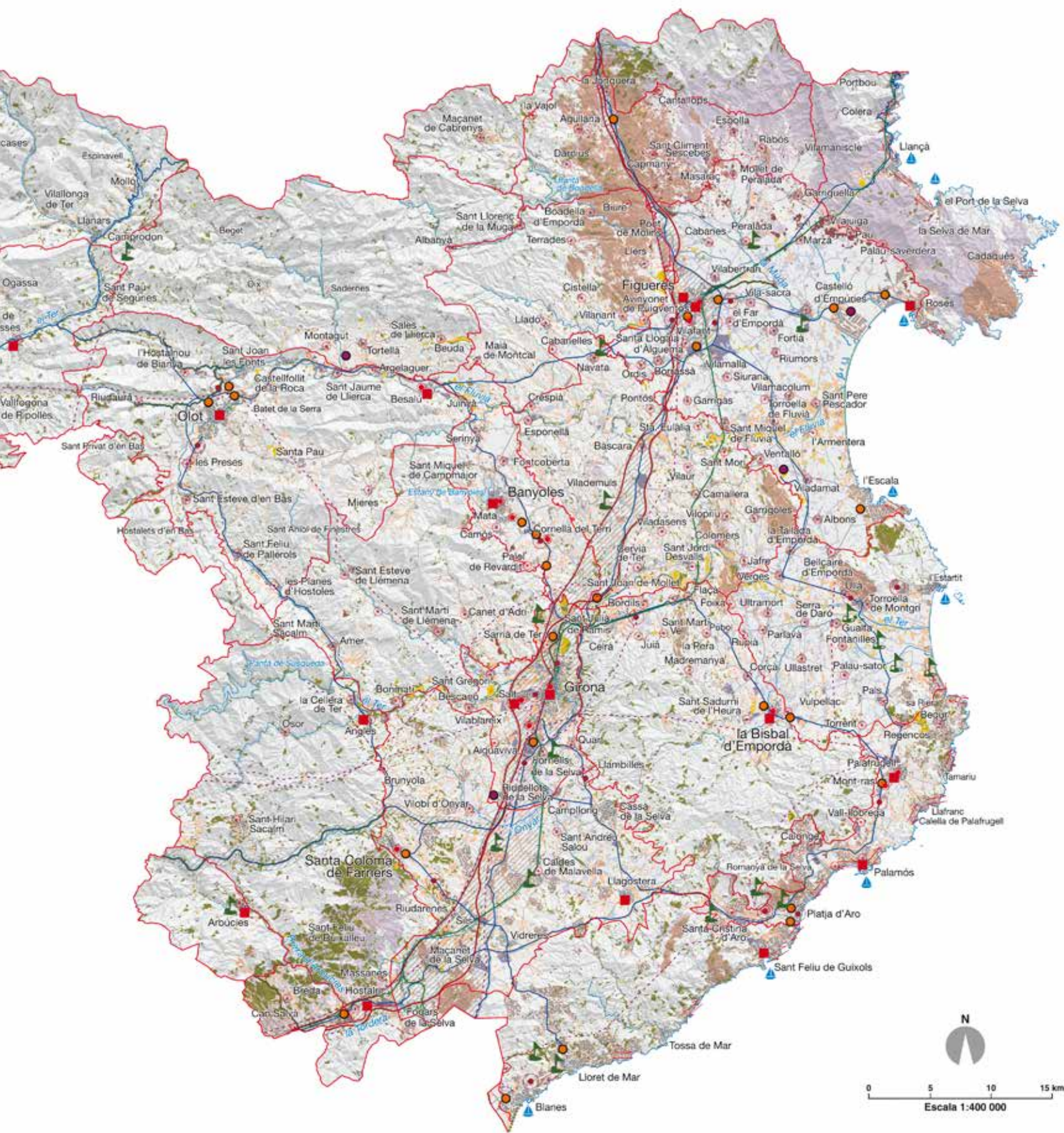
Desenvolupament d'infraestructures ferroviàries

- Tren d'Alta Velocitat
- Tren convencional

Dinàmiques urbanes

- Continuitat de la façana litoral
- Conurbació urbana
- Proliferació de camps de golf
- Regeneració d'espais urbans degradats (Pla de Barris)
- Habitatge residencial de baixa densitat
- Poblacions amb estratègia de creixement moderat (PTP de les Comarques Gironines 2010)
- Poblacions amb estratègia de creixement potenciat (PTP de les Comarques Gironines 2010)

- Xarxa hidrogràfica
- Unitat de paisatge
- Cap de municipi

de l'Estany. A la plana de la Selva, la composició del mosaic és sensiblement diferent, ja que es tracta d'una plana molt transformada pel pas de diferents infraestructures viàries, on els camps de conreu ocupen la major part de la superfície del terreny i constitueixen la matriu que engloba la resta dels elements del paisatge. A l'extrem occidental de la plana de la Selva, tot resseguint la vall del Brugent, les masses forestals tenen un caràcter més hegemònic en el conjunt del mosaic agroforestal.

El patró paisatgístic dels mosaics agroforestals està format, a banda dels boscos i els camps de conreu, per petits pobles rurals de dimensió originalment reduïda, encara que molts han experimentat creixements notables. En molts casos s'observa com els camps més propers als pobles han estat urbanitzats i s'hi han construït habitatges o polígons industrials.

Una altra singularitat del paisatge agrícola de les Comarques Gironines són els cultius herbacis dels fons de vall de les comarques interiors, com per exemple a la Garrotxa, on les valls fluvials i les planes d'amplada desigual han generat alguns dels sòls més fèrtils del país. Es tracta de valls amb una important funció per a la connectivitat ecològica i paisatgística de la comarca, ja que acostumen a separar espais muntanyosos d'importants valors naturals, on hi predominen els conreus herbacis extensius. També a la part baixa del Ripollès els cultius herbacis predominen a la limitada plana que s'estén entre la ribera del riu i les muntanyes que tanquen les valls. En època de sega aquests conreus formen un contrast cromàtic entre el seu color daurat i el verd de la vegetació de ribera i dels vessants. Els vessants es troben sovint ocupats per pastures o bé ja per l'inici dels boscos de l'estatge montà, i sovint també s'hi observen restes dels antics bancals i terrasses que també havien estat cultivats.

En definitiva, l'heterogeneïtat de cultius i el mosaic agrícola i agroforestal defineix el paisatge de les planes i dels fons de vall de les Comarques Gironines.

La dinàmica que predomina és la pèrdua de superfície agrícola derivada de la davallada del sector agrari gironí, que es va iniciar a mitjan segle xx. Actualment, tot i que l'envelliment de la població agrària és molt acusat, s'està produint una redefinició de les explotacions que passa per una reducció significativa de les terres conreades i un augment de la grandària mitjana de les explotacions, canvis en la producció i una intensa mecanització del sector. Aquesta disminució de la superfície agrària no ha estat homogènia i ha afectat especialment alguns sectors més que altres.

Els espais muntanyencs constitueixen la zona més afectada per aquest procés. La supervivència d'explotacions a muntanya anirà lligada, possiblement, a la diversificació de les activitats i a la incorporació de serveis dedicats a l'oci i al turisme.

En el sector cerealístic, el descens és moderat, i encara continua sent el sector més important dins l'àmbit territorial gironí. En el sector dels fruiters la pèrdua d'espais agrícoles ha estat molt menor, producte en bona mesura de la reconversió de molts fruiters de secà en fruiters de regadiu. A l'Empordà, una de les grans àrees de conreu a Catalunya, la tendència ha variat en els darrers anys. Les

dades apunten a una recuperació del conreu vinculat, en alguns casos, a la producció de vi juntament amb estratègies de promoció del paisatge vinícola.

El sector ramader ha adoptat majoritàriament formes de producció industrials en la fabricació de pinso, l'engreix dels animals i el seu sacrifici. Aquest és, juntament amb el sector de la fructicultura de regadiu, el sector agropecuari gironí més tecnificat.

D'altra banda, el pla de desenvolupament rural de la Generalitat de Catalunya i la política agrària comuna (PAC) també estan incidint en les dinàmiques actuals del paisatge, per mitjà de la promoció de la combinació entre el vessant productiu i l'establiment d'estratègies de promoció turística i dels valors que té l'entorn rural, com demostra l'augment constant durant darrers anys de l'oferta de turisme rural. Per contra, les ajudes recents de la PAC a la producció de biocombustibles han generat variacions paisatgístiques, especialment en la introducció de conreus al·lòctons amb poca tradició a les Comarques Gironines, com és el cas de la colza. Així, l'evolució de molts paisatges agraris dependrà, en part, de les subvencions o de les eines que l'Administració pugui donar als agricultors per tal de redefinir l'objectiu de les seves explotacions, sense oblidar els importants factors relacionats amb la dinàmica dels mercats.

Una altra de les principals dinàmiques que ha contribuït a reduir la superfície agrícola durant les últimes dècades a les Comarques Gironines és l'increment de la urbanització. El creixement de les ciutats, la creació d'urbanitzacions, l'extensió dels polígons industrials i el desenvolupament i ampliació de les infraestructures s'ha fet, en bona part, sobre paisatges agrícoles.

És previsible que en el futur la vegetació espontània –boscos, brolles, matollars i prats– mantingui la tendència, ja observada en les dècades anteriors, de colonitzar els espais oberts abandonats, ja sigui de forma temporal (fins que la parcel·la torna a ser recupera-

El sector cerealístic encara continua essent el sector agrícola més important de les Comarques Gironines i el sector ramader tendeix cada cop més a formes de producció industrials. Observatori del Paisatge

da pel conreu) o de manera definitiva, fins a passar a formar part de l'espai forestal derivat dels processos naturals de successió ecològica.

3.3. El paisatge litoral

Bona part del litoral de les Comarques Gironines es troba ocupat per una sèrie de relleus muntanyosos responsables del perfil abrupte i retallat que li ha donat el nom de Costa Brava. També s'hi troben algunes de les poblacions principals de les Comarques Gironines, així com un gran nombre d'urbanitzacions, desenvolupades a redós de l'activitat turística.

Al sud de la costa gironina, la Serralada Litoral forma un conjunt de massissos molt similars entre ells, com són Cadiretes-l'Ardenya, les Gavarres i les muntanyes de Begur on es combinen turons de perfils suaus i arrodonits formats per materials granítics, amb grans penya-segats formats per roques metamòrfiques. Les platges i cales que s'hi formen estan envoltades per boscos densos de sureres, alzinars i pinedes de pi pinyer, tot i que la pressió urbanística ha relegat aquesta coberta vegetal espontània a segona línia de costa, als turons amb més pendent o a les cales més aïllades. Les poblacions es localitzen a les estretes andanes litorals o en petites valls obertes pels minsos cursos fluvials de caràcter torrencial i

només la vall d'Aro i el corredor de Palafrugell tallen les formacions muntanyoses i permeten la comunicació fluida amb l'interior.

Al nord de Begur es trenca la continuïtat de les muntanyes litorals i s'estén una gran plana al·luvial dominada pel tram baix del Ter, que conserva un interessant cordó dunar que suporta una gran pressió humana durant l'època estival, tant a la zona propera a Pals com a l'àrea de l'Estartit.

El massís del Montgrí resta com una escata de materials calcaris que sobresurt enmig de la plana de l'Empordà. En amplis sectors del massís predomina la vegetació arbustiva, mentre que les pinedes clares de pi blanc darrerament han guanyat superfície a causa de les repoblacions. La costa del Montgrí és abrupta, amb grans espadats que cauen a plom, interromputs per estretes cales de parets gairebé verticals. La més accessible és la cala Montgó, a tocar de l'Escala, ocupada en la seva meitat septentrional per urbanitzacions que ocupen tot el vessant.

De nou, el relleu se suavitza a la badia de Roses, on s'alternen importants espais dedicats al turisme, com Roses o Empuriabrava, amb altres d'elevat valor natural, com és el cas del Parc Natural dels Aiguamolls de l'Empordà. El parc immobiliari està destinat, majoritàriament, a satisfer l'oferta turística i no encaixa estèticament amb el seu entorn més immediat.

Platja d'Aro, situat a la vall d'Aro, concentra una gran quantitat d'edificacions residencials a primera línia de costa. Fannia Corominas, Escola Universitària ERAM

68

Les llevantades són un dels fenòmens naturals que més afecten la línia costanera i, juntament amb infraestructures com els ports esportius, condicionen la superfície de les platges. Marc Garcia

Més al nord, es troba el cap de Creus. Aquesta península rocosa té un gran valor paisatgístic, és un fons escènic per a gran part de les Comarques Gironines i ofereix un contrast clar entre la plana agrícola de l'Empordà i el seus abruptes i grisosos relleus. Aquesta morfologia ha determinat una articulació viària i un poblament organitzat a l'entorn de la façana costanera amb poblacions com el Port de la Selva, Cadaqués i Llançà, on es desenvolupa l'activitat pesquera tradicional a més de l'activitat turística predominant. Als llocs més abrigats de l'interior apareixen uns petits nuclis de població, encara amb la traça medieval dels seus centres històrics, així com algunes expansions residencials poc ordenades vinculades també a l'auge del turisme. El paisatge interior del cap de Creus mostra grans extensions de brolles mediterrànies de brucs i estepes que colonitzen els conreus de vinya abandonats, mentre que els boscos hi són escassos. Així, doncs, una extensa i contínua coberta vegetal de brolles i prats secs, juntament amb l'efecte de la tramuntana afavoreixen l'expansió dels eventuais incendis que determinen el paisatge d'aquest indret.

Les dinàmiques urbanístiques del litoral han estat marcades els darrers decennis pel desenvolupament del turisme de masses i han transformat substancialment la façana marítima, modificant el paisatge de molts nuclis històrics i fronts litorals, alhora que han conferit gran valor als espais lliures i naturals que hi han quedat. Els

municipis costaners concentren més d'un 40% del total d'habitatges construïts al conjunt de les Comarques Gironines, una dada més que rellevant si es té en compte que, en conjunt, suposen només el 9% de la superfície de l'àmbit.

Malgrat la presència de centres històrics de rellevància, amb un important llegat patrimonial, en les darreres dècades l'skyline costaner ha estat completament reedificat en alçada, principalment amb edificacions per a usos turístics, bàsicament segones residències i hotels, que trenquen amb l'arquitectura i estructura tradicional dels nuclis litorals. En aquest sentit, hi ha zones del litoral que actualment presenten un continu urbà format per edificacions residencials i turístiques que uneix nuclis o entitats urbanes diferents al llarg de la façana marítima. En alguns casos, aquests creixements també s'han desenvolupat als municipis de la segona línia de costa de la plana de l'Empordà i l'Empordanet. Una eina d'especial rellevància per a salvaguardar els espais lliures del litoral ha estat el Pla director urbanístic del sistema costaner (PDU SC, I i II), aprovat el 2006.

En general, al litoral, la dinàmica més recent ha estat marcada per la transició del turisme a la pràctica residencial, fet que ha determinat un augment en la producció d'espai residencial en detriment de les instal·lacions hoteleres. En aquest sentit, es palesa una progressiva adaptació de segones residències en primeres, fet que

L'àrea urbana de Girona és el paisatge urbà i periurbà més destacat de les Comarques Gironines. Observatori del Paisatge

pot incidir en la demanda de nous serveis i equipaments bàsics en àrees, sobretot urbanitzacions, que actualment només presenten una alta ocupació a l'estiu.

A primera línia de costa també cal mencionar alguns passejos marítims, ports esportius i altres infraestructures de defensa de la costa, que poden afectar la regeneració natural de les platges i generen diferents problemes de regressió de la línia costanera, així com les dinàmiques relacionades amb les llevantades i inundacions. Aquests fenòmens, gens estranys en el clima mediterrani, tenen una repercussió paisatgística rellevant, ja que de moltes platges es redueix la superfície gairebé al no-res, cosa que en fa necessària la regeneració. Val a dir que, a la vegada, les afectacions sobre els passeigs marítims solen ser notables.

La fase de maduresa en què es troba la Costa Brava com a destinació turística fa que no sigui previsible un gran augment del nombre de visitants a curt termini, per tant, s'espera que el nombre d'equipaments turístics no augmenti considerablement en un futur proper. És més probable una progressiva reforma i transformació d'instal·lacions hoteleres obsoletes que la construcció de nous equipaments, així com un reforçament dels serveis i els equipaments culturals per a enriquir qualitativament l'oferta turística.

Pel que fa als espais lliures i naturals, cal parlar de les reserves marines i dels espais dunars, que és previsible que vagin en augment, en sintonia amb la protecció del paisatge costaner que indiquen la vigent Llei de costes i el Pla director del sistema costaner (PDUSC). Així mateix, s'està avançant en la protecció d'alguns espais singulars, com és el cas del Paratge Pinya de Rosa, entre Blanes i Lloret, declarat fa uns anys paratge natural d'interès nacional. Un altre cas és el del Club Mediterranée, a Cadaqués, que va ser adquirit pel Ministeri de Medi Ambient, el qual el va fer enderrocar i el va integrar al Parc Natural del Cap de Creus.

3.4. Els paisatges urbans

Les Comarques Gironines disposen d'una xarxa urbana que presenta quatre grans nodes, amb les seves respectives àrees urbanes: Girona, Figueres, Blanes-Lloret i Olot. Aquestes àrees urbanes exemplifiquen la diversitat d'ambients i paisatges urbans existents en el conjunt d'aquest àmbit.

L'àrea urbana de Girona es troba a l'extrem nord de la plana selvata. Les successives etapes del procés d'urbanització, que han comportat una extensió vers la plana agrícola i l'annexió de diversos pobles del voltant, han acabat configurant l'actual sistema urbà, de geometria variable però que té un continu ben definit, format per Girona, Salt, Sarrià de Ter i Vilablareix. La seva fisonomia està canviant constantment fruit de les dinàmiques urbanes i periurbanes que veurem més endavant.

Les ciutats de Lloret de Mar i Blanes formen un altre sistema urbà destacable de l'àmbit. Els dos espais urbans són molt pròxims i la seva dinàmica recent ha generat formes urbanes similars, ja que es tracta de ciutats amb un important sector turístic, que s'observa en la intensa urbanització de la primera línia de mar i dels mateixos nuclis urbans. L'estampa urbana de Lloret de Mar s'ha de remarcar: botigues i centres comercials, bars, restaurants i diversos locals d'oci nocturn doten d'identitat pròpia aquesta vila costanera. A la segona línia de la costa es troben tot un seguit d'equipaments, serveis, indústries i centres d'oci. També s'observen una sèrie d'urbanitzacions en espais forestals a l'entorn de Lloret, mentre que a Blanes proliferen els espais industrials.

Al nord d'aquest sistema hi ha un altre continu urbà de les Comarques Gironines, el format per Sant Feliu de Guíxols, Platja d'Aro, Palamós i Palafrugell. Pel que fa al paisatge urbà, no es pot considerar una sola unitat homogènia, ja que existeixen grans diferències a nivell intern. Sant Feliu de Guíxols i Palamós tenen un patrimo-

ni cultural més variat i una major diversificació econòmica. En canvi Platja d'Aro, de resultes del turisme, presenta un nucli dominat pels edificis d'apartaments situats a peu de platja, comerços i locals d'oci i restauració. Ja més a l'interior, Palafrugell és una ciutat de serveis on encara es manté viva la indústria tapera.

També a la costa, però més al nord, el conjunt Empuriabrava-Roses forma un paisatge urbà característic del litoral gironí. En destaca el paisatge urbà de la marina d'Empuriabrava. A banda de la multitud d'habitatges unifamiliars, els blocs d'apartaments que se situen a la línia de la costa, d'una alçada considerable, formen un horitzó visual fàcilment identificable des dels entorns. Pel que fa a la vila de Roses, a la perifèria, es fan visibles el gran nombre de cases unifamiliars que s'enfilen pels vessants del cap de Creus.

El paisatge urbà de les ciutats de Figueres, Olot, Banyoles i Ripoll està condicionat en bona mesura per la seva condició de capital comarcal i també per les característiques orogràfiques de l'emplaçament. Es tracta de ciutats que han polaritzat l'activitat econòmica i comercial dels seus respectius àmbits d'influència. En el cas de Figueres –ciutat ubicada en ple corredor del Mediterrani–, la seva ubicació a la plana i la seva morfologia original clarament radial, junt amb la seva expansió, han provocat la unió física amb els pobles limítrofs. Pel que fa a Olot, té la particularitat de ser una ciutat situada a l'interior d'un parc natural. El seu entorn paisatgístic és molt característic per la presència de nombrosos volcans que dominen la plana on s'ubica la ciutat. Banyoles, al seu torn, s'estructura al voltant de l'estany homònim, convertit en el símbol de la ciutat, el paisatge del qual –amb l'aigua blava i les “pesqueres” perimetrals– recrea la imatge que tothom coneix de Banyoles. El creixement urbà ha arribat fins a la riba de l'estany i ha anat seguint els eixos viaris, fins a formar un continu urbà que enllaça amb el municipi de Porqueres. Ripoll se situa a la confluència dels rius Ter i Freser, a redós de les respectives valls, fet que li confereix una característica forma de Y. La seva situació, molt condicionada per la geografia física, ha limitat l'expansió urbana, la qual ha seguit bàsicament el curs dels dos rius, mentre que les planes també han estat ocupades per usos industrials i agrícoles.

La dinàmica urbana en el conjunt de les Comarques Gironines ha estat marcada pel canvi d'un model de creixement concentrat als grans nuclis urbans i als nuclis turístics de costa cap a un model de creixement més difús. Així doncs, han crescut més els municipis de segona línia de costa i els propers a les grans ciutats.

Des d'un punt de vista territorial i paisatgístic, els nuclis urbans de les Comarques Gironines han sofert en les últimes dècades un canvi significatiu, passant de ser unitats compactes i denses en l'espai per esdevenir unitats disperses i extenses, que sovint cavalquen els límits municipals. Aquest canvi cultural té arrels profundes en la dinàmica social i econòmica, però també en la manca de coherència del planejament, i es concreta en una tendència a la dispersió de les unitats productives, els serveis i l'habitatge, en aquest darrer cas, segons un model de baixa densitat. La dispersió augmenta el consum de sòl i la fragmentació del paisatge, dilueix la diferenciació urbà-rural i empobreix el paisatge urbà.

Pel que fa a l'estructura urbana, es poden distingir tres tipus de dinàmiques de transformació del paisatge urbà: renovació i/o re-

habilitació dels centres urbans, urbanització dels municipis situats a l'entorn de les ciutats grans, i, a una escala més àmplia, dels espais ubicats a l'entorn de les grans infraestructures viàries.

Les dinàmiques de millora i rehabilitació dels nuclis històrics han estat especialment importants a la ciutat de Girona, que ha viscut un procés de rehabilitació de l'edificació i millora de l'espai públic important, a la zones de Lloret-Blanes, que han estat marcats, singularment, per la substitució d'usos hotelers per usos residencials, i a la ciutat d'Olot, on també s'ha rehabilitat i renovat el centre històric. Aquestes dinàmiques també han estat presents a les altres àrees urbanes de menor mida (Palafrugell, Sant Feliu de Guíxols, Banyoles i Ripoll) i en general a tots els nuclis de població gironins.

Pel que fa al creixement en expansió de les àrees i nuclis a l'entorn de les ciutats, la dinàmica urbana ha transformat el paisatge redistribuint algunes de les seves funcions (indústria i residència) cap als nuclis dels voltants. D'aquesta manera, els creixements han tendit a modificar figures, perfils i escenaris urbans tradicionals i han generat canvis en el paisatge. Tres de les principals dinàmiques relacionades amb el creixement de nuclis urbans són: conurbacions (continus urbanitzats formats per infraestructures i edificacions que uneixen sense solució de continuïtat nuclis urbans diferents), carretera aparador (implantacions d'activitats de serveis al llarg de les carreteres d'entrada als nuclis urbans) i continus de la façana litoral (continus urbanitzats d'edificació residencial i turística que uneixen nuclis o entitats urbanes diferents al llarg de la façana marítima).

Es produeixen processos de conurbació en els següents espais: Girona-Salt, Girona-Sarrià de Ter-Sant Julià de Ramis, Girona-Riudellots de la Selva, Girona-Cassà de la Selva, Celrà-Flaçà, Banyoles-Palol de Revardit, Figueres-Roses, Figueres-Santa Llogaia

Accés sud al nucli de Banyoles, on es poden percebre àrees d'activitat econòmica al voltant de la carretera. ICGC

d'Àlguema, Figueres-Vilafant, Blanes-Lloret de Mar, Sant Feliu de Guíxols-Palamós, Platja d'Aro-Santa Cristina d'Aro, Palamós-Palafrugell, Olot-la Vall d'en Bas, Olot-Sant Joan les Fonts, Torroella de Montgrí-Ullà, Torroella de Montgrí-l'Estartit, Ripoll-Campdevàno, Santa Coloma de Farners-Sils.

Aquest creixement s'ha traslladat sovint al voltant dels eixos de comunicació pel que fa als serveis i a la indústria, fet que dona lloc a l'aparició de la carretera apartador. Aquest fenomen s'esdevé a les entrades dels nuclis urbans de Girona (per Sarrià de Ter i per Fornells de la Selva), Figueres (per Vilatenim, per Santa Llogaia d'Àlguema i per Vilafant), Santa Coloma de Farners (per Sils), Ripoll (per Sant Joan de les Abadesses), Campdevàno (per Ripoll), Olot (per les Tries, la carretera de la Canya i la carretera de Sant Joan de les Abadesses), la Bisbal (per les dues entrades de la C-66), Banyoles (per Mata), Cornellà del Terri (a la C-66), Palol de Revardit (a la C-66), la Jonquera (N-II), Empuriabrava (C-66), Santa Margarida a Roses (C-68), l'Escala (per Bellcaire d'Empordà), Mont-ras (C-66), Medinyà (N-II), Lloret de Mar (per Vidreres), Blanes (av. d'Europa) o Hostalric (C-35), entre d'altres. I en general, a la majoria dels pobles d'una certa dimensió o localitzats en eixos de comunicació de certa entitat.

Es troben exemples de continu en la façana litoral en els espais següents: Lloret de Mar-Blanes, Canyelles, urbanitzacions al nord de Tossa de Mar, S'Agaró-Sant Feliu de Guíxols, Platja d'Aro-S'Agaró, Sant Antoni de Calonge sud, Sant Antoni de Calonge-Palamós, la Fosca-Palamós, Callella sud, Llafranc, Tamariu, cap de Begur, sa Punta, l'Escala est, Roses est, Cadaqués-s'Oliguera-Portlligat, Port de la Selva nord, Llançà sud, Llançà nord i Colera nord.

Si s'analitza el creixement de les principals ciutats de les Comarques Gironines, a la ciutat de Girona i els nuclis de conurbació adjacents, la pressió sobre el sòl per a la implantació de noves activitats de serveis i de residència per a les classes mitjanes i altes ha determinat l'expulsió d'antics usos obsolets i una ocupació

més intensiva del sòl, amb habitatges plurifamiliars. Això contrasta, però, amb el procés de degradació que han patit àmplies zones intermèdies. Al seu torn, als municipis dels voltants de Girona han proliferat polígons d'activitat econòmica i implantacions d'activitats de serveis puntuals al voltant de les principals vies de comunicació, que han generat els denominats creixements de carretera apartador, així com espais residencials principalment de baixa densitat.

A l'àrea urbana Blanes-Lloret, les tipologies d'edificació de les noves extensions han estat principalment denses amb predomini de l'habitatge plurifamiliar i se sumen a la transformació dels centres històrics i de l'*skyline* de primera línia de costa i a la dispersió de les urbanitzacions de les dècades anteriors.

També Olot, malgrat que la dinàmica urbana està marcada, singularment, pel fet que la ciutat i el seu entorn estan situats dins del Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa (PNZVG), emergeix avui com un nucli urbà amb una economia diversificada, que encapçala una àrea urbana pràcticament identificable amb el conjunt comarcal. Els darrers anys la dinàmica demogràfica ha repuntat lleugerament gràcies a l'impuls de la immigració extracomunitària, mentre que, als municipis dels entorns, la descentralització residencial, amb tipologies de baixa densitat, ha augmentat. Però el fenomen més destacable ha estat la descentralització industrial, que s'ha canalitzat a través de diversos polígons d'activitat econòmica ubicats segons un esquema lineal determinat per les vies de comunicació (principalment l'A-26 en direcció a Besalú) i els límits del PNZVG.

Per altra banda, el Pla territorial parcial de les Comarques Gironines estableix que els nous creixements futurs no podran ser de baixa densitat ni dispersos, i que hauran de respectar una extensió notable de territori, no només forestal sinó també agrícola, i concentrar-se bàsicament sobre les ciutats mitjanes amb més aptituds i potencial, per la disponibilitat de sòl en condicions topogràfiques i de bona accessibilitat territorial, sobretot mitjançant transport públic.

En alguns nuclis petits, com Hostalets d'en Bas, és fàcil percebre nous creixements en forma de cases adossades annexades als nuclis urbans originals. Observatori del Paisatge

Els pobles petits

A banda dels principals nuclis i àrees urbanes, cal tenir en compte el gran nombre de pobles que hi ha a les Comarques Gironines. La majoria d'aquests són d'origen medieval, amb creixements estructurats al voltant de l'església o castell central i amb eixamplaments originats durant l'època contemporània, amb poca coherència amb les trames i volums històrics, que s'han anat integrant i diluint en el conjunt de les àrees urbanes. Així, doncs, són moltes les viles i pobles de les Comarques Gironines on és fàcilment distingible la trama urbana primigènia de les expansions més recents, ja sigui pels estils arquitectònics, pels materials emprats a la construcció i per la delimitació dels carrers.

En molts altres casos, municipis petits en origen han tingut un creixement urbà considerable. Així es poden observar urbanitzacions amb carrers més amples i regulars, bé sigui amb blocs de pisos o cases adossades, així com alguns petits polígons industrials. Més recentment predominen edificacions de baixa densitat, amb barris de cases unifamiliars al perímetre del nucli urbà. D'altra banda, diversos nuclis urbans han conservat les fileres arbrades o plantacions d'alineament que històricament emmarcaven l'entrada de molts municipis i que han esdevingut un dels trets més distintius d'aquests paisatges.

Al seu torn, a la costa, els petits nuclis litorals, situats en ports naturals i cales, com ara Cadaqués o Port de la Selva, també han experimentat una dinàmica de creixement residencial important. Un altre grup nombrós, la majoria a les comarques del terç oriental de les Comarques Gironines, han vist petites extensions d'eixample amb tipologies de baixa densitat que han arribat a modificar substancialment el seu caràcter, vinculat, en alguns casos, a la presència de patrons d'assentaments singulars, com és el cas de la plana de l'Empordà, l'Empordanet, els terraprimis o els nuclis de muntanya, descrits al capítol 5.3 de valors estètics del bloc 2.

72

3.5. Els paisatges periurbans

Al voltant dels nuclis de població hi ha un conjunt d'usos diversos: industrials, comercials, de serveis, etc. que fan que la frontera entre el nucli urbà i el seu entorn sigui difusa. Les urbanitzacions són presents al territori, ja sigui per a ús com a segona residència o fruit de la recent proliferació dels habitatges aïllats al perímetre de les ciutats i les poblacions properes. Els polígons industrials són habituals als entorns dels municipis, i també ho són cada cop més els usos comercials i d'oci a les vies d'accés a les ciutats, on es disposa de més espai i facilitat d'accés motoritzat.

Les urbanitzacions

El cas més remarcable dels paisatges periurbans es troba en les urbanitzacions. Trobem dues tipologies destacades segons el moment de la seva aparició. Per una banda, les que van sorgir als anys seixanta i setanta es van situar, preferentment, a l'interior d'espais boscosos del litoral i prelitoral, i eren fàcilment distingibles des de la distància, ja que es van construir enfilades als vessants de les muntanyes. Les de primera línia de costa, sovint al voltant

de les cales, es distingeixen perquè són edificacions grans i de qualitat lligades al turisme estranger o a classes benestants. Per contra, les urbanitzacions de més a l'interior responen a un model d'edificació més caòtic i senzill, amb elements del paisatge urbà de poca qualitat i amb edificacions molt diverses entre elles. D'altra banda, els nous models originats a partir del segle passat, en els diversos planejaments d'època democràtica, constitueixen una tipologia d'urbanitzacions plantejades sovint com a complements de centres d'oci, com ara els camps de golf o les estacions d'esquí. En ser destinades a un mercat amb un poder adquisitiu alt, el seu paisatge urbà sol tenir uns estàndards de qualitat elevats, amb una gran homogeneïtat d'estils arquitectònics i variants cromàtiques. En moltes d'aquestes urbanitzacions, encara que estiguin obertes a la circulació de vehicles i persones alienes a la mateixa urbanització, és fàcilment perceptible la sensació de "zona tanca-da", de paisatge socialment segregat de l'entorn.

Des d'una perspectiva general, es constata que la immensa majoria de les urbanitzacions de les Comarques Gironines han contribuït a un model de ciutat oberta i extensa, amb manca d'estructura urbana, amb un gran consum de sòl (sobretot per la baixa densitat d'habitatges) i una alta dependència de la mobilitat, que avui coneixem com a model d'urbanització dispersa. Aquest model ha provocat en molts casos fragmentació paisatgística, pèrdua de funcionalitat ecològica, la desaparició d'espais agraris i, en definitiva, un empobriment general de la qualitat del paisatge.

Moltes urbanitzacions gironines –com també ha passat en el conjunt de Catalunya– contribueixen a la progressiva uniformització dels paisatges, és a dir, territoris molt diferents entre si pel que fa al clima, la història i la cultura acaben repetint un mateix patró, independentment del lloc on es localitzen. Aquesta homogeneïtzació arriba a tal punt que generen estils arquitectònics i urbanístics monòtons, impropis de les nostres contrades, on dominen la rèplica i la banalització. Aquesta homogeneïtzació es manifesta, també, per una manca de coherència en l'ús de materials, colors i alçades, que es percep sobretot a les façanes, teulades o tanques.

Els polígons industrials

Al perímetre o afores de les poblacions destaquen els polígons industrials. A causa del seu gran volum i de l'arquitectura funcional dels seus edificis, contrasten àmpliament amb el paisatge del seu entorn, ja sigui urbà o bé agrícola i rural, i presenten una tipologia molt diversa, tenint en compte factors com l'extensió, el moment de construcció o l'ús específic al qual es destinin. En molts casos, els polígons més antics han estat absorbits pel creixement de la trama urbana i han deixat de formar part d'aquest paisatge periurbà.

Els polígons industrials de gran extensió, construïts més recentment, es localitzen a prop de les principals vies de comunicació. Són polígons amb un pes supramunicipal, que ocupen grans extensions de terreny, situats en zones ben comunicades i relativament properes a les ciutats principals i que donen cabuda a un gran nombre d'empreses. En són casos destacats els polígons situats al voltant de Riudellots de la Selva i Celrà, propers a Girona

i al corredor d'infraestructures que engloba l'AP-7, l'N-II i els eixos ferroviaris. També cal destacar les centrals integrades de mercaderies, grans centres logístics, que ocupen grans extensions i que es dediquen al transport i distribució de mercaderies de tot tipus, raó per la qual s'associen a les principals infraestructures de transport. N'és un exemple el CIM la Selva, a tocar de l'aeroport.

Àrees comercials, ports, camps de golf i estacions d'esquí

El pas del turisme a una pràctica merament residencial ha significat una associació creixent entre urbanització i equipaments d'oci i lleure. Els fenòmens més destacats a les Comarques Gironines han estat la construcció d'àrees comercials i d'oci, de ports esportius, camps de golf i estacions d'esquí, associats, tots tres últims casos, a promocions immobiliàries derivades d'una evolució del model d'urbanització residencial tradicional segons uns estàndards de qualitat més elevats.

Les àrees comercials i d'oci segueixen un model semblant al dels polígons industrials: se situen al perímetre de les ciutats, prop de les vies principals de comunicació i tenen un volum similar. Aquests centres comercials agrupen botigues, restaurants, locals d'oci i grans cadenes de distribució. És un fenomen que es pot definir com de carretera aparador. Aquest és un paisatge molt característic, marcat per les diferents tipologies constructives, els diversos cartells i el flux continu de vehicles i persones. El paisatge aparador constitueix una entrada als nuclis estèticament poc interessants, en les quals es juxtaposen espais oberts de poca qualitat paisatgística amb conjunts d'edificis generalment poc atractius i amb una estètica caracteritzada per la presència de colors estridents, rètols lluminosos i senyals publicitaris.

En el cas dels ports i amarradors, aquests s'han concentrat bàsicament en els trams on la costa és més articulada, és a dir, al cap de Creus i de Begur fins a la Tordera. L'impacte que tenen sobre el paisatge litoral és significatiu, en la mesura que la seva

construcció implica una modificació de la morfologia de la costa, però també alteren l'ús que se'n fa, ja que tenen una incidència important en el moviment d'embarcacions, que saturen les cales i platges més concorregudes. Tot plegat implica una variació de la qualitat escènica de cales i platges litorals, especialment durant la temporada estival.

D'altra banda, en el conjunt de les Comarques Gironines hi ha deu camps de golf, set dels quals es concentren a l'Empordà, majoritàriament situats a segona línia de costa. La incidència dels camps de golf sobre el paisatge depèn, principalment, del conjunt urbanístic al qual estan associats, que sol estar vinculat a la residència de qualitat, però sovint amb una escassa integració en un entorn del qual solen emergir com a espais o illes segregades. Pel que fa als camps, la majoria de projectes consumeixen grans extensions de sòl on sovint cal esclarissar boscos o ocupar antigues àrees agrícoles i, per altra banda, tenen un consum d'aigua elevat. La verdor dels camps de golf els fa estèticament agradables, tot i que contrasten amb la vegetació mediterrània de l'entorn.

Pel que fa a les estacions d'esquí, al Ripollès n'hi ha dues, Vall de Núria i Vallter 2000, que disposen d'una superfície d'esquí reduïda. Tanmateix, aquesta és una activitat que fa uns anys va activar una dinàmica residencial important, molt especialment als municipis de Llanars, Vallfogona de Ter, Camprodon, Ribes de Freser, Planoles i Setcases.

Edificacions aïllades en sòl no urbanitzable

Associades a la major part d'explotacions agrícoles i ramaderes actuals es troben edificacions amb un estil arquitectònic funcional que a vegades no encaixa gaire amb l'arquitectura tradicional dels masos. Si bé aquestes són necessàries per a l'explotació –graners, naus per al bestiar, magatzems...–, la seva fesomia sovint no segueix les pautes del paisatge del seu entorn agrícola, de pastures i/o forestal.

73

La construcció de ports esportius, com aquest de Llafranc, es concentra en aquells trams on la costa és més articulada. Departament de Territori i Sostenibilitat

3.6. Els paisatges de les infraestructures

La xarxa de carreteres, la de ferrocarrils i la de línies elèctriques, al costat dels centres logístics, dels nodes de transport, de processament de residus i de generació energètica, generen un seguit de paisatges propis amb afectacions de tipus estètic i funcional. Les infraestructures lineals, especialment les carreteres i les línies ferroviàries, en general suposen una barrera per a la connectivitat ecològica entre hàbitats naturals i condicionen qualsevol paisatge per on passen o en el qual se situen, per la qual cosa tot sovint entren en conflicte amb els valors naturals, històrics o simbòlics de la zona. No obstant això, les diverses mesures de permeabilitat ecològica i d'integració paisatgística que s'adopten des de fa uns anys ajuden a millorar l'encaix amb els paisatges que creuen.

Les vies ràpides més importants de les Comarques Gironines són l'AP-7, l'A-2, l'A-26, la C-25 i la C-32. Aquestes vies ràpides esdevenen vies tancades amb poca relació amb els paisatges que travessen. També manté poca relació amb l'entorn el "paisatge ferroviari", que es fa més evident a moltes estacions petites, poc

El LOGIS Empordà, juntament amb el CIM La Selva, són els dos centres logístics que ocupen més extensió a les Comarques Gironines. Departament de Territori i Sostenibilitat

74

habilitades per a la seva funció, o no utilitzades des de fa anys. A les Comarques Gironines el paisatge ferroviari està format per la línia de tren convencional que les travessa i pel tram de la línia Barcelona-Puigcerdà que creua la comarca del Ripollès. També cal tenir present el nou traçat de la línia de tren d'alta velocitat, que avança paral·lel a l'eix de l'A-7 i l'N-II.

Al costat de les estacions de tren, un altre dels emplaçaments que es poden distingir com a nodes de transport són els aeroports, especialment l'aeroport internacional Girona-Costa Brava. L'accelerat creixement d'aquesta infraestructura durant els darrers anys ha desembocat en la urbanització dels terrenys adjacents a la terminal, amb la construcció de nous aparcaments i edificis de serveis. Al seu costat, la Central Integrada de Mercaderies (CIM) la Selva ha acabat per definir aquesta zona com a centre logístic de caràcter intermodal, tot plegat ajudat per la confluència en aquest punt de l'AP-7, l'A-2, la C-25 i la línia de tren d'alta velocitat.

Així doncs, els grans centres logístics –actualment ubicats a la Selva (CIM) i a l'Alt Empordà (Logis Empordà)– estan constituïts per naus de grans dimensions i per espais urbanitzats però pendents d'edificar. Són espais dedicats a l'intercanvi de mercaderies, fet que implica un flux constant de trànsit entre el centre i les infraestructures de transport més properes. Paisatgísticament, són espais on prima la funcionalitat davant de l'estètica, de manera que l'encaix del conjunt amb l'entorn sol ser escàs.

El procés de construcció de noves infraestructures viàries d'alta capacitat i de desdoblament de les existents a causa de l'augment

de la mobilitat està fent canviar de forma accelerada la fisonomia de les Comarques Gironines. Encara que a escala quantitativa la superfície ocupada per les vies de comunicació és baixa (0,81% del territori), des d'un punt de vista qualitatiu és molt important, a causa, principalment, de dos aspectes: d'una banda, els impactes produïts durant el procés de construcció de l'obra; de l'altra, els efectes induïts en la dinàmica urbana, principalment en l'activació de processos de desenvolupament urbanístic que impliquen canvis territorials addicionals.

El corredor del Mediterrani és, per la seva importància estratègica, l'eix que aglutina el major nombre d'intervencions. De forma simultània, s'hi ha dut a terme la construcció del tren d'alta velocitat, el desdoblament de la carretera N-II (autovia A-2) i l'ampliació de l'autopista AP-7. La coincidència, en el temps i en l'espai, de la construcció i/o ampliació d'aquestes infraestructures de transport s'ha traduït en una notable incidència sobre el paisatge.

Si s'analitza aquest corredor amb més detall, s'identifiquen diversos trams amb lectures paisatgístiques diferents:

- Corredor de la Tordera: on en un espai reduït passen l'autopista AP-7, la carretera C-35, el ferrocarril convencional i la nova línia del tren d'alta velocitat, incidint en el paisatge agrícola i urbà.
- Plana de la Selva: en continuïtat amb el tram anterior i on l'efecte barrera es veu, pren més rellevància per la presència de la carretera N-II i el seu desdoblament (A-2, tram Girona-Caldes de Malavella), l'ampliació de l'AP-7 entre Maçanet de la Selva i Girona,

La carretera C-35, que a prop de Vidreres connecta amb l'AP-7, s'ha convertit en l'eix principal d'accés a la Costa Brava des de la Regió Metropolitana de Barcelona. Departament de Territori i Sostenibilitat

i la confluència, a la zona de l'Aeroport Girona-Costa Brava, de l'eix Transversal (C-25), fet que en el futur es podria incrementar amb la construcció del ferrocarril transversal de Catalunya.

- Àrea de Girona: on la confluència amb l'àrea urbana de Girona incrementa notablement la presència d'infraestructures i, com a conseqüència, la incidència en el paisatge agrícola i urbà. A partir d'aquest punt s'hi afegeix també el traçat de la línia de molt alta tensió (MAT) entre Bescanó i la frontera francesa i la línia de 132 Kv entre Sant Julià de Ramis i Santa Llogaia d'Àlguema, descrit en el següent apartat.
- Terraprim: amb la característica que d'aquest corredor central d'infraestructures es desagrega la traça del ferrocarril convencional, que passa per l'est, i la línia de tren d'alta velocitat, que passa principalment soterrada per un túnel però amb una alta incidència visual en els trams descoberts.
- Plana de l'Empordà: on la presència de l'àrea urbana de Figueres incrementa notablement la presència d'infraestructures. En aquest punt conflueix aquest corredor central d'infraestructures amb les traces transversals de la C-260, la C-31 i l'N-260. En direcció nord la traça avança en paral·lel fins a la frontera, i la línia de tren d'alta velocitat i la línia de molt alta tensió la creuen soterrades.

Un altre àmbit destacat pel que fa a les intervencions en la xarxa viària és l'articulació del corredor mediterrani amb la costa. Les autopistes C-35 i C-31 se situen a les zones compreses entre la plana de la Selva i les Gavarres marítimes, i esdevenen l'eix principal d'accés a la Costa Brava dels vehicles procedents de l'àrea de Barcelona. La C-31, que continua en direcció nord vorejant l'extrem est del massís de les Gavarres, s'ha desdoblada parcialment a l'alçada de Palamós, on l'autovia passa semisoterrada amb laterals en superfície que permeten la connectivitat social est-oest. Aquesta darrera via forma part de l'anomenada anella de les Gavarres, un bucle que ressegueix el perímetre d'aquest massís i que anirà essent desdoblada progressivament. Per altra banda, alguns trams d'aquest projecte de desdoblament han generat una forta polèmica per les possibles afectacions sobre el paisatge. El tram tècnicament més complicat i que ha generat més controvèrsia és la variant de la Bisbal d'Empordà.

A l'Alt Empordà, de Figueres fins a Roses, s'ha ampliat a quatre carrils la carretera C-260. Aquesta actuació ha suposat la construcció d'una nova plataforma que, si bé ha contribuït a millorar les comunicacions entre ambdós municipis, ha incrementat l'efecte barrera entre els espais naturals del cap de Creus i els Aiguamolls de l'Empordà. Una altra infraestructura viària que es troba en procés de construcció és el perllongament de l'autopista del Maresme (C-32) fins a Lloret de Mar.

El tercer àmbit destacat pel que fa a la dinàmica de les infraestructures és l'interior. L'autovia A-26 i la carretera N-260 formen l'anomenat Eix Pirinenc, que uneix Portbou amb Ripoll, les valls de Ribes i des d'aquí continua en direcció a la Cerdanya. Fins al moment s'ha executat el desdoblament de diversos trams, com el que uneix Besalú amb Olot per la vall del Fluvià. La nova autovia avança, en part del seu traçat, en paral·lel a l'antiga carretera i deixa una sèrie d'espais intersticials de difícil aprofitament. En el tram de Castellfollit de la Roca, la via passa per un viaducte sobre el Fluvià que evita el pas pel centre, per bé que afecta negativament la visió de la cinglera basàltica que defineix el perfil del nucli urbà de Castellfollit.

Infraestructures energètiques, de telecomunicacions, extracció d'àrids i abocadors

A banda d'incidir sobre la millora de les infraestructures lineals, el desenvolupament econòmic ha generat un augment important de la demanda d'energia, que s'ha traduït en noves demandes d'implantació de punts de generació i distribució. El transport del flux elèctric des del lloc d'origen fins a les estacions distribuïdores i, des d'aquestes, als llocs de consum, es fa a través d'una extensa xarxa que, per les seves característiques, genera un fort impacte sobre els espais sensibles. Això és vàlid pel medi rural, sobretot a les zones de més valor natural, i també pel medi urbà, que es veu atapeït de teranyines de cables (no només els elèctrics, sinó també d'altres xarxes, com la de telefonia) que creuen els carrers de façana a façana. Com més alta és la tensió que suporta una línia elèctrica, més altes són les torres que sustenten el cablejat, fins a arribar a superar els cinquanta metres d'alçada. Per aquest motiu els efectes sobre el paisatge són tan evidents. En aquest sentit, la línia de molt alta tensió (MAT), que s'està construint actualment i que unirà Sentmenat amb Baixàs (Catalunya Nord), és la principal nova infraestructura elèctrica que travessa les Comarques Gironines.

A les Comarques Gironines es genera principalment energia hidroelèctrica, provinent majoritàriament del complex Sau-Susqueda, tot i que al llarg del riu Ter encara existeixen algunes minicentrals. La incidència dels grans embassaments sobre el territori és evident, tot i que cal ressenyar també que les làmines d'aigua representen un vector positiu en la valoració d'un paisatge i que donen valor afegit al potencial recreatiu que ofereixen.

Les infraestructures de telecomunicacions sense fils (ràdio, telefonia mòbil, televisió, etc.), repartides per tota la geografia gironina, requereixen una xarxa d'estacions de repetició per a la retransmissió del senyal, el qual coincideix majoritàriament amb punts alts que ofereixen una alta cobertura territorial i que sovint se situen en els fons escènics emblemàtics de l'àmbit. Ja sigui en espais rurals

La incidència de grans embassaments com el de Susqueda sobre el territori és destacable, tot i que les làmines d'aigua i salts d'aigua que generen també esdevenen un punt d'atracció turística. Observatori del Paisatge

com en espais urbans, aquestes antenes sovintegen arreu, encara que és a les ciutats on hi ha més presència. L'enduriment de la normativa i els avenços tecnològics han aconseguit minimitzar el seu impacte visual amb nous dissenys de dimensions més reduïdes i més integrades a l'entorn.

L'activitat constructiva de les darreres dècades ha tingut efectes en les principals àrees extractives, distribuïdes de forma més o menys homogènia a les àrees més dinàmiques. Les zones més afectades per l'extracció d'àrids són les terrasses dels rius, principalment el Fluvià, la Muga i el Ter, i els vessants de muntanyes, generalment calcàries, com les de Girona, Ullà, Beuda i Sant Jaume de Llierca, on les pedreres són visibles a gran distància i contrasten cromàticament amb el seu entorn, generalment forestal. La important incidència paisatgística d'aquesta activitat, especialment per l'alteració dels perfils topogràfics, fa necessari un control molt estricte de la seva instal·lació i/o l'aplicació de mesures de restauració en el cas de les que han cessat la seva activitat.

La producció de residus urbans, industrials i de runes ha de tenir un tractament especial per la seva complexitat. Tot i els esforços per a afavorir el reciclatge, molts dels residus s'acaben emmagatzemant en espais oberts, relativament propers a les àrees urbanes, però envoltats de boscos i d'espais agrícoles. L'impacte que generen els abocadors, a part dels fluxos constants de camions, és negatiu en la fragmentació del paisatge, tot i que generalment se situen en vessants interiors, poc visibles des dels nuclis urbans i les carreteres.

4. Expressió artística del paisatge

Paisatge, de Josep Berga. Museu Comarcal de la Garrotxa

Al llarg de la història, artistes de diverses disciplines, a través de les seves obres, han influït en la percepció que tenim dels paisatges de les Comarques Gironines. Després de llegir, contemplar o examinar determinats escrits, quadres o pel·lícules no es pot trepitjar el paisatge que els ha inspirat sense estar condicionat per la sensibilitat de l'autor. Com diuen Narcís-Jordi Aragó i Mariàngela Vilallonga a la introducció de l'*Atlas literari de les terres de Girona* (2003), aquest és el cas de la fageda d'en Jordà i Joan Maragall, de Romanyà i Mercè Rodoreda i del Ripollès i Jacint Verdaguer.

Si alguna terra s'ha vist curulla d'art relacionat amb el paisatge, en el sentit més general de l'accepció, aquesta és la gironina. Escriptors, pintors i artistes procedents de gèneres tan variats com el cinema o la música s'han vist atrets per uns cels, uns colors, unes

textures i unes formes que els han empès irresistiblement cap a la producció de quelcom que deixés constància d'aquesta percepció. Els artistes sorgits d'aquestes terres són molts, i també són nombrosos els que en passar-hi en deixaren constància a través de les seves obres. Així doncs, es pot afirmar que el paisatge de les Comarques Gironines ha estat una de les grans muses de l'art català.

La producció artística relacionada amb la temàtica paisatgística de les Comarques Gironines és tant nombrosa que fa impossible, en aquestes pàgines, referir-se exhaustivament a obres i autors; tant és així, que en el present apartat es farà una breu menció a alguns dels nombrosos artistes que han sabut encapsular el paisatge en poques paraules, pinzellades, imatges o sons.

4.1. Literatura oral i escrita

El paisatge de les Comarques Gironines ha estat molt present en la literatura catalana. Són molts els escriptors que han escrit sobre els seus paisatges. Destaquen Jacint Verdaguer, Josep Pla, Narcís Oller, Prudenci Bertrana, Caterina Albert, J.V. Foix, Joan Maragall, Narcís Comadira, Carles Fages de Climent, Joan Vinyoli, Marià Vayreda, Maria Àngels Anglada o Ramon Muntaner, entre molts altres. Juntament amb els autors catalans també trobem nombrosos escriptors de fora d'aquest territori que van plasmar les seves impressions estètiques sobre els paisatges gironins. És el cas de Federico García Lorca, Gabriel García Márquez o Víctor Hugo. Tots plegats són figures de renom que projectaren, en l'imaginari col·lectiu de més enllà de les nostres fronteres, els paisatges de les Comarques Gironines.

Si algú ha escrit, i molt, després d'haver visitat, degustat i gaudit dels racons d'aquesta terra, aquest és Josep Pla. Aquest escriptor, conegut per la seva precisa adjectivació, deixa una constància palpable del paisatge en les seves obres en títols com ara: *Escrits empordanesos* (1980), *Cadaqués* (1947), *Viatge a la Catalunya vella* (1968), *El quadern gris* (1966), *Caps i puntes* (1983), *El meu país* (1958), *Un petit món del Pirineu* (1974) o *Un senyor de Barcelona* (1951), obres que mostren el paisatge de diferents racons de la geografia gironina, tal com eren, o si més no, tal com ell els volgué mostrar. No en va el mateix Pla opinava que: "El paisatge ens fa comprendre la literatura, perquè la literatura és la memòria del paisatge en el temps" (Pla, 1997b).

Amb aquest bocí de *Viatge a la Catalunya vella* n'hi ha prou per copsar la sensibilitat, perspiciàcia i precisió en la descripció paisatgística que el caracteritza: "[...] després el riu abandona les terres gironines i pel congost que anomenem de Girona passa per la porta principal de l'Empordà. Aquesta porta forma un espectacle meravellós. El congost de Sant Julià de Ramis i de Campdorà –es

veu el vell campanar d'aquest poblet per un interstici de la carretera– separa les Gavarres del terraprim d'Empordà i uneix dos mons diferents: el del tremolar de la marina i el de l'interior, gòtic i tendre, de sonsònia clerical, travessat i ombradís. En el primer hi ha tanta història concentrada que, per evitar la fatiga, la gent no en fa ni cabal. En el segon n'hi ha menys, però la conserven envasada a les vitrines dels museus i l'administren amb una parsimònia més aviat discreta" (Pla, 1976a).

Els paisatges empordanesos en la literatura

El paisatge empordanès ha estat font d'inspiració recurrent en la literatura catalana, fet que ha afavorit que tingui un lloc destacat dins l'imaginari paisatgístic català. Joan Fuster va afirmar bromejant que un trenta per cent de la literatura catalana escrita a partir de la Renaixença parla d'aquest paisatge. A l'alta valoració del paisatge de l'Empordà hi han contribuït aquelles obres que d'alguna manera han mitificat els elements característics del seu paisatge: la petjada grega i romana, els petits pobles, la tramuntana, les tradicions, el mar, la pesca, la presència d'una atmosfera particular, entre d'altres. Jacint Verdaguer, a l'extens poema l'"Empordà", obra poètica de tons èpics que fa referència a uns orígens molt lligats a la terra catalana, va ser un dels primers a difondre i mitificar el territori i el seu paisatge:

"I en una plaça de no sé quin poble
per primera vegada viu rodar
el ball de la sardana airós i noble:
mai més l'he vist i encara el puc pintar.
[...] Maçanet m'ensenyà el pal de ferro
que fou un dia mangala de Roland.
[...] Des de l'humil montícul on s'arrapa,
Peralada em parlà d'en Muntaner;
d'Hanníbal les Escales, i del papa
sant Damas gloriós, Argelaguer.
[...] Una gran plaça em semblà eixa plana,
eixos turons un cercle de gegants
que per ballar una gentil sardana
van allargant-se com amics les mans."
(Verdaguer, 2002)

També Carles Fages de Climent a la *Balada del sabater d'Ordis* (1954), o *Vila-sacra, capital del món* (1967), va fer constants referències a la terra mítica, els seus castells i el conjunt d'elements històrics, a més d'exaltar una natura que es presenta idealitzada.

La bellesa del paisatge de l'Empordà ha estat molt lloada i considerada excepcional però ha estat una bellesa abastable. Josep Pla, un dels escriptors que més va popularitzar els valors dels paisatges empordanesos a través de la seva nombrosa obra, va afirmar que "l'Empordà, és un tros de geografia d'una bellesa excepcional... Al meu entendre, la bellesa del paisatge de l'Empordà és que no és mai sublim. És un paisatge dens, que té un gran pes, però molt i molt discret, elegant i esvelt" (Pla, 1958).

78

Josep Pla ha estat segurament l'autor que més ha escrit sobre els paisatges de les Comarques Gironines. A la foto acompanyat per Joan Teixidor. Autor desconegut. Fundació Josep Pla, col. Josep Vergés

Així, molts escriptors han deixat constància que la bellesa del paisatge empordanès prové no només de la natura en el seu estat natural sinó, i sobretot, del treball i de l'esforç de la gent per a ordenar-lo, per a satisfer millor les seves necessitats. En aquest sentit trobem les descripcions de les vinyes abancalades de Josep Pla, de les xarxes de camins de Carles Fages de Climent o de les fileres de xiprers que fa Montserrat Vayreda a *Un color per a cada amic*:

“Xiprers arrengrerats sobre la plana,
 Inscrits des de les hortes als sorrals,
 Poseu fris als embats de tramuntana
 Rimant les altes flames vegetals
 En un joc repetit de verticals.
 Ratlleu de verd obscur platja i vessana,
 Soferts com espartans, intemporals.”
 (Vayreda, 1977)

Tal com s'aprecia en aquest poema de Montserrat Vayreda, un altre element del paisatge empordanès molt destacat per poetes i escriptors ha estat la tramuntana, que s'ha vist com a font d'inspiració, força regeneradora, però també com a força destructora.

Alguns escriptors remarquen els trets “plàstics” del paisatge empordanès. Així, Maria dels Àngels Vayreda a “El maig a l'Empordà” (poema inèdit) o Victor Català, a “Impressions i records” (1972), es refereixen als diversos colors que pren el paisatge de l'Empordà: “El cel és groc de Nàpols en l'horitzó, grisenc argentat en el zenit. Les cases blanques es tornen de puríssim violeta pàl·lid, les que no són blanques s'embruneixen. Els Pirineus, al fons, blaumorats i la muntanyola, rere mateix de les cases, d'un verd uniforme, fet de verd esmeralda, verd gris, saturn i negre. Ran de la Muntanya, el groc baix de l'horitzó s'anima i es fa cadmi, que a poc a poc s'acarina, ensems que el zenit esdevé d'un blau perdut que es va agrisant com si hi passessin per damunt fumeres imperceptibles” (Català, 1972).

El sentiment de pèrdua per la transformació del paisatge de l'Empordà també ha estat tema d'algunes obres literàries. Així, per exemple, Antoni Puigverd, a *L'Empordà, llibre de meravelles* (1996) fa una reflexió sobre les característiques de les dinàmiques territorials i paisatgístiques de l'Empordà i es refereix a Empuriabrava com una “Venècia de l'especulació i el mal gust”. En canvi, Josep Pous i Pagés a *La vida i la mort de Jordi Fraginals* (1912), Narcís Nadal a *Memorias de un personaje desconocido* (1960) i Albert Juanola *La Vajol* (1996) descriuen els estralls que ocasiona el foc en el paisatge i en la vida de la gent que hi viu:

“El fum envaeix el cel i el sol sembla com si acluqués els ulls, tot travessant-lo amb els seus raigs d'un vermell descolorit i depriment. A sota, les flamarades són cada vegada més grans i nombroses. Tot de pressa, el foc es menja brucs, gatoses, suros, pins, castanyers, xiprers, oliveres, vinyes, hortes, prats, pallisses, pals de línies telefòniques i de llum. Són com enormes teies ardents que dansen abrandades per la tramuntana” (Juanola, 1996).

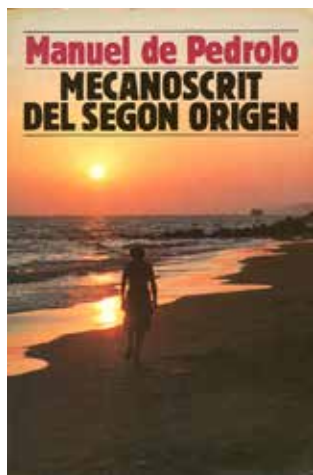
Els paisatges de la Costa Brava entre Begur i Blanes en la literatura

El tram que s'estén entre Begur i Blanes reflecteix millor que cap altre lloc les característiques pròpies de l'imaginari paisatgístic de la Costa Brava: una costa rocosa, abrupta, retallada, articulada per cales i badies, on les pinedes, els alzinars i les suredes arriben gairebé a tocar de l'aigua. Una costa que Ferran Agulló va qualificar de “brava”, i així s'ha popularitzat i estès al conjunt de la costa gironina. Va ser, però, Gaziol, pseudònim d'Agustí Calvet, qui a *Una vila del vuit-cents* (1953) va descriure amb precisió les sensacions que havia experimentat en les visites a les cales que se situen entre Sant Feliu de Guíxols i Tossa de Mar, gairebé ignotes en les primeres dècades del segle xx: “Si es gira mal temps... no queda altre remei que arribar a Tossa [...] Els únics refugis possibles, anant-hi des de Sant Feliu per mar, no comencen fins més enllà de la gran esllavissada de Salions, ja més a prop de Tossa...: Giverola, Pola i Cala Bona [...] Es trobaven –com els masos i els ermitatges– a les entranyes de la serralada, però arran de mar, sense carretera ni a penes camí fressat per anar-hi de terra estant... Els pocs que ens hi arribàvem fruïem d'una sensació no semblant a cap altra: era com si anéssim a paratges innominats on s'acaba el món; és a dir, exactament iguals als altres on el món degué començar algun dia. L'arribada a les cales per mar, remant o a la vela, era talment com si estrenéssiu un racó de naturalesa, encara no vist ni tocat per ningú. Els grans descobridors de continents inexplorats no veieren ni sentiren pas res de millor ni de més nou i fresc que nosaltres, quan doblàvem la punta de Giverola i albiràvem a dins la platja groga, humida i deserta, com la carn d'una petxina badada al sol en el silenci absolut i la pau meravellosa de l'alba. Les hores que jo he passat en aquells llocs [...] no les canviaria per res del món” (Gaziol, 1953).

Joaquim Ruyra també va ser captivat pel paisatge d'una Costa Brava. En el següent paràgraf compara les virtuts de la seva “costa serena” amb la Costa Blava (“d'Atzur”) francesa, amb avantatge per a la primera: “Les orenetes i les falzies envaeixen el nostre cel, cridant visca, visca! El rovell de les nostres més humils teulades es converteix en una crosta d'or, que les fa tan esplendoroses com aquelles amb què la llegenda corona la meravella dels seus palaus encantats. Els penyals esclaten en una brillant florida de ginesta, que els dóna l'aspecte d'altars en lluminària. I, a la manera de sacerdots, d'aquells altars, els arbres d'atzavara s'aixequen ací i allà, al cim de les cingleres, amb una actitud gallardíssima d'entusiastes oferents, presentant amb múltiples braços a la benedicció el cel les tofes de llurs flors flamejants. Voleu més esclat de llum? No, els jardins artificials de la Costa d'Atzur de França no són tan harmoniosos com els que creixen venturerament a la nostra Costa Serena... A la nostra costa... tot és natural. Els penyals subsisteixen i el sol hi canta de pròpia veu amb les notes més adequades a la seva glòria... Què té d'estrany, doncs, que les nostres campanes tritllegin, que les músiques recorrin els nostres carrers i que les nostres viles es moguin amb aires de dansa i amb fervors de poesia?” (Ruyra, 1964).

Manuel de Pedrolo, enamorat de la Costa Brava, s'inspirà en les platges de Tossa a l'hora d'oferir un marc transcendent a la primera nit d'amor entre els protagonistes de la seva novel·la *El meca-*

noscrit del segon origen (1974): “Amb precaució, per no encallar, van atansar-se a cinquanta metres d’una cala petita com un cop de puny, van ancorar i, amb la barca, prosseguiren fins a la platja, molt abans d’arribar a la qual l’Alba ja va llançar-se a l’aigua càlida i es confià a les onades que l’arrossegaven a la badia. Com enlluernats per la bellesa de l’indret, van rebolcar-se com dos cadells per la sorra que cremava, van tornar a l’aigua i s’adollaren de sol i d’escuma fins al vespre, quan van decidir quedar-s’hi a dormir” (Pedrolo, 1974).

Portada de Mecanoscrit del segon origen, de Manuel de Pedrolo

80

Amanda Gross a *El temps dels Milà* (1995) descriu l’esclat de la indústria tapera i l’arribada dels primers turistes a Sant Feliu. Fal·laven molts anys encara per al turisme de masses actual: “Amb l’entrada de l’any i ja de cara al febrer, va entrar tot Sant Grau en un estat de febre inimaginable. D’Anglaterra havien començat a arribar cartes de gent que volia passar les vacances a la Costa [...] Eren els que havien sentit a parlar d’un racó de món ple de sol i d’escalf humà i no sabien com s’hi havia de posar per arribar-hi” (Gross, 1995). Alguns dels canvis paisatgístics vinculats al turisme han estat descrits per Josep Vallverdú a les seves memòries: “Jo vaig veure desaparèixer hortes, farraginals i vinyes de bellesa càlida, suau, que s’enduïen, víctimes de la pala excavadora i la trage-lla, una estampa del nostre paisatge” (Vallverdú, 1998).

El paisatge de Girona i el seu entorn en la literatura

El paisatge urbà de la vella ciutat de Girona, presidida per una catedral que segons el novel·lista Joan Agut “sembla un castell greu i circumspecte que protegeix la ciutat” (Agut, 2001), ha atret l’atenció de molts escriptors que han captat les impressions causades tant pel conjunt com per algun dels seus elements més rellevants. Josep Pla a *Girona, un llibre de records* (1952) escrigué: “Anàvem passant el carrer de Pedret quan de sobte Girona se’ns presentà, sobre l’arc de la tartana, amb tota la seva impressionant monumentalitat. [...]. Jo vaig quedar immòbil [...]. Davant teníem, com si ens vingués a sobre, molt pròxima, amb una força impecable, la nau imponent de la Catedral. Més a la dreta es veia, finíssima i altiva, l’agulla de Sant Feliu. Més a la dreta encara, les grans mas-

ses vegetals de la Devesa tenien, tocadés del vinagre tardoral, una elegància fabulosa que la bromositat de l’atmosfera matisava de blau” (Pla, 1952).

A la consideració de Girona com una ciutat monumental, s’hi afegeixen al·lusions a una ciutat que en algunes èpoques ha estat titllada de grisa i trista. En aquest sentit, Josep Pla, en aquest cas al *Quadern Gris* (1966), proporciona una completa descripció de l’atmosfera que pren la ciutat en un dia de pluja de tardor: “Sota la pluja, Girona té un caràcter impressionant. Vidres molls. Els degoters dels vells carrers, les pedres daurades dels casalots, treuen, amb la humitat, una resplendor ferruginosa, interna. Les herbes parasitàries de les parets regalimen. A través de l’opacitat de l’aire, les pedres blanques de la catedral tenen un to verd clar lleugerament tocat de carmí. Totes les formes semblen més unides i pastoses. El verd de la devesa té un toc moradenc tenuíssim. [...] Sant Pere de Galligans té un aire taujà, covard, pagès, amb la sonsònia romànica. [...] Per l’eixida que fan [els clausres] veig, més enllà de Galligans, la muntanya de Montjuïc, de color rogenc, d’una qualitat argilosa, amb les roques de color de farigola seca que afloren a terra” (Pla, 1966).

També Tomàs Garcés a *Paisatges i lectures* (1926) ofereix una interessant visió gòtica i mítica del barri vell. Una visió centrada en la seva història i el paisatge resultant: “Aquestes pedres de Girona, tan nobles: la Seu, dreta com un xiprer i platejada com una olivera; les portalades de les esglésies velles; els porxos aixafats i els patis senyorials, tenen una ànima ardent. Sembla que les pedres han esdevingut grises, de la flama roent que les consumeix. Són grises, amb aquella lividesa dels Sants i dels il·luminats [...] Cerquem l’ànima que fa bategar les pedres de Girona! Deu ésser una ànima immortal i apassionada. No us enganyi la grisor de les velles esglésies ni la lividesa de les torres enrunades. Tot crema per dins. I damunt aquesta gran flama amagada de Girona, l’àngel escapçat del cim de la Catedral sembla una antorxa atida pel vent” (Garcés, 1926).

Josep M. de Sagarra, a *All i salobre* (1929), proposa la contemplació de la ciutat des de la vall de Sant Daniel, fascinat per la història de les “pedres” de Girona: “La vall de Sant Daniel té la verdor més profunda, molt més romàntica, que la Devesa; aquí les moltes i les heures, tota una botànica arrapadissa i sense caritat, un verd de casulla i de licor de menta, unten els marges i les runes i fan més teatrals i més carregats d’efecte el campanar de la Seu i el campanar mutilat de Sant Feliu i aquell campanaret de Sant Pere de Galligants” (Sagarra, 1929).

El paisatge rural de la plana on es troba ubicada la ciutat de Girona ha merescut l’atenció de diferents autors i la seva bellesa sovint ha estat qualificada d’amable. Així, Prudenci Bertrana a *Jo!, Memòries d’un metge filòsof* (1978) defineix el pla de Girona com “un pla modest, amable, fidel a la petja i a l’esguard” (Bertrana, 1978).

Miquel de Palol, a “Camins i decerces” dins *Girona i jo* (1972) descriu retalls del paisatge de la plana en alguns dels passatges del llibre: “[...] tan aviat érem al cim d’un marge sec i eixarreït com davallàvem

per un prat ombrejat de pollancre i entapissat d'una herba verda i brillant flairant de polioli i menta. Així era aquella terra" (Palol, 1972).

Víctor Català a *Un film: 3.000 metres* (1926) descriu també el paisatge de la plana gironina, en aquest cas a través de la finestreta d'un vagó del ferrocarril: "El Senyoret, no saciat ni avorrit encara per l'abús de viatjar, deixava enganxar amb curiositat la mirada vagarívola en els menuts accidents del paisatge, que anaven desfilant amb volubilitat caleidoscòpica; ara un turó coronat per una masia, ara una alzina de soca retorçada, ara un camp sienós on el parell pintava amb l'arada una ampla franja musca, ara un ramat que s'esgranava pel rocatall d'un pendís, ara tres vailets en renglera que feien, amb posat desvergonyat, pam-i-pipa al tren" (Català, 1926).

El paisatge de les Gavarres i Banyoles també és objecte d'atenció en diferents fragments de les obres d'alguns escriptors. Una descripció força idil·lica del paisatge de les Gavarres es troba a l'obra *Escrits* (1980), de Pompeu Pascual i Carbó: "[...] manyagues i velles. Muntanyes pastades pels vents i les pluges, pels freds i les gelades. Muntanyes esbardellades per l'obra pacient de la flora que les adorna o bé païdes per les colònies minúscules de bolets, molses i líquens que encatifen la seva costa rocosa. Muntanyes dolces, suaus i belles, animades per la serenor d'un son sense neguit" (Pascual, 1980).

Pel que fa a Banyoles, el seu estany ha estat descrit i glosat en moltes ocasions. Aquest és el cas de Frederic Coromines, a la poesia "El mirador del Centre", que ofereix una descripció del paisatge:

“Ençà, el verd abrigall d'uns rierols,
boscatges inconcrets, Morgat, Porqueres-,
lluny, la cruïlla i el turó d'Orriols,
el Montgrí, les Gavarres, les Alberes,
Verge del Mont, guixera de Maià,
coll de Banyuls, Begur i el mar de Roses
a l'abast hom diria de la mà-
Noms entranyables, tants noms, tantes coses,
que els cinc sentits i el cor i el pensament
-remor dins del silenci del paratge-
esdevenen panteix i encantament
d'un llac molt blau del blau que té el celatge.
I malgrat les ventades de tardor,
que endureixen la teva fesomia,
com lliga l'esperit l'alt Mirador,
guarda i ull de l'estricta Banyolia,
de l'Empordà, Garrotxa i Gironès;
tres comarques, tres noms, collar de gala
¿quina núvia tindrà més ric adreç?
de mont i riu i gorg i mar i cala.”
(Coromines, 1975)

Els paisatges de la muntanya en la literatura

Al sector nord i oriental de les Comarques Gironines predomina l'ambient de muntanya, amb valls tancades, a vegades profundament encaixades, i relleus alterosos. De totes les àrees de muntanya, la Garrotxa, la més humida, especialment el paisatge d'Olot i el seu entorn, els Pirineus i també el Montseny, són els que han rebut una atenció privilegiada en la literatura.

El paisatge dels voltants d'Olot ha estat descrit des d'antuvi com a harmònic, afable, ordenat, frondós, verd i fresc. L'any 1912 Josep Maria de Garganta Fàbrega i Vila-Manyà li va dedicar la balada "Olot és com una vella" a *Evocacions i altres poesies*:

“Olot, vall fresca i gemada
de policromat vestit;
cada any apareix ornada
d'albors de fajol florit.
La volten prats delitosos,
l'ombregen arbres frondosos,
la cenyeix el Fluvià...
Olot és com una vella
que escolta la cantarella
que fan les fonts en rajar.”
(Garganta, 1950)

El paisatge de les valls d'Olot és, segons Josep Franquet i Serra a "Lo Montsacopa" (1893), "una natura esdevinguda paisatge gràcies a l'harmoniós artifici de l'home". En aquesta mateixa tònica a *Altres temps, altres hores*, Alexandre Cuéllar (2001) recull i descriu els paisatges que considera que són els més bells de la contrada: "Un dels paisatges més bells d'Olot és el que es veu passant pel camí que, sortint del pont de les Mores, ens mena al Triai. La ciutat d'Olot queda al fons [...]. A l'horitzó, quan sou sota Ventós, s'aixeca el massís de Santa Magdalena. Tot una colla de camps molt ben girbats, gairebé m'atreviria a dir maquillats amb les potingues més naturals del món, s'estenen fins a tocar la típica muntanya" (Cuéllar, 2001).

Monòlit dedicat a Joan Maragall situat a la Fageda d'en Jordà.
Observatori del Paisatge

Un dels indrets més emblemàtics del paisatge olotí és la fageda d'en Jordà. És interminable la relació d'autors que en obres pictòriques o en passatges de manifestacions literàries han volgut captar l'atmosfera particular de la fageda. Però cap d'elles ha pres la notorietat de la poesia que Joan Maragall li va compondre l'any 1911, dins l'obra *Seqüències*:

“Saps on és la fageda d'En Jordà?
Si vas pels volts d'Olot, amunt del pla
Trobaràs un indret verd i profund,
Com mai cap més n'hagis trobat al món:
Un verd com d'aigua endins, profund i clar;
El verd de la fageda d'En Jordà.
El caminant, quan entra en aquest lloc
comença a caminar-hi a poc a poc;
Compta els seus passos en la gran quietud:
S'atura, i no sent res, i està perdut.
Li agafa un dolç oblit de tot lo món
En el silenci d'aquell lloc profund,
I no pensa en sortir, o hi pensa en va:
És pres de la fageda d'En Jordà,
Presoner del silenci i la verdor.
Oh companyia! Oh deslliurant presó!”
(Maragall, 1911)

Les muntanyes de l'alta Garrotxa també han estat objecte d'atenció literària però, a diferència de les valls properes a Olot, aquest paisatge ha estat descrit com a abrupte, aspre i, fins i tot, esquerp i dramàtic. Al final del segle XIX i començament del XX, Marià Vayreda situava l'acció de les novel·les *Records de la darrera carlinada* (1950) i *La Punyalada* (1921) en aquestes muntanyes. En diferents passatges d'ambdós llibres abunden les descripcions sobre les característiques del paisatge de l'alta Garrotxa, com en el següent paràgraf extret de *La Punyalada*: “Dalt del Puig de Bassegoda, com posat exprés per a confort de l'excursionista afadigat, hi ha un canapè de blaníssima herba i sòlid respatller de pedra, on algun temps jo m'hi asseia sovint, contemplant sempre amb el mateix interès el grandios panorama que s'estenia a mos peus. [...] Çà i enllà, contemplava aixecaments espantosos de massius granítics que, desnivellats de base, s'havien obert formant dantesques esquerdes, muradals immensos, ensulsiades colossals que deixaren al viu roques nues i pelades com insepulsts cranis de titans; i per entremig de tal desllorigament, hi veia verdejar, en ufanós embull, des del roure aparatós i la rogenca alzina dels soleis, fins al frescal faig de les obagues i l'airós pi de les altures, que formant onades de vegetació, omplien les fondalades, remuntaven vessants i carenes, i escalaven fins els espadats, per mica que en sos relleixos i revirons pogués arrapar-s'hi la jonça o clavar-hi l'urpa el rebec alzinall, enc que fos llançant ses branques a l'abim” (Vayreda, 1921). Val a dir que ja Marià Vayreda i altres coetanis del segle XIX lamentaven la pèrdua de població de les muntanyes de l'alta Garrotxa i en culpaven la modernització de la societat catalana.

Més enllà d'Olot es troben les valls del Ripollès, que han estat considerades des de la Renaixença com l'arrel de Catalunya. Són molts els escriptors que han descrit el relleu, els rius, les fonts, els ponts i les esglésies romàniques d'aquestes contrades. Entre molts altres destaquen Joan Maragall, Àngel Guimerà, Santiago Russiñol i Jacint Verdaguer. Verdaguer, a *Canigó* (1929), recull el paisatge mític de les valls i muntanyes del Ripollès:

“Jo tinc una galeria
que va per dintre dels monts
des de la cova de Ribes
fins al forat de Santou.
Per un cap veig Coma Ermada
i els espadats de Montgrony;
per altre, el riu que anguleja
des de Queralbs a Ripoll.
Mon palau és dins un cingle
que el Freser parteix en dos;
a cada banda del cingle
tinc finestres i balcons,
amb heureres per cortina,
llogaboscós per festó.
De riba a riba abraçant-se
vells roures me fan de pont.
Los que passant-hi m'hi veuen
mes prenen per un colom.
Filla d'Amand, rei bagauda,
encantada allí visc jo,
al valent que em desencante
prometent-li grans trossos:
donar-li vida més dolça
i fer-lo franc de la mort.”
(Verdaguer, 1929)

El món de l'excursionisme també ha deixat narracions en les quals el paisatge és un element fonamental. Narcís Oller va escriure “De Núria” (1903), obra sorgida d'una excursió a Núria i de les reflexions que es feu tot gaudint d'aquella “quietud i soledat immenses”, en les quals el paisatge de les valls té un paper fonamental. També Joan M. Guasch a “Per les muntanyes: de Camprodon al pic de Balandrau” (1903) és un exemple perfecte de narració en què el paisatge domina la descripció de l'itinerari.

Pere Gimferrer en el seu *Dietari* (1996), tot i que molt centrat en el monestir de Ripoll, descriu els paisatges vistos des del campanar i se sorprèn de l'ordre i l'harmonia del mosaic: “I, quan arribàvem al cim d'aquells graons de fusta, ja érem a tocar de la campana, i hi havia una obertura petita a dalt de tot. [...] I trèiem el cap per l'obertura. I no diré que ens rodava el cap; però, de cop i volta, tot era com una pintura d'algun mestre holandès, o potser més aviat com el fons d'alguns frescs de Giotto: vist des de molt amunt, el

camp semblava una idea d'ordre fet paisatge. Tot hi era al seu lloc: les terres de conreu, les prades, l'arbrat, els masos, i –molt amunt– aquella torre de pedra i aquella campana i aquell noi que era jo i que ho mirava tot” (Gimferrer, 1996).

Més al sud, l'altiplà del Collsacabra enllaça els relleus pirinencs amb les Guilleries i el Montseny. Al Collsacabra, les cingleres del Far, visibles des de gairebé tots els punts de la geografia gironina, han despertat des de sempre l'interès artístic. Jacint Verdaguer, a *Excursions i viatges* (1887), és l'autor de la reeixida comparació del cingle del Far amb una proa de vaixell: “una nau de llarga proa que surt d'entre serres, sobre l'estranya mar de verdor de les Guilleries”, una metàfora evocadora que ha estat des d'aleshores repetida en multitud d'ocasions.

Per la seva banda, el paisatge del Montseny, una de les muntanyes emblemàtiques de Catalunya, també ha rebut l'atenció d'alguns dels principals autors de les lletres catalanes. Joan Maragall, en el recull *Enllà* (1906), li va dedicar un poema, “Lo Montseny”, captivat pels “cims augustos, els herbatges verds, l'esquellot de la ramada i l'àliga al cel”. També Pere Ribot és una de les figures de referència a l'hora de descriure els racons del Montseny, i a “Aire del Montseny” se centra, com en el cas de Verdaguer, en la sensació de llibertat que transmeten els paisatges de la muntanya:

“He trobat el meu terreny
i la meva llibertat:
la muntanya, l'aigua, el prat,
l'aire, l'aire del Montseny.
Cada timba, cada greny,
misteri de soledat:
el parell, l'home, el ramat,
l'aire, l'aire del Montseny.
Tot és pur, dolç i ferreny
i fort com l'eternitat:
silenci, pau i combat,
l'aire, l'aire del Montseny.”
(Ribot, 1968)

Es deu a Guerau de Liost el qualificatiu, molt repetit des d'aleshores, del Montseny com a: “muntanya d'ametistes”, títol amb el qual va oferir el 1908 un recull de versos on es glosen tant les formes de relleu de la muntanya com l'ambient que es respira en l'interior de les seves bosquíries:

“Al cor de la bosquíria el fontinyol suau
de penjarelles d'herba com filagarsa cau.
Quan la tempesta afua son perllongat udol
i trenca, esperitada el fil del fontinyol,
quan les afraus ressonen, del sostre als fonaments,
com una ermita buida oberta a tots els vents,
ell plora amb un dolcíssim gemec de flabiol
que esboira la tempesta i renovella el sol.”
(Liost, 1908)

4.2. Arts plàstiques

El paisatge fou un dels gèneres pictòrics més característics dels pintors catalans durant la segona meitat del segle XIX i bona part del segle XX. Del conjunt del paisatge de Catalunya, el de les Comarques Gironines ha estat un dels que ha inspirat més obres plàstiques fonamentals de l'art català d'aquest període. Citem alguns dels artistes més representatius.

El riu Onyar, quadre de Francesc Gimeno. Col·lecció particular

Quan es parla de paisatgisme del segle XIX no es pot deixar d'esmentar el paper importantíssim de l'escola paisatgística olotina, coneguda com l'Escola d'Olot, que convertí Olot en un dels principals centres artístics de l'època a Catalunya. De fet, les obres de l'escola d'Olot han fornit de referents l'imaginari paisatgístic d'aquelles contrades, i són sens dubte un dels motius del gran coneixement i estima pels paisatges olotins. Val a dir que molts membres de l'Escola d'Olot a més de pintors eren també escriptors i, de vegades, polítics.

Joaquim Vayreda (1843-1894), Josep Berga i Boix (1837-1914) i Marià Vayreda (1853-1903) van ser els principals exponents de l'escola que es caracteritzà per una pintura centrada en la natura propera, cospada a l'aire lliure i inspirada directament en el que feien els artistes francesos de l'Escola de Barbizon. En les obres generades pels autors que integraren l'Escola, el paisatge es converteix en el protagonista indiscutible de les representacions pictòriques, encara que no sempre es tracta de la mateixa manera. Mentre Joaquim Vayreda, deixeble de Ramon Martí Alsina (1826-1894), pintava un paisatge dolç i humanitzat, amb la intenció de mostrar una visió plàcida i harmònica del camp i la vida camperola a través de la pintura de boscos de diferents gammes de verds, que contrasten amb els verds, blancs, vermells o grocs dels camps, la terra humida, els aiguamolls i escenes costumbristes, Josep Berga pintava, principalment, escenes de muntanya on predominaven els cels amb moltes gammes de color i la vegetació

i on s'apreciaven camins, arbres o masies amb l'objectiu de mostrar la Garrotxa com a reserva espiritual de la muntanya catalana. Així, mentre Joaquim Vayreda pintava les valls properes a Olot, Josep Berga pintà més l'alta Garrotxa.

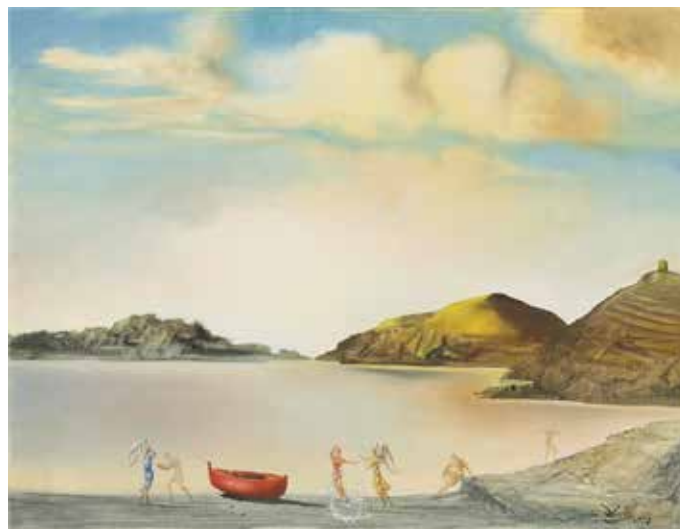
L'anomenada de l'Escola d'Olot, i sobretot de Joaquim Vayreda, afavorí que molts artistes forans passessin llargues temporades a Olot per a conèixer en primera persona els paisatges que havien vist en els quadres. Sebastià Junyent (1865-1908), Joan Llimona (1860-1926), Modest Urgell (1839-1919) o Santiago Rusiñol (1861-1931) són alguns dels més representatius. Diverses generacions d'artistes locals i forans, com Melcior Domenge (1871-1939), Josep Berga i Boada (1872-1923), Vicenç Solé Jorba (1904-1946) o Pere Gussinyé (1898-1980), continuaren el moviment paisatgístic una vegada desapareguts els fundadors. Molts d'ells, a més de pintar els voltants d'Olot, també plasmaren en diverses ocasions els paisatges del llac de Banyoles i del Ripollès.

Modest Urgell (1839-1919) fou un pintor molt prolífic i nòmada que pintà, a més d'altres indrets de Catalunya, els voltants d'Olot, el Ripollès, Girona i nombrosos pobles de l'Empordà, com la Pera, Bellcaire, Albons, Parlavà o Ultramort. En les seves obres predominen els paisatges rurals, les marines i les esglésies amb atmosferes melancòliques i s'aprecia la influència de Joaquim Vayreda i del romanticisme.

De la mateixa època, també destaquen el grup dels anomenats "paisatgistes del Montgrí", encapçalats per Francesc Gimeno (1858-1927), els quals entre el final del segle XIX i el començament del XX van plasmar en diverses obres els paratges dels voltants de Torroella de Montgrí, l'Estartit i les illes Medes. Gimeno era un pintor temperamental que copsava el que veia amb grans pinzellades, sense recrear-se en els detalls, i va marcar plàsticament Torroella de Montgrí i els seus voltants

En entrar a la dècada dels anys trenta, Tossa esdevingué un pol d'atracció per a un bon nombre d'artistes catalans, com Rafael Benet (1889-1979) o Pere Créixams (1893-1965), i europeus que conrearen les més variades disciplines. Pintors com Jean Metzinger (1883-1956), Marc Chagall (1887-1985), André Masson (1896-1987) i George Kars (1882-1945) es trobaren en un moment o altre a Tossa. La vila, de la mà de Créixams i Benet, es va convertir en un punt d'avantguarda artística, fins al punt de configurar-se l'anomenat "cercle de Tossa", constituït pels artistes que la freqüentaven i intercanviaven els seus punts de vista, fet que va portar que Tossa fos anomenada també la "Babel de les arts". Algunes de les pintures de membres del grup es van inspirar en els paisatges de Tossa, com és el cas de Marc Chagall i la seva *Fenêtre* de Tossa (1934) o el quadre *Paisatge de Tossa* de Pere Créixams.

Salvador Dalí (1904-1989), el principal exponent del surrealisme català, per a l'elaboració dels seus quadres s'inspirà en nombroses ocasions en el paisatge del cap de Creus que l'autor considerava "un dels llocs més àrids, minerals i planetaris de la terra". Així, per exemple, Dalí pintà aquest paisatge en el quadre *La persistència de la memòria* (1931) o *Cannibalisme d'automne* (1936). Segons Francesc Fontbona, en les seves obres el paisatge "és un contrapunt estàtic i auster a la disbauxa onírica creada pel seu autor"

Portlligat al caient de la tarda. *Paisatge*. Salvador Dalí
© Salvador Dalí, Fundació Gala-Salvador Dalí, VEGAP, Barcelona, 2015

(Fontbona, 1979). La influència de Dalí és evident en altres pintors surrealistes empordanesos com Àngel Planells (1901-1989), Joan Massanet (1899-1969) o Everist Vallès (1923-1999). Cadaqués, gràcies sobretot a Dalí però també a Pablo Ruiz Picasso (1881-1973), es va convertir en una fita plàstica on molts artistes van anar a treballar.

4.3. Música i cinema

El paisatge de les Comarques Gironines també és font d'inspiració de diverses cançons, tant tradicionals com actuals. Així, en el camp de les sardanes, s'hi pot apreciar un gust predominant per la descripció de llocs de culte i de paisatges naturals. La sardana "L'Empordà" de Joan Maragall i Enric Morera o "Adéu vila d'Olot" en són bons exemples. També les havaneres, una forma d'expressió artística molt pròpia de la costa, s'afegeix a aquest mostrari paisatgístic. Altres exemples destacats de cançons inspirades en el paisatge són "L'Empordà" del grup de rock Sopa de Cabra, "Baix Ter Montgrí" del grup Sanjosex o "País petit" del cantautor Lluís Llach. En tots tres casos es lloa el paisatge de la plana empordanesa:

"El meu país és tan petit
que quan el sol se'n va a dormir
mai no està prou segur d'haver-lo vist.
Diuen les velles sàvies
que és per això que torna.
Potser sí que exageren,
tant se vall! és així com m'agrada a mi
i no en sabia dir res més.

Canto i sempre em sabré
malalt d'amor pel meu país.

El meu país és tan petit
 que des de dalt d'un campanar
 sempre es pot veure el campanar veí.
 Diuen que els poblets tenen por,
 tenen por de sentir-se sols,
 tenen por de ser massa grans,
 tant se val! és així com m'agrada a mi
 i no sabia dir res més.
 Canto i sempre em sabré
 malalt d'amor pel meu país."
 (Llach, 1980)

El paisatge de les Comarques Gironines ha servit de plató de nombroses pel·lícules de gèneres molt diferents. Des de pel·lícules de Hollywood, com *Pandora y el holandès errante* (1951), filmada a

Tossa i Sant Feliu de Guíxols i interpretada per Ava Gardner, o *La luz del fin del mundo* (1971), gravada al cap de Creus i interpretada per Kirk Douglas i Yul Brynner, fins a pel·lícules espanyoles, com *Soldados de Salamina* (2002) on David Trueba mostra alguns dels paisatges gironins més coneguts (les cases de l'Onyar, les escales de Sant Domènec) quan trasllada en imatges el llibre de Javier Cercas, o en cintes del cinema de culte com *L'Àge d'or* de Luis Buñuel i Salvador Dalí, de l'any 1930, amb el cap de Creus, considerada l'obra cabdal del surrealisme fílmic, i també *Honor de cavalleria* (2005) rodada a Vilademuls, Fontcoberta i Albanyà per Albert Serra.

Pel que fa a les sèries de televisió, destaca *Arnau*, basada en la llegenda del comte Arnau i rodada en diversos paisatges de Catalunya i Aragó, però molt especialment al Ripollès. La sèrie es va emetre per TV3 l'any 1994 i el 2001 se'n va fer una reposició.

5. Valors en el paisatge

La platja de Castell, a part dels seus valors naturals i estètics, també té un valor identitari, ja que es va aconseguir preservar de la urbanització gràcies a un moviment social. Xavier Barneda

En aquest capítol es fa una anàlisi i es descriuen els valors paisatgístics del conjunt de les Comarques Gironines, tant els reconeguts normativament com els que no ho estan. En aquest sentit, s'han identificat els valors naturals i ecològics, els estètics, els històrics, els simbòlics i identitaris, els socials i els productius. Els diversos processos de participació pública i social, així com la recerca d'informació, el treball de camp i l'anàlisi cartogràfica han estat fonamentals per a identificar el conjunt de valors.

5.1. Valors naturals i ecològics

Les Comarques Gironines tenen diverses figures de reconeixement dels seus valors naturals i a diferents escales institucionals (local, autonòmica, estatal, europea o internacional). Aquests valors es concentren bàsicament en àrees forestals, com per exemple molts dels espais que formen part del Pla d'espais d'interès natural (PEIN) o els espais naturals de protecció especial (ENPE),

ja que és aquí on les extensions naturals assoleixen majors dimensions. També cal destacar altres tipus de reconeixement, com l'Inventari de zones humides de Catalunya o l'Inventari d'espais d'interès geològic de Catalunya, i altres espais que també tenen valors naturals i ecològics destacables, com les dunes o les principals àrees d'interès natural i connector.

Espais d'interès natural

Per la concentració de valors naturals, la rellevància de la figura de protecció i el reconeixement social que tenen, tot seguit s'aprofundeix en l'explicació dels diversos parcs naturals i paratges naturals d'interès natural reconeguts a les Comarques Gironines.

Pel que fa als parcs naturals, els **Aiguamolls de l'Empordà** tenen un gran interès biogeogràfic, tant en l'aspecte botànic com zoològic (especialment per les aus migratòries), demostrat pel nombre de figures de protecció especial que recullen la importància d'aquest espai, com ara la ZEPA (zona d'especial protecció per a les aus), la LIC (lloc d'importància comunitària) i la xarxa Natura 2000, totes tres de caire europeu, o perquè és considerat un espai inclòs en el Conveni Ramsar de zones humides d'importància internacional. Els aiguamolls tenen al mateix temps un gran interès ecològic, cultural, econòmic i social, ja que són producte d'una intensa campanya ciutadana, iniciada el 1976, en defensa d'aquest espai i en contra de l'urbanisme massiu que s'hi havia projectat. El parc està format per dues àrees separades per la urbanització d'Empuriabrava. Al nord de la Muga hi ha l'estany de Vilaüt, el de Palau i el del Tec, entre altres. Al sud de la Muga es troben tot un

conjunt de llacunes, entre la Muga i el Fluvià, a més de l'illa fluvial de Caramany i la franja estrictament litoral al sud del Fluvià.

El Parc Natural del **Cap de Creus** constitueix una àrea extensa de notable diversitat i singularitat, tant geològica com biològica. Per la seva extensió i situació geogràfica, es tracta d'un espai litoral poc humanitzat i poc explotat, d'excepcional raresa i de característiques úniques a Catalunya. Cal destacar en aquest espai, tant la bona representació dels sistemes naturals litorals terrestres com dels marins –pelàgics, bentònics i nerítics. El cap de Creus és, doncs, un conjunt d'indubtable valor geològic i paisatgístic, fonamental per a la comprensió de l'evolució geològica dels terrenys més antics de Catalunya i per a l'estudi a escala mundial dels fenòmens de metamorfisme, plegament i zonació d'estructures de cisallament. Aquests valors naturals i altres també es recullen en figures de protecció especial d'àmbit europeu com la xarxa Natura 2000, la ZEPA (zona d'especial protecció per a les aus) i LIC (lloc d'importància comunitària).

El Parc Natural de la **Zona Volcànica de la Garrotxa** és un espai natural de gran interès geològic i un exemple clar del paisatge volcànic més important de la Península Ibèrica. Aquest espai comprèn una part important de la conca alta del riu Fluvià amb vessants de pendents pronunciats, cingleres i escarpaments d'origen estructural. Conté una quarantena de cons volcànics de tipus estrombolià on apareixen cràters d'explosió entre els 450 i els 900 metres d'altitud, mentre que les colades de laves basàltiques es troben als fons de vall en cotes al voltant dels 200 metres. La zona és un bon exemple de vulcanisme quaternari amb formes de

Taula 1. Espais protegits de les Comarques Gironines

Parcs naturals	Aiguamolls de l'Empordà; Cap de Creus; Zona Volcànica de la Garrotxa; Massís del Montseny; Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter
Paratge natural d'interès nacional (PNIN)	L'Albera; Pinya de Rosa
Reserva de la biosfera	Massís del Montseny
Pla d'espais d'interès natural (PEIN)	Aiguamolls de l'Alt Empordà; Aiguamolls del Baix Empordà; Cap de Creus; Capçaleres del Ter i del Freser; Castell-Cap Roig; Collsacabra; el Montgrí; Estany de Banyoles; Estany de Sils; Estanys de la Jonquera; Garriga d'Empordà; Illa de Canet; Illes Medes; l'Alta Garrotxa; les Gavarres; les Guillerries; Massís de l'Albera; Massís de Cadiretes; Massís de les Salines; Massís del Montseny; Montesquiu; Muntanyes de Begur; Muntanyes de Rocacorba; Obagues de la Vall del Rigart; Penya-segats de la Muga; Pinya de Rosa; Puig de la Banya del Boc; Rasos de Tubau; Riera d'Arbúcies; Riera de Santa Coloma; Serra Cavallera; Serra de Montgrony; Serra del Catllaràs; Serres de Milany-Santa Magdalena i Puigsacalm-Bellmunt; Serres del Montnegre-el Corredor; Turons de Maçanet; Volcà de la Crosa; Zona Volcànica de la Garrotxa
Xarxa Natura 2000 (ZEC, ZEPA, LIC)	Aiguamolls de l'Alt Empordà; massís del Montseny; serra del Catllaràs; Sistema Transversal Català; riu i estanys de Tordera; riera de Merlès; serres del litoral septentrional; alta Garrotxa-massís de les Salines; capçaleres del Ter i del Freser; serra Cavallera; zona volcànica de la Garrotxa; riu Llobregat d'Empordà-riera de Torrelles; cap de Creus; estany de Banyoles; basses de l'Albera; les Gavarres; riberes del Baix Ter; les Guillerries; massís de les Cadiretes; l'Albera; litoral del Baix Empordà; el Montgrí-les Medes-el Baix Ter; estany de Sils-riera de Santa Coloma; muntanyes de Rocacorba-puig de la Banya del Boc; riberes de l'Alt Ter; riu Llémena; riu Fluvià; Rieres de Xuclà i Riudelleques; Montgrony; garriga d'Empordà; rasos de Tubau; vall del Rigart; riu Brugent

relleus singulars com són les grederes o l'estructura interna dels volcans, així com les columnates prismàtiques de basalt i les vistoses superposicions de diverses colades. La importància de la flora d'aquest espai reforça la figura de protecció especial amb la consideració d'espècies estrictament protegides. La diversitat del paisatge vegetal la determina la transició entre un paisatge vegetal mediterrani i un paisatge de característiques típicament centreeuropees. En el bloc 3 d'aquesta publicació es tracta més detalladament el paisatge volcànic.

El Parc Natural del **Massís del Montseny** forma part d'un conjunt orogràfic constituït bàsicament per materials de naturalesa silícica i que assoleix unes altituds que superen els 1.700 metres. El relleu, sobretot en el sector oriental, presenta grans desnivells entre les valls i els cims, fet que dóna lloc a un relleu de vessants abruptes i forts pendents. El Montseny mostra una gran varietat de paisatges. S'hi troben representades les tres grans regions biogeogràfiques presents a l'Europa occidental: la mediterrània (al baix Montseny), l'eurosiberiana (a la part mitjana i alta dels vessants) i la borealpina (als cims culminants del Turó de l'Home i les Agudes). Cal destacar la gran diversitat biològica existent, especialment pel que fa a la flora present en el massís. De les diferents figures de protecció que pesen sobre el massís destaca la de caràcter internacional "reserva de la biosfera" del programa MAB-UNESCO.

El Parc Natural d'Interès Nacional de **l'Albera** és un massís singular que constitueix la terminació oriental i més meridional dels Pirineus catalans. Aquest espai natural presenta dos sectors clarament diferenciats: l'Albera occidental, amb una presència destacable dels paisatges de caràcter submediterrani i centreeuropeu, i l'Albera oriental o marítima, que és netament mediterrània. Les particularitats de l'Albera estan incloses en diverses figures de protecció europees com la xarxa Natura 2000, la ZEPA (zona d'especial protecció per les aus) i la LIC (lloc d'interès comunitari). L'espai és una mostra de la diversitat paisatgística del territori, amb una completa zonació altitudinal des de les suredes i alzinars de la base del massís fins a les fagedes dels estatges més elevats. L'espai presenta un notable interès ecològic on troben el seu límit biogeogràfic diverses espècies pirinenques i altres de mediterrànies meridionals.

El Parc Natural d'Interès Nacional de **Pinya de Rosa** és un espai heterogeni que inclou diversos ambients des del punt de vista biogeogràfic, paisatgístic i natural que en conjunt formen una entitat prou peculiar que queda envoltada pels grans nuclis urbans de Blanes i Lloret de Mar. Aquest espai conté les característiques pròpies de la confluència entre dos medis ben diferenciats: un espai terrestre predominantment forestal i un espai litoral i marí. El petit massís aturonat de Pinya de Rosa està format per roques ígnies, bàsicament granodiorites i granits porfírics. Pinya de Rosa es caracteritza per un paisatge forestal amb espècies dominants del món mediterrani septentrional com el pi blanc, el suro i l'alzina i, també, per la presència de roures i la gran abundància d'aladerns. A les zones no arbrades, hi ha brucs i estepes. Tot i així, Pinya de Rosa es caracteritza també per l'elevada abundància de plantes espontànies naturalitzades provinents del jardí de Pinya de Rosa, del jardí Mar i Murtra de Blanes, dels jardins de Santa Clotilde a Lloret i d'altres jardins privats de les urbanitzacions properes.

El Parc Natural del **Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter** es va crear l'any 2010 amb l'objectiu principal d'unificar la normativa de protecció dels tres espais que constitueixen el parc natural (el massís del Montgrí, les illes Medes i els aiguamolls del Baix Empordà) i que anteriorment ja eren reconeguts en el Pla d'espais d'interès natural de Catalunya. El valor paisatgístic d'aquesta zona es caracteritza principalment per la seva gran heterogeneïtat, per la seva singularitat i pel conjunt de factors geològics, meteorològics i humans, que han anat donant forma al seu medi físic i natural, amb comunitats vegetals i animals característiques. Es tracta d'un paisatge configurat per un litoral amb penya-segats, cales i platges i un massís muntanyós que s'alça entre planes al·luvials i els aiguamolls que forma el riu Ter a la seva desembocadura. El massís del Montgrí configura una unitat de relleu singular dominada per un altiplà amb petites elevacions, situada entre la plana baixa del Ter i el golf de Roses. La franja litoral s'estén al llarg de gairebé 10 quilòmetres i és l'únic exemple a Catalunya de penya-segats de gairebé 100 metres d'alçada i d'origen calcari. La geomorfologia de la costa és molt diversa, i origina diferents accidents com caps, cales, golfets, illots, arcades o coves. El petit arxipèlag de les Medes, format per set illots i diversos esculls, constitueix un indret d'un valor biològic i ecològic extraordinari per la seva gran varietat d'ambients i espècies. És un espai natural terrestre i marí únic a Catalunya, el qual destaca per la seva riquesa i diversitat tant de les comunitats emergides com de les submergides. L'espai de les Medes alhora forma part de la xarxa Natura 2000 com a LIC (lloc d'importància comunitària) i ZEPA (zona d'especial protecció per a les aus). La zona del baix Ter comprèn la plana al·luvial originada pels rius Ter i Daró, incloent-hi els aiguamolls del Ter Vell, la zona de maresma de la Pletera i les basses d'en Coll, així com els arrossars de Pals, espais de gran valor natural i paisatgístic.

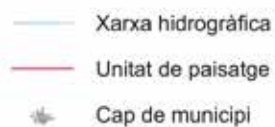
Zones humides

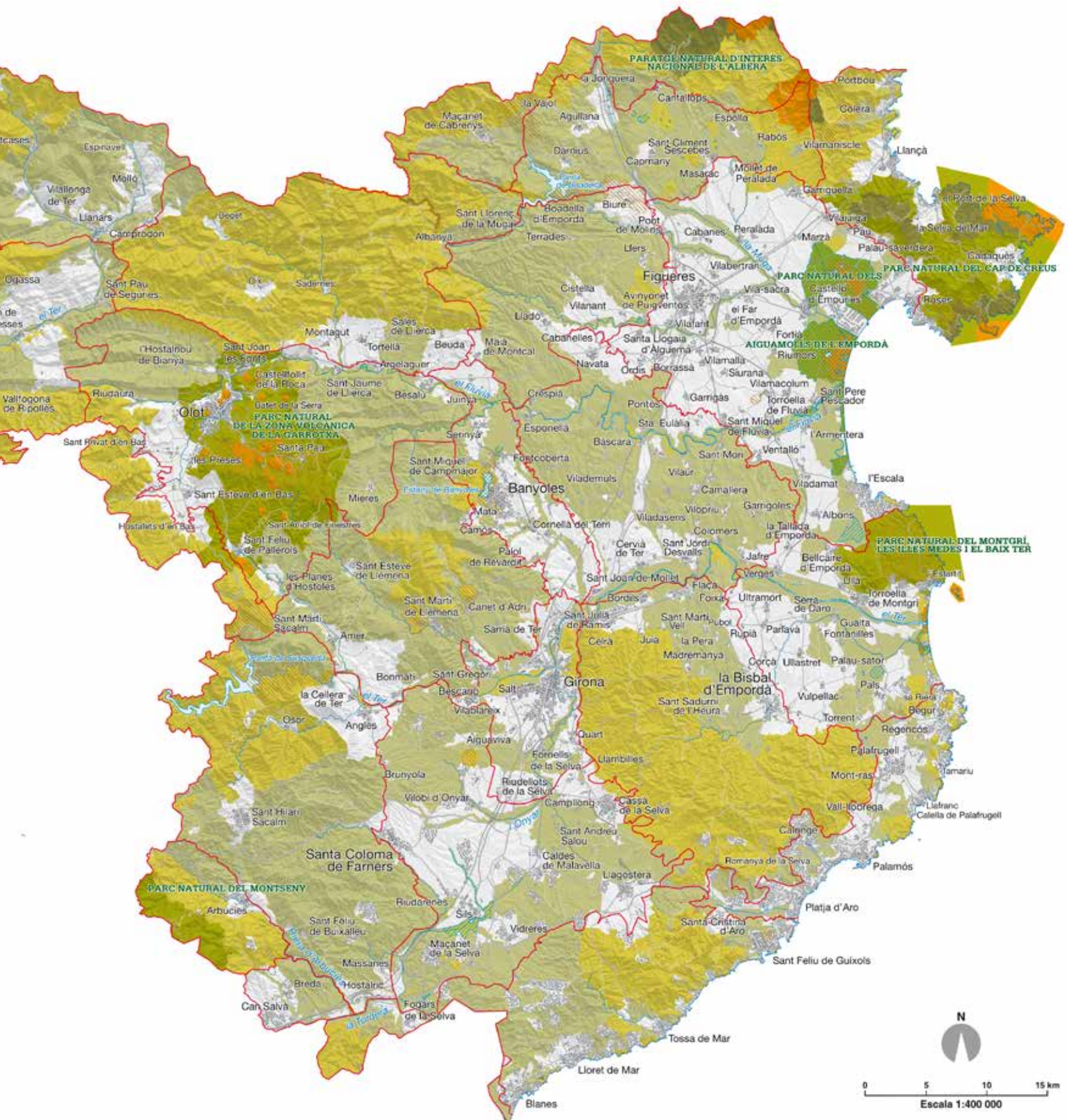
A banda dels aiguamolls i zones humides que formen part dels parcs naturals ja mencionats, aquests ecosistemes són espais que, en general, no destaquen per la seva dimensió i sovint passen desapercebuts, per bé que tenen un alt interès ecològic, identitari i simbòlic, sovint relacionat amb la seva singularitat específica i el contrast amb el paisatge circumdant on es localitzen. S'han recuperat i protegit molts espais com l'estany de Sils, els estanys de la Jonquera, les basses de Can Jordà (dins del Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa), etc. Una menció a part mereix la conca lacustre de Banyoles, amb l'estany com a element definidor més important, sense oblidar el conjunt de petits estanys o l'estany temporal anomenat clot d'Espolla, que serveix de sobreeixidor en èpoques de fortes i contínues pluges.

En general, la majoria de zones humides de les Comarques Gironines són àrees de petites dimensions, desconnectades d'un sistema d'espais humits que els proporcionin una certa entitat i funcionalitat ecològica, on cal potenciar processos de connexió i de revaloració per arribar a construir uns espais paisatgístics que reflecteixin les singularitats, la biodiversitat i l'harmonia d'aquests paisatges. En aquest sentit, la bellesa natural i escènica de la majoria d'espais humits, amb el contrast entre aigua i vegetació com a tret definidor principal, complementa la importància dels seus

Valors naturals i ecològics

Unitats de paisatge de les Comarques Gironines

Els aiguamolls del Ter Vell se situen a la plana al·luvial originada pels rius Ter i Daró, molt a prop del nucli de l'Estartit. Observatori del Paisatge

ecosistemes i reforça el seu paper d'enclavaments perfectes per a dur-hi a terme activitats de foment dels valors naturals, pedagògics i d'oci dels aiguamolls i espais humits.

El Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca, Alimentació i Medi Natural de la Generalitat de Catalunya gestiona l'Inventari de les zones humides de Catalunya, organitzat per conques fluvials o espais afins.

A la conca de la Muga hi ha els estanys de la Jonquera; la bassa dels Castellars d'Espolla; els estanys de Gutina; l'estany d'en Massot; l'estany d'en Pous; els estanys dels Tòrlits; l'estany de la Cardonera; l'estany de les Moles i la bassa del mas Faig; l'estany d'en Parú; l'estany Martí; l'estany de can Gaspar; les basses de Delfià; els estanys de mas Margall; la bassa de la Rovina; l'estany del Tec; l'estany de Vilaüt i la bassa Rodona; l'estany d'Aiguclarà; l'estany de Palau de Baix; les closes de l'Albert, d'en Massot i de Mornau; la Massona i la Llarga; la Fonda; la Rogera; la Serpa; llacunes de la Muga Vella; l'estany d'en Túries; l'estany del Cortalet; l'estany Europa; l'estanyet i l'estany de Sant Joan Sescloses, i les basses de les Garrigues.

A la conca del Fluvià l'inventari identifica les basses d'en Broc i els aiguamoixos de la Déu Vella; les basses de can Jordà, la resclosa de Sant Jaume de Llierca; les guixeres de Tortellà; les rescloses d'en Bassols i del Molí; els estanys de la vall de Sant Miquel de Campmajor; la resclosa de Serinyà i l'illa del Fluvià; la bassa de mas Pastells o l'antic estany de Siurana; la pedrera de Vilacolum; l'antic estany de Palol o de Sant Tomàs de Fluvià; l'illa de Carmany; el riu Vell, i els meandres del riu Fluvià.

A la conca del Ter s'han localitzat els estanys i basses de la serra Cavallera; el pantà de cal Gat; l'estany de Banyoles; el clot d'Espolla; la presa de Colomers; les gorgues del mas Badia; l'illa i la resclosa de Canet; les terreres de Vaca Morta; les closes Boues o antic estany de Boada; el rec del Molí i el riu Daró; la resclosa d'Ullà; les Closes; l'estany de Pals; l'antic estany de Bellcaire; la bassa de la mota de l'Om; les basses d'en Coll; el Ter Vell; la bassa de l'Anser; la bassa del Frare Ramon; les closes de la Fonollera, i la Pletera.

A la conca de la Tordera destaquen les zones humides dels prats de Sant Sebastià; l'estany de Sils; els aiguamolls del curs baix de la Tordera, i la desembocadura del riu Tordera.

A part de les conques fluvials, a les rieres de la Costa Brava també hi ha les zones humides dels estanyols del pla dels Estanyets; el fangar de s'Arenassa; la bassa del serral de can Pomac; la llacuna de la platja Castell, i la bassa del Dofí.

Per últim també cal mencionar les mulleres i torberes d'alta muntanya, com la jaça de la Llebrada; la jaça de l'estret d'Eina; la vall de Núria; el torrent de coma de Vaca; Ulldeter; la coma de l'Embut; el torrent de Torreneules; el planell de les Eugues; la font de l'Orri; la mullera d'en Caminells; els plans de Pòrtoles; l'estret de Prats; el prat de Jou; el pla de Prats; els plans de Nevà; la baga de Fornells; el pla de les Salines; sota la collada de Toses; prop del coll de la Creu de Meians; el pla de les Fonts, i Aigols Podrits.

Espais d'interès geològic

El Departament de Territori i Sostenibilitat de la Generalitat de Catalunya ha promogut la confecció de l'Inventari d'espais d'interès geològic de Catalunya (IEIGC). Molts d'aquests espais i afloraments geològics també destaquen per la seva singularitat i valor estètic, i sovint esdevenen importants referents identitaris per a la població.

Dins el domini pirinenc destaquen els elements següents: Querals-Núria; conglomerats paleozoics de Tegurà; pont de les Coves (vall del Freser); les mines de Surroca i Ogassa; esbaldregalls estratificats del coll d'Ares; coll de Terradelles (vall del Ter); mines de talc de la Vajol; puig d'es Quers; el Mont-roig i els enclavaments de Biure, i Boadella-la Salut de Terrades.

Al sector litoral de la plana de l'Empordà es troben els següents espais: gneis del Port de la Selva; roques del cap de Creus (Rabassers-punta dels Farallons); les sorres de les Cavorques al Port de la Selva; extrem oriental de la península del cap de Creus; zones de cisalla de Roses; paleozoic del cap Norfeu; estanys de Vilaüt-aiguamolls de l'Alt Empordà; les Llaunes-aiguamolls de l'Alt Empordà; traquites de Vilacolum, i les illes Medes i el Montgrí oriental.

Per altra banda, les formes de relleu originades pel vulcanisme present a les terres gironines i que estan incloses a l'IEIGC són: Castelfollit de la Roca; colades basàltiques de Sant Joan les Fonts; volcans de Santa Margarida, Croscat i Roca Negra; volcà del puig d'Adri, volcans del clot de l'Omera i de la Banya de Boc; crosa de Sant Dalmai. A més de la veïna conca lacustre de Banyoles.

Pel que fa a les formes generades en la conca sedimentària de la Depressió Central Catalana, destaquen els cingles de Tavertet-el Far; com també les Guilleries (Pastoral-Susqueda).

Finalment, els espais d'interès geològic que es localitzen al sistema mediterrani de les comarques gironines són els següents: discordances de la platja del Racó i de la punta de la Creu (Begur); paleozoic del massís de Begur; eixam de dics a Aiguablava i Aigua-Xellida; intrusions de granitoides a cala Pedrosa; cap Gros, la Fosca i Sant Esteve; roques granítiques a s'Agaró; i formes granítiques de l'Ardenya.

Dunes

Si bé la Costa Brava és coneguda pel seu perfil muntanyós, farcit de penya-segats i cales més o menys tancades, es poden trobar dues grans platges de sorra situades, una, entre el massís de Begur i el massís del Montgrí, resseguint la plana del baix Ter, i, l'altra, entre el massís del Montgrí i el cap de Creus, al llarg del golf de Roses. L'ambient coster d'ambdós espais, on desemboquen els principals rius de les Comarques Gironines (Ter, Fluvià i Muga), recull uns interessants cordons dunars que separen el que és estrictament la platja dels camps agrícoles i zones d'aiguamolls litorals, i on es poden trobar espècies de la flora típica de les dunes litorals, tals com el borró, l'ungla de gat, el lliri de mar o el melgó marí, entre d'altres. Són els sistemes dunars de la Rovina, i la platja de Can Comes (Castelló d'Empúries); la platja de Sant Pere, la Cagarra, i la platja de les Dunes (Sant Pere Pescador); zona del Ter Vell, platja de la Pletera, la gola del Ter i la platja de la Fonollera (Torroella de Montgrí); i la platja del Grau-Basses d'en Coll, Ràdio Liberty, i la

El volcà de la crosa de Sant Dalmai, tot i no formar part de la zona volcànica de la Garrotxa, també és un dels espais catalogats pel seu interès geològic. Observatori del Paisatge

platja de Pals (Pals). Al llarg de la Costa Brava també es troben altres cordons dunars de menys importància (en extensió), com els de Garbet, i cap Ras (Colera); el rec del Molí (l'Escala); la platja de Castell (Palamós).

En últim terme, existeixen espais testimonials de dunes com a la platja d'Empuriabrava (Castelló d'Empúries), a la platja de Sant Martí (l'Escala), a la platja de l'Estartit (Torroella de Montgrí), a la platja del Racó (Begur), a la platja de Sant Pol (Sant Feliu de Guíxols), a la cala dels Canyerets (Sant Feliu de Guíxols) i a la desembocadura de la Tordera (Blanes).

També cal destacar per la seva singularitat els sistemes dunars interiors, que sovint passen desapercebuts com a pinedes litorals, aconseguits per la fixació dunar implementada a principis del segle xx, com són els casos de la duna interior entre l'Escala i Torroella de Montgrí, o la duna interior entre Regencós, Begur i Pals.

Espais d'interès natural i connector

A banda de tots aquests espais protegits o inventariats, els espais d'interès natural i connector definits a continuació es consideren necessaris per a garantir la viabilitat ecològica de l'àmbit territorial. Són espais que sorgeixen de la necessitat de preservar, connectar ecològicament i protegir de la pressió urbanística els espais protegits de les comarques gironines, i custodiar les dinàmiques i les continuïtats paisatgístiques natural-urbà. La interacció entre els diferents espais naturals esdevé una estratègia clau per a garantir la perdurabilitat dels valors naturals i ecològics del paisatge, i evitar la degradació biogeogràfica d'uns espais els quals restarien buits de continguts amb capacitat de generar valors paisatgístics.

Aquests espais d'interès natural i connector han pres com a referència els espais d'interès natural i els connectors ecològics definits en el Catàleg d'espais d'interès natural i paisatgístic de les Comarques Gironines, elaborat i editat per la Diputació de Girona l'any 2009.

Els espais d'interès natural i connector definits, alguns dels quals s'engloben en les figures destacades fins ara, són: cap de Portbou; punta del Claper; riera de Molinars; connector riera de Garbet; els Canons-Garbet-cap Ras; riera de la Valleta; els aspres de l'Orlina; basses de delfià i can Costoja; el Penardell; connector el Panardell-parc natural del Cap de Creus; connector de Palau-mas Fumats; puig Barutell-la Muga; la Mugueta; la Rubina; camps del Serrat-les Roquetes-turó de la Bomba; connector camps del Serrat-Parc Natural dels Aiguamolls de l'Empordà; connector riu Vell-Parc Natural dels Aiguamolls de l'Empordà; muntanya de les Corts i Villanera-rec del Molí; connector PNAE-muntanya de'n Vilanera-antic estany de Belcaire; punta del Bol Roig-illa Mateua-Trencabraços; connector Bol Roig-Montgrí; estany de Poma; antic estany de Belcaire; plans de Tor, rec del Molí i puig Moragues; terraprim del Montgrí; la Pletera; deveses de la Fonolleda; platja de la Fonollera i ribera esquerra del Daró; plans i closes del Radó i la riera Grossa; plans del Daró i Fontanilles, estanys de Pal i de Boada i plans de Sant Feliu, Pals i Torrent; plans del Daró i el rec del Molí entre serra i Gualta; antic estany d'Ullastret i turons circumdants; connector de les muntanyes de Gueramany-platja de Pals; muntanyes de

Queramany i dunes interiors de Pals i de Begur; muntanya Seca; zona humida de les planes; connector les Gavarras-muntanyes de Begur; salt Sesegues i entorn; connector salt de Sesegues-muntanyes de Begur; corredor puig Roí-puig de les Pasteres; puig ses Forques, Ermedàs, puig Pelegrí, el Rodonell i puig Gallifa; riera de Canyelles, plans de Torre Mirona, platja del Castell i la serra; cap Gros; connector puig del Migdia-puig de'n Gotes; el Pla-conca del Tinar-Sant Nazari; els Vilars; connector el Treumal-les Gavarras; de la riera de Fenals a la riera de can Carboner (el Treumal); Bell-lloc-torrent de la Coma-torrent de Canyet; la Modeguera; el Ridaura; connector les Gavarras-Cadiretes (costa d'Alou-riera de Salenys); vall de Solius; Vilar d'Aro-bosc d'en Provençal; vall de Cubells-les Bateria; connector el bosc d'en Provençal-massís de les Cadiretes; les Comes-mas Canada; les Penyes-Puntabrava-Montcalvari-mirador dels Frares; muntanya de can Cabanyes; puig Nau-Infern d'en Caixa; ses Alzines-ses Cards; riera de Tossa; cala Canyelles-cala Morisca; connector de la Selva Marítima; cala Gran, Suro Gros, Serrabrava i costa Marcona; connector cala Canyelles-massís de les Cadiretes; muntanya de l'Àngel-riera d'en Passapera; torrent del Sot del Gel-torrent del Mal Camp; turó de Montell; turó de Sant Joan; riera de Blanes i torrent de Valldolig; connector conca del Valldolig; Santa Cristina-Fenals; boscos de la serra Llarga-cala Sant Fransesc-Santa Cristina; connector turó de Montell-delta de la Tordera; desembocadura de la Tordera; capçalera del riu Llobregat i Sant Julià dels Torts; aspres de l'Albera; garrotxa d'Empordà (sector septentrional); plans al-luvials del riu Llobregat; plans al-luvials de la Muga; garrotxa d'Empordà (sector meridional); garriga d'Empordà i plans de Palau i els Estanys; plans al-luvials del riu Manol; prat de l'Oliva i de les Fonolledes; riera d'Àlguema; terraprim d'Empordà; plans al-luvials del riu Fluvià; pla de Martís de Centeny; pla d'Usall; serra de Valldevià i Ventalló i muntanya de Sant Grau; riera de la Cinyana; riera de la Farga; plans al-luvials de Garrubmert, el Terri, el Reverdit i el Remença; turons de Miànigues; muntanyes de Rocacorba; muntanya dels Sants Metges; plans al-luvials del riu Ter; boscos de Foixà, Pedrinyà, Vacamorta i plans de Cruïlles i Sies; riera de'n Xuclà; zona volcànica del Gironès; tram baix del riu Llémena; muntanya de Sant Grau i serrat de la Malesa; serres de Vilanna i Masrocs; capçalera de l'Onyar; pla de ca n'Arbres i de Sant Bartomeu (la Crosa); Sant Maria de Viladamany-Mas Serra; plans al-luvials del riu Onyar; torrent de Bagastrà; pla de Sant Andreu Salou, Esclet i la Benaula; pla de Penedès; basses de les Mateues i riera de Malavella; prat de Sant Sebastià-turons del veïnat de Baix; riera de Pins i rec Clar; la Creu de la riera, bosc de can Carbó i la Marata; estanys de Riudarenes; riera de Santa Coloma; boscos d'Argimon i de l'Esparra; séquia de Sils; boscos de Sant Feliu de Buixalleu, Massanes i de les serres de'n Pere; boscos de mas Altaba, can Malagarriga i el Pujol; plans al-luvials de la Tordera; serra de l'Esquirol i el Godall; torrent de la Teuleria; barranc de Noalard i torrent de Sant Jacint; boscos de Domènec i pla de Gaserans; riera de Breda; Pujarnol-Sant Patllari; vall del riu Rodeja; vall de Sant Miquel de Campmajor; vall del riu Ser; la Miana; conca del riu Borró i de la riera de Buranc; capçalera del Ritort i de la riera de Mieres; cingles de Sant Roc i de Santa Brígida-la Barroca; serres de Cogolls, les Encies i Siubès; boscos de Sant Martí de Sacalm; serra del Corb; roca d'en Pla, Sant Martí de Cladells i Begissot; boscos de Matamala i Pocafarina; vall de Bianya; vall de Riudaura; planes al-luvials dels curs alt del riu Fluvià;

El pla de Martís és un dels espais d'interès natural i dels connectors ecològics definits en el Catàleg d'espais d'interès natural i paisatgístic de les Comarques Gironines, elaborat i editat per la Diputació de Girona l'any 2009. Observatori del Paisatge

plans al·luvials del riu Llierca; serra de Sant Marc, voltant de rasos de Tubau; el solell de Sant Amanç; serra de Sant Margarida de Vinyoles-serra de Sovelles; serra de Matamala; les fagedes de Ripoll; l'Escala, Llastanosa; junyent del Ter i el Freser; riera de Merlès i riera de Llimós; riera de Vilardell, Bufatals; riu Merdançol; mines d'Ogassa; cal Gat-Rama; pla de les Salines-muntanya de Palòs-collada de Toses; vall d'Estremera i bosc d'Estremera; Fontalba, els Planasos; obagues de Toses i de Fornells; bosc de Ribes i de Pardines; pla d'Anyella; riu Freser; Estegueïlla-les comes del Barrió; бага de Carboners, bac de Setcases i vall de Carlat; Espinalva, Cavallera; la Rovira, bac de Sant Antoni, les Assuques; riera de Faitús; puig de les Agudes, puig de Sistra i puig Moscós; carena del puig de la Clapa, coll d'Ares i Montfalgars; bac de'n Barrera, serra de les Cambres, bac del Mariner; el Catllar de Setcases; capçalera del Ritort; solana de Fontlletera-serra de Mont Roig; serrat del Pollastre-el Verdagner; coll de Solis; planes al·luvials del Ripollès; coll de Merolla; serra Blanca-el Bosquerós.

5.2. Valors estètics. Elements configuratius

Es consideren valors estètics d'un paisatge aquells que es relacionen amb la capacitat que té un paisatge per a transmetre un determinat sentiment de bellesa en funció del significat i l'apreciació cultural que ha adquirit al llarg de la història. Els valors estètics, ja siguin elements o conjunts d'elements, es relacionen intrínsecament en funció dels colors, la diversitat, la forma, les proporcions, l'escala, la textura i la unitat dels elements que formen el paisatge.

La valoració estètica dels paisatges de les Comarques Gironines s'ha definit en tres categories:

- **Elements configuratius:** aquells que tenen un paper important en la composició visual de l'entorn.
- **Patrons:** entesos com la combinació d'elements en estructures complexes identificables i que es repeteixen al llarg del territori.
- **Singularitats:** enteses com aquelles peculiaritats paisatgístiques úniques i que no es repeteixen en tot l'àmbit.

En aquest primer capítol de valors estètics es descriuen els elements configuratius del paisatge i en els dos següents (capítols 5.3. i 5.4.) es descriuen els patrons i les singularitats. Els elements configuratius s'han classificat en elements climàtics, hidrològics, morfològics, agrícoles, forestals i històrics i culturals.

Elements climàtics

La climatologia, en tots els seus aspectes, esdevé un factor elemental en el modelatge i la configuració del paisatge, però en la gran diversitat paisatgística de les Comarques Gironines cal destacar dos factors que resulten determinants per a estructurar la composició paisatgística global.

El primer és la **cota de neu**, un fenomen especialment visible sobretot durant l'època hivernal, constituït per un mantell blanc de neu que cobreix els boscos, prats, conreus i nuclis de població. Per altra banda, els cims i serres innivats formen part dels principals fons escènics de les Comarques Gironines, fet que contribueix al seu reconeixement per part de la població.

El segon factor, que incideix decididament a l'Empordà, és la força de la **tramuntana**. Aquest ha estat un element configuratiu del paisatge de gran importància, especialment pel que fa a la disposició i configuració dels camps de conreu i les possibilitats de la vegetació espontània. Aquest element es descriu amb més detall al bloc 3 d'aquesta publicació.

Elements hidrològics

La dinàmica fluvial ha configurat decisivament, a través de la història, la majoria dels paisatges de les Comarques Gironines (disposició dels conreus i dels assentaments urbans, entre altres). Destaquen els valors estètics dels paisatges associats a les riberes dels rius i rieres, així com de la gran làmina d'aigua natural de l'estany de Banyoles i les làmines dels pantans de Susqueda i Boadella. També s'han de tenir en compte els valors estètics dels aiguamolls i les zones humides per la seva singularitat i contrast amb l'entorn. Els estanys i aiguamolls es descriuen amb més detall al bloc 3 d'aquesta publicació.

A les Comarques Gironines els rius amb més entitat i els seus principals afluents, que resulten determinants com a elements configuratius del paisatge, són: la Muga, amb el Llobregat d'Empordà i el Manol; el Fluvià, amb el Llierca i el Ser; el Ter, amb el Freser, el Brugent, el Llémena, l'Onyar i el Terri; el Daró; el Ridaura, i la Torredra, amb la riera de Santa Coloma i la riera d'Arbúcies.

Valors estètics. Elements configuratius

Unitats de paisatge de les Comarques Gironines

96

Element històric i/o cultural

- Castell
- Església i ermita
- Far
- Patrimoni arqueològic
- Pont emblemàtic
- Passeig arbrat
- Accés arbrat al nucli urbà
- Canvi de teula a pissarra
- Àrea amb murs de pedra seca

Element agrícola

- Paravent
- Canal de reg
- Arrossar
- Fruiter de regadiu
- Fruiter de secà
- Conreu herbaci intensiu (cereals i farratge)
- Zona de closos i peces
- Horta

Element forestal

- Bosc caducifoli
- Bosc de ribera
- Bosc mixt
- Pollancreda i plataneda de l'espai fluvial

Element climàtic

- Cota de neu

Element hidrològic

- Salt d'aigua
- Riu principal (àmbit visual)
- Aigua continental

Element morfològic

- Espai d'interès geològic
- Cala
- Puig, turó
- Volcà
- Fons escènic

- Xarxa hidrogràfica
- Unitat de paisatge
- Cap de municipi

Aquest mapa es pot veure a una escala més detallada al bloc 7 d'aquesta publicació

Elements morfològics

En l'àmbit de les Comarques Gironines són diversos els elements morfològics que s'han de tenir en compte pel seu valor estètic i per la seva incidència en la configuració del paisatge actual, com poden ser els puigs, turons i volcans, que destaquen per sobre dels elements circumdants i arriben a exercir de referents visuals.

Per altra banda, al litoral cal destacar la presència de **cales**, petites platges envoltades de vessants escarpats on sovint la vegetació arriba arran de l'aigua. S'han considerat de més valor estètic aquelles més tancades per promontoris i amb poca urbanització als voltants. En són exemples les cales de Tavallera, el Portaló, Culip, Port-Lligat i Montjoi al cap de Creus, cala Montgó al Montgrí, Sa Riera, Sa Tuna, Aiguafreda, Aigua-xelida, Aiguablava i Tamariu al cap de Begur, entre altres.

També els **espais d'interès geològic**, recollits a l'Inventari d'espais d'interès geològic de la Generalitat de Catalunya, representen l'excepcionalitat estètica que es pot trobar en el paisatge de les Comarques Gironines.

D'altra banda, els **fons escènics** són les zones amb una alta exposició visual des de gran part del territori de les Comarques Gironines. Aquests horitzons, gairebé persistents, tenen una importància específica pel que fa a la seva capacitat d'estructurar el paisatge, per la seva influència en la imatge visual i, consegüentment, per la seva fragilitat enfront les perturbacions que puguin afectar-los. També són elements configuratius del paisatge, generalment muntanyosos, fàcilment identificables per la seva forma singular, i en els quals el seu perfil, visible a quilòmetres de distància, constitueix un referent del paisatge i de l'estètica de l'àrea visual. Els fons escènics més emblemàtics de les Comarques Gironines són el cap de Creus, l'Albera, les Salines, el Canigó, el Montgrí, les Gavarres, el Montseny, les Guilleries, el Far, el Mont, el Bassegoda, Sant Marc, el Comanegra, Rocacorba, el Costabona, el Bastiments, el Gra de Fajol i el puig de la Fontlletera, el Puigmal, la serra dels Llancers, el Puigsacalm, Santa Magdalena, els Plans de Falgars, la serra Cavallera amb el Taga, l'Ardenya i les Cadiretes, i el Montnegre. Els fons escènics es descriuen amb més detall al bloc 3 d'aquesta publicació.

La cala Estreta, al municipi de Palamós, està envoltada de vessants escarpats i vegetació que gairebé arriba a l'aigua. Xavier Barneda

Per últim, destaquen estèticament aquells indrets puntuals marcats per la bellesa estètica de l'aigua en precipitar-se al buit, els **salts d'aigua**. En general, els elements vinculats a l'aigua tenen molta transcendència estètica, i els salts d'aigua són especialment reconeguts pel dinamisme que aporten al seu paisatge associat. En són exemples clars el salt del Brull a l'alta Garrotxa, el salt de Sallent a la vall d'en Bas o el salt de les Escaules a la Garrotxa d'Empordà.

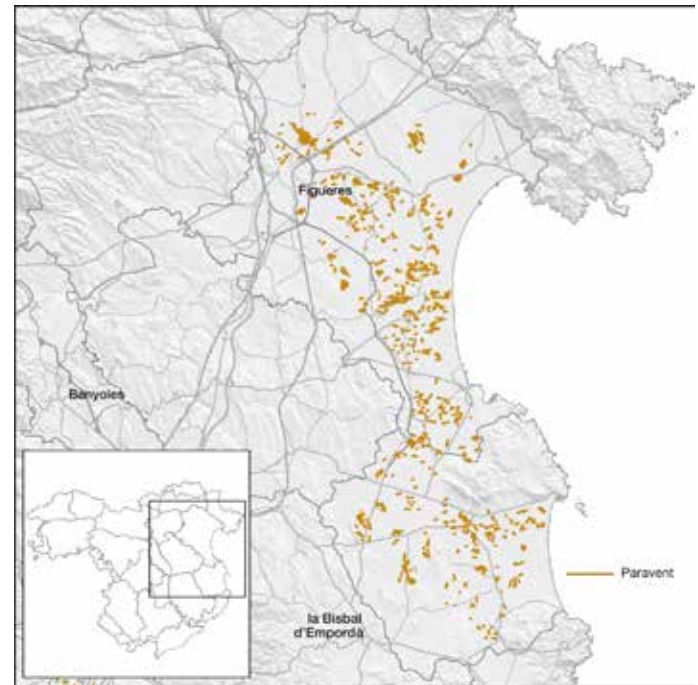
Elements agrícoles

Les diferents tipologies de cultius són el principal element que defineix l'estructura paisatgística i la composició visual resultant dels paisatges agrícoles, i és possible distingir entre arrossars, fruiters de regadiu, fruiters de secà, conreus herbacis intensius (cereals i farratges) i horta, la qual ressalta especialment quan es troba en un context urbà. Igualment, es poden destacar formacions pròpies d'entorns concrets, com les closes de la plana de l'Empordà, caracteritzades per les fileres arbrades que delimiten les parcel·les.

A part de la configuració estètica general que aporten les diferents tipologies de conreus i mètodes d'explotació agrícola, destaquen dos elements configuratius del paisatge bàsicament localitzats a les unitats de paisatge de la plana de l'Empordà i de l'Empordanet-Baix Ter: els paravents i els sistemes de canals i infraestructures hidràuliques.

Els **paravents** són, sense cap mena de dubte, un dels elements estructurals i més característics del patrimoni rural dels paisatges agrícoles litorals de les Comarques Gironines. Si bé el seu origen històric fou marcadament funcional (protegir les hortes i els camps agrícoles de la força de la tramuntana), amb el pas del temps s'han convertit amb un tret singular dins del conjunt de les Comarques Gironines i una inequívoca senya d'identitat pròpia. Els efectes de la tecnificació i la intensificació agrícola han contribuït a fer que les barreres de xiprers siguin cada vegada més escasses, cosa que ha significat la pèrdua progressiva d'un dels elements estètics, històrics i simbòlics que dóna caràcter al paisatge rural de l'Empordà. Destaquen els paravents presents en els municipis de Figueres, Vilabertran, el Far d'Empordà, Santa Llogaia d'Àlguema, Cabanes, Fortià, Peralada, Vila-sacra, Vilanova de la Muga, Castelló d'Empúries, Siurana, Riumors, Vilamacolum, Torroella de Fluvià, Sant Pere Pescador, Torroella de Fluvià, l'Armentera, Viladamat, Albons, la Tallada d'Empordà, Belcaire d'Empordà, Torroella de Montgrí, Ullà, Ullastret, Gualta i Serra de Daró.

Així mateix, les Comarques Gironines han tingut històricament uns sistemes de **canals i infraestructures** hidràuliques destinades al reg i als usos productius, que han donat caràcter a diversos àmbits del territori. Hi destaquen especialment els de les planes agrícoles del baix Ter, l'Alt Empordà, l'estany de Banyoles i la Selva. Es tracta d'una extensa xarxa de séquies i canals de reg que serveixen per a proveir d'aigua les hortes i els camps de conreu, i alhora estructuren visualment, des de molts segles enrere, un paisatge agrícola de regadiu amb elements lineals d'aigua. Aquests canals demanen un manteniment continu, a més de la recuperació o rehabilitació dels que han estat abandonats o presenten més mostres de deteriorament.

Mapa de distribució dels paravents de xiprers a l'Empordà. ICGC

L'aprofitament de la força motriu de l'aigua dels rius per a usos productius i industrials també ha donat lloc històricament a la construcció d'un conjunt d'infraestructures hidràuliques com ara antics molins fariners o, més recentment amb la industrialització, rescloses i canals de suport a les antigues fargues, fàbriques i colònies industrials. En alguns casos, aquestes infraestructures hidràuliques han estat integrades pel creixement urbà i han esdevingut un valor estètic del paisatge urbà, com és el cas dels recs de l'estany de Banyoles o la séquia Monar de Girona.

Els canals de reg majoritàriament es troben presents als municipis de Vilanova de la Muga, Pedret i Marzà, Castelló d'Empúries, Fortià, Riumors, Sant Pere Pescador, l'Armentera i Belcaire d'Empordà (plana de l'Empordà); Celrà, Bordils, Flaçà, Gualta, Torroella de Montgrí i Pals (baix Ter); Santa Coloma de Farners, Riudarenes i Sils (plana de la Selva); i Banyoles i Porqueres (estany de Banyoles). Les rescloses i canals industrials es concentren principalment als municipis de Ribes de Freser, Campdevàrol, Ripoll, Camprodon, Sant Pau de Segúries i Sant Joan de les Abadesses (curs alt del Ter); la Cellera de Ter, Anglès, Sant Julià de Llor i Bonmatí, Bescanó, Salt, Girona i Sarrià de Ter (curs mitjà del Ter); i Olot, Sant Joan les Fonts i Montagut i Oix (Fluvià).

Elements forestals

Els elements forestals són clarament un factor que configura la imatge visual del paisatge en totes les seves variants. La necessitat de destacar exclusivament aquells elements més representatius en la configuració estètica del paisatge fa que només s'inclouin els tipus de coberta forestal menys comuna dins de les Comarques

Els valors estètics dels rius van molt més enllà de la làmina d'aigua i també es vinculen al conjunt d'infraestructures hidràuliques presents a la seva llera, com el molí de la Barca de Sant Llorenç de les Arenes, a tocar del riu Ter. Observatori del Paisatge

Gironines, ja que és un territori dominat pels paisatges dels boscos perennifolis propis d'un entorn eminentment mediterrani.

100

Amb la consideració d'aquesta premissa hi destaquen quatre tipus de formacions boscoses, ja siguin de creixement natural, ja plantacions. Primerament, el bosc mixt, de coníferes i planifolis, present sobretot a l'alt Ter i àrees adjacents. En segon lloc destaca el bosc caducifoli, fortament concentrat a la banda occidental d'alta i mitja muntanya de les unitats de paisatge de l'alt Ter, l'alta Garrotxa, la vall de Camprodon, el Cabrerès-Puigsacalm, les Guilleries, el Montseny i les valls d'Olot, on predominen les rouredes i fagedes. L'altra formació espontània és el bosc de ribera, que ressegueix els cursos fluvials aportant-hi un contrast lineal de gran rellevància visual; són especialment densos en aquells rius i rieres que mostren un estat ecològic més ben conservat pel fet que és una formació natural especialment fràgil davant la pressió antròpica. Per últim, cal destacar les plantacions de pollancredes i platanedes de l'espai fluvial. Tenen una textura similar al bosc de ribera, però són estèticament diferents per la major superfície que ocupen, i especialment per l'alineació ortogonal que presenten. Estan ubicades a les planes al·luvials més fèrtils com la plana de la Selva i la plana del Ter.

Elements històrics i/o culturals

Es tracta d'aquells punts amb un major interès patrimonial i històric que, a la vegada, concentren un alt valor estètic, ja sigui per la seva mateixa estructura (arquitectònica, morfològica, etc.), ja per la seva singular ubicació en relació amb l'entorn més immediat.

Els **murs i construccions de pedra seca** constitueixen per si mateixos un exemple clar de construccions agrícoles tradicionals. Els murs associats als conreus de vinya i d'olivera o les cabanes

de pastor per a usos ramaders en són dos exemples. Aquests elements configuren un paisatge estèticament ordenat i molt integrat al seu entorn, ja que són construccions elaborades amb materials propis de la zona i que respecten textures i colors. Les principals àrees amb construccions de pedra seca a les Comarques Gironines són el cap de Creus, els Aspres, Llers-Terrades, Garrotxa, Torroella de Montgrí-l'Estartit i el Ripollès.

Un altre valor històric, amb una càrrega estètica reconeguda, són els **castells**, escampats per tot el territori de les Comarques Gironines, construïts majoritàriament en zones elevades i amb una gran visibilitat per cobrir funcions estratègiques. Alguns exemples, entre molts altres, són la fortalesa d'Hostalric, el castell de Montgrí, el castell de Requesens, el castell de Montsoriu o la torre de Montgó.

De la mateixa manera que les construccions defensives, hi ha tot un conjunt d'**esglésies i ermites** i d'altres edificis religiosos que posseeixen innegables valors estètics, ja sigui pel seu valor arquitectònic, representatiu d'una època determinada, o per la seva localització preeminent en el paisatge. Escampades arreu del territori gironí, en són un bon exemple, entre tantes altres, l'església de Sant Cristòfol de Beget, el conjunt format per l'església de Sant Fèlix i la Catedral de Girona, l'ermita de Santa Maria de Rocacorba, l'església de Sant Pere de Besalú, el santuari de la Mare de Déu de la Salut a Terrades o el monestir de Sant Pere de Rodes.

La imatge que proporcionen els **fars**, de contrast entre la terra, les aigües i la torre de guia, configura paisatges molt potents i d'un gran valor estètic, també de nit. Al llarg del litoral gironí un dels fars més emblemàtics és el del cap de Creus, tot i que també destaquen el far de s'Arenella, el far de cala Nans, el far de Roses, el far de la Meda Gran, el far del cap de Begur, el far de Sant Sebastià i el far del cap de Tossa de Mar.

A les Comarques Gironines encara és visible el llegat històric de pràcticament tots els pobles i cultures que han ocupat aquest territori i han modelat els seus paisatges. El conjunt d'elements que formen part del ric patrimoni arqueològic de les Comarques Gironines estan recollits en l'Inventari de béns culturals d'interès nacional (BCIN). En són exemple les coves de Serinyà, el dolmen de la cova d'en Daina, les ruïnes d'Empúries o el poblat ibèric d'Ullastret.

Entre els valors estètics relacionats amb el patrimoni històric i cultural també prenen rellevància els **ponts** que, a part del seu mateix valor intrínsec com a peces claus per a la comunicació, molts tenen també un gran valor monumental per la seva visibilitat en el paisatge. Entre els diversos ponts que es poden trobar a les comarques gironines, destaquen el pont romànic de Besalú o el de Llierca.

Per altra banda, diversos nuclis urbans han conservat les **fileres arbrades** o plantacions d'alineament que històricament emmarcaven les seves entrades i han esdevingut un dels trets més distintius dels paisatges gironins. Les fileres arbrades, dins i fora dels nuclis poblacionals, han acompanyat al llarg dels segles les infraestructures i camins que travessen les Comarques Gironines, fins a constituir-ne un element configuratiu. A les Comarques Gironines es troben nombrosos exemples de ciutats que van consolidar les

El poblat ibèric d'Ullastret forma part del ric patrimoni arqueològic de les Comarques Gironines. Observatori del Paisatge

seves entrades i avingudes arbrades durant el segle XIX, com Girona, Figueres, Olot, Camprodon o Hostalric.

Per últim, cal destacar com a factor de rellevància visual en el paisatge el **canvi de tipologia i coloració de les cobertes** de les poblacions de la muntanya pirinenca, on les teules característiques de zones més montanes deixen pas a les teulades de pissarra, pròpies de l'alta muntanya. Entre aquestes dues zones, es pot establir una línia imaginària que representa el canvi de pissarra a teula. Aquest fet és clarament visible a les valls del Freser en pobles com Queralbs, Planoles i Toses, que es caracteritzen pels seus teulats de pissarra.

5.3 Valors estètics. Patrons

A les Comarques Gironines s'han identificat diversos tipus de patrons: agrícoles i forestals, fluvials, de l'estructura de valls, amb contrast i d'assentaments urbans.

Patrons agrícoles i forestals

El seu caràcter de patró amb valor estètic es deu bàsicament a la seva particular morfologia del relleu, que fa que el paisatge es caracteritzi per una alternança de cultius i fragments forestals, fins a constituir un mosaic agroforestal amb un gran poder d'atracció. Es pot distingir entre aquells indrets on es localitzen **conreus i boscos disposats en terrassa** i les àrees més extenses caracteritzades per **relleus suaus i ondulats**.

En el primer cas, es refereix a uns patrons que proliferen a les àrees més muntanyoses, on la pràctica absència de planes obliga a escales la muntanya per establir-hi els camps de conreu, enmig d'un territori eminentment forestal. Es desenvolupen, sobretot, dins d'unitats de paisatge com les Guàrdies, la vall de Camprodon, les valls del Freser, l'alt Ter i l'alta Garrotxa, entre altres.

En el segon cas, les superfícies més extenses i compactes, pròpies de relleus ondulats i peus de mont, es localitzen a les comarques

Valors estètics. Patrons

Unitats de paisatge de les Comarques Gironines

Assentament urbà i/o el seu entorn

- Litoral
- Muntanya pirinenca
- Terraprims
- l'Empordanet
- Plana de l'Empordà
- Nucli urbà Entorn del nucli
- els Aspres
- Nucli urbà Entorn del nucli

Contrast

- Cingle i penyal amb vegetació
- Penya-segat i mar
- Bosc i mar
- Duna i mar
- Bosc i prat de muntanya
- Bosc
- Prat de muntanya

Agrícola i forestal

- Trama viària capil·lar d'arrel històrica

- Terrassa de conreu i bosc

Fluvial

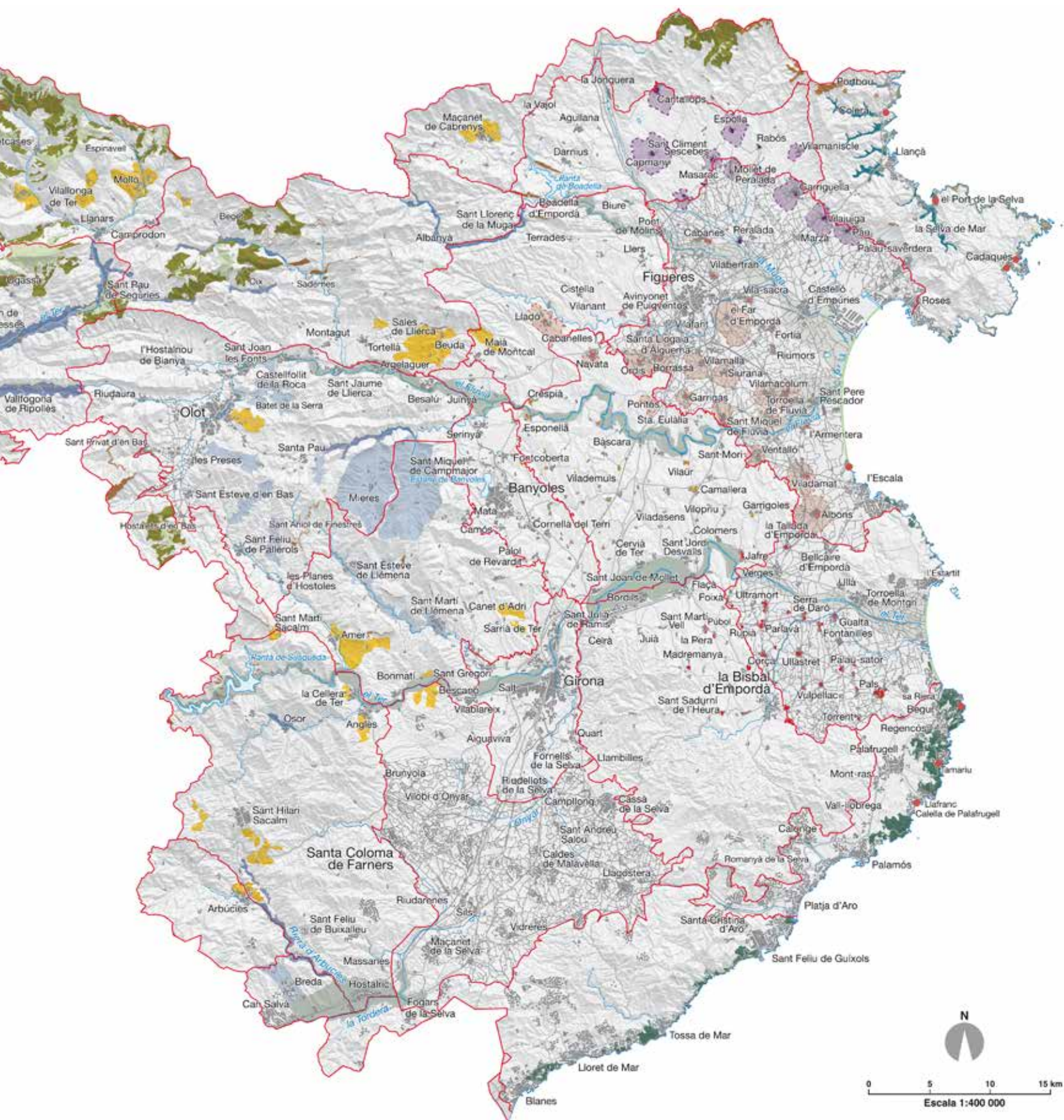
- Conca mitjana
- Conca baixa

Vall

- Vall interior oberta
- Vall interior tancada
- Vall litoral de la costa de tramuntana

- Xarxa hidrogràfica
- Unitat de paisatge
- Cap de municipi

Aquest mapa es pot veure a una escala més detallada al bloc 7 d'aquesta publicació

de l'Alt i el Baix Empordà, el Gironès, la Selva i el Pla de l'Estany. Aquest tipus de patró pot arribar a assolir tanta importància com per a esdevenir clau en la definició de les pròpies unitats de paisatges, i així s'esdevé en casos com els aspres i els terraprims, que dibuixen uns mosaics agroforestals molt particulars.

D'altra banda, a les àrees de caràcter més agrari com les planes de la Selva, l'Alt Empordà, l'Empordanet-Baix Ter o la vall d'en Bas, hi és rellevant el patró paisatgístic que formen les **trames viàries capil-lars d'arrel històrica**, ja que articulen uns paisatges tradicionals d'alta connectivitat humana que permeteren la gènesi de molts nuclis de població de petita dimensió arreu del territori. Aquestes tres àrees tenen dimensions de parcel·les i tipologies de conreu diferents, però tenen en comú la seva estructuració en xarxes de camins.

El riu Ter és un dels cursos fluvials que estructura el paisatge de les Comarques Gironines i que estèticament és valorat sobretot pel contrast entre la làmina d'aigua i la vegetació associada. Observatori del Paisatge

rius i es diferencien per la velocitat del cabal i el pendent del relleu, que comença quan a la conca baixa entra el riu a la plana, on es produeix un canvi que va d'un paisatge forestal i agroforestal a un paisatge eminentment agrícola.

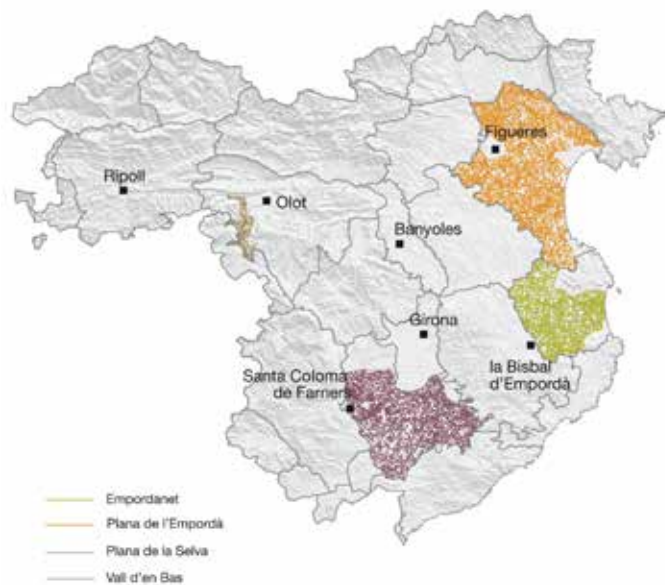
A les Comarques Gironines es consideren especialment estructurants del paisatge els quatre rius principals: el Ter, el Fluvià, la Muga i la Tordera, així com una sèrie de rius i rieres de menor entitat, però amb una importància particular pel fet d'estar localitzats en zones muntanyoses. En un altre sentit, també destaquen els pantans que hi ha disposats al llarg del curs del Ter (sistema Sau-Susqueda-el Pasteral), així com el pantà de Boadella a la Muga, o l'espai singular de l'estany de Banyoles, ja que formen un contrast molt valorat estèticament entre la làmina d'aigua i els boscos circumdants, especialment evident a la franja de contacte.

Patrons de l'estructura de valls

Aquest patró és definit per una sèrie de valls, ja siguin obertes o tancades, que destaquen per la seva imatge visual i per la disposició dels diferents elements que la formen, ja siguin físics o humans. A les **valls obertes** normalment hi ha un nucli de població principal del qual depèn un sistema agrari delimitat per terrasses de cultius i boscos, com s'esdevé a la vall de Mieres i a la de Sant Miquel de Campmajor.

L'orografia de les **valls tancades** com la vall del Merdàs, la vall de la riera de Vallfogona o la vall del Ter entre Camprodon i Ripoll, ha condicionat el poblament a organitzar-se en una successió lineal de nuclis i d'infraestructures al llarg del riu, que limiten també els espais destinats a usos agraris i ramaders.

També existeix un darrer tipus d'estructura que són les **valls litorals** de la costa de tramuntana, és a dir, aquelles de superfície reduïda i amb poc aprofitament agrari que es troben entre el cap de Creus i Portbou. Els cursos d'aigua són temporals i destaquen els curts i pronunciats desnivells d'aquestes rieres que desemboquen directament al mar, com és el cas de la vall de la riera de Valleta, a Llançà.

Mapa de distribució de les trames viàries capil-lars d'arrel històrica de major densitat. ICGC

Patrons fluvials

Els paisatges de l'aigua són, sens dubte, dels que més valor estètic concentren. Sovint generadors de llegendes i mites, la seva significança per a les societats humanes és més que manifesta. Els cursos fluvials, des del riu més gran fins a la riera més modesta, els meandres, els aiguamolls, i també llacs, estanys i pantans, formen sistemes que sintetitzen excel·lentment l'estètica del paisatge com a interacció entre natura i cultura.

Els patrons paisatgístics que configuren els cursos fluvials es caracteritzen bàsicament per la vegetació de ribera associada als entorns naturals i als conreus agrícoles de regadiu o la silvicultura. Ambdós aspectes, tant el natural com l'antròpic, estan relacionats amb els trams fluvials de la conca mitjana o la conca baixa dels

Patrons amb contrast

Engloben aquell conjunt de tesselles del mosaic paisatgístic el valor de les quals rau en la diferència percebuda, ja sigui pel cromatisme, per la dimensió o per la textura, que hi ha entre les diferents parts que la componen. A les Comarques Gironines destaquen cinc patrons de contrast diferents.

El patró de **cingle i penyal amb vegetació** es caracteritza pel contrast cromàtic i textural entre les parets de roca nua, i el seu entorn, principalment format per boscos i prats, com per exemple les cingleres de Falgars i del Far, els cingles de Sant Roc i de Rocafesa, i els de Bestrecà, entre altres.

Alguns dels contrastos més representatius de les Comarques Gironines els ofereix el mar. La textura, el color i el dinamisme del mar fa que tingui un gran poder d'atracció estètic. Cal destacar-ne principalment tres: el primer és el patró de **contrast penya-segat i mar**, propi dels indrets més accidentats de la Costa Brava com el cap de Creus, el Montgrí o l'Ardenya. Un altre patró seria el **contrast entre bosc i mar**, ben visible a gran part de la Costa Brava, sobretot entre Begur i Blanes. Igualment, cal destacar el **contrast entre duna i mar** localitzat on els cordons dunars estan ben conservats, especialment la franja costanera de les planes de l'Alt Empordà i del baix Ter.

Per últim, destaca el patró de contrast entre **bosc i prat de muntanya**, característic dels espais més muntanyosos on el fred, l'exposició als vents i l'ús ramader per al pasturatge permeten el manteniment d'aquest patró tradicional d'espais com les Salines, l'Albera, el Collsacabra i l'alta Garrotxa, entre altres.

Patrons d'assentaments urbans i/o dels seus entorns

Diversos sistemes d'assentaments de les Comarques Gironines constitueixen, pel seu emplaçament en el territori, la seva dilatada història i la presència abundant d'elements patrimonials i identitaris, patrons d'assentaments urbans destacats. S'han definit els se-

El contrast entre la vegetació, els penya-segats i el mar és un dels aspectes més apreciats de la Costa Brava. Marc Garcia

güents grups, que presenten característiques diferenciades i que formen uns paisatges amb identitat pròpia:

- **Els nuclis del litoral:** Ubicats generalment en ports naturals i cales, amb una disposició de l'edificació apinyada i amb una arquitectura on dominen els tons blancs. Aquests són: Colera, Port de la Selva, Portlligat, Cadaqués, Sant Martí d'Empúries, Sa Tuna, Calella de Palafrugell i Tamariu.
- **El conjunt de nuclis de l'Empordanet:** Nuclis petits d'estructura compacta, de morfologia orgànica en relació amb la topografia, habitualment situats en un turó o suau elevació del terreny i amb l'església com a edifici destacat. Aquests són: Tor, la Tallada, Jafre, Ultramort, Parlavà, Corçà, Monells, la Pera, Púbol, Vulpellac, Canapost, Ullastret, Serra de Daró, Gualta, Palau-sator, Peratallada, Fontclara, Pals, Torrent, Fontanilles, Fonteta, Llabià, Matajudaica, Casavells, Cruïlles, Sant Sadurní de l'Heura, Madremanya, Castell d'Empordà, Sant Feliu de Boada, Sant Julià de Boada, Sant Iscle d'Empordà, Rupià i Foixà.
- **Els nuclis dels aspres:** Nuclis de petita dimensió, de tons ocres, amb el campanar com a element més destacat i imbricats en l'entorn agroforestal dels aspres, caracteritzat pels conreus de vinya i olivera estructurats, en part, per murs de pedra seca. Aquests són: Campmany, Sant Climent Sescebes, Espolla, Cantallops, Rabós, Masarac, el Morassac, Vilamaniscle, Mollet de Peralada, Garriguella, Delfià, Peralada, Vilajuïga, Pau i Vilarnadal.
- **Els nuclis de la plana de l'Empordà:** Històricament ben integrats amb la matriu agrària circumdant, són nuclis compactes situats a la plana, on la majoria de les cases tenen el pati tancat per murs d'obra arrebossats amb morter, i on només sobresurt el campanar. Per altra banda, el creixement d'aquests nuclis, en la majoria dels casos, no ha afectat aquesta façana urbana. Aquests són: Fortià, Vilabertran, Vilanant, Vilamalla, Torroella de Fluvià, Sant Miquel de Fluvià, Riumors, Siurana, Ordís, Borrassà, Ventalló, Albons, Avinyonet de Puigventós, Vilasacra, Garrigàs,

El nucli de Calella de Palafrugell, format per cases apinyades on dominen els tons blancs, és un bon exemple del patró d'assentaments dels nuclis del Litoral. Observatori del Paisatge

Valors estètics. Singularitats

Unitats de paisatge de les Comarques Gironines

106

Agrícola

- Peces de la Rovina i Closa de la Vila
- Closes del Ter Vell
- Pla de Martís
- Estany de Banyoles
- Riera de Santa Coloma
- Valls d'en Bas i de Bianya
- Arrossars de Pals
- Arrossars de Bellcaire d'Empordà
- Arrossars de Fortià i de Sant Pere Pescador

Agroforestal

- Aspres
- Vinya i fruiter de secà
- Terrades
- Fruiter de secà
- Gavarres
- Conreu de secà
- Brunyola
- Avellaner
- Plans de Canet d'Adri
- Conreu de secà
- Terraprims
- Bosc mixt d'alzines i pins

Estructura geomorfològica

- Congost de Sadernes
- Grau d'Escales
- Delta de la Tordera
- Illes Medes
- Illes Formigues
- Litoral del Cap de Creus
- Litoral de Begur
- Litoral del Montgrí
- Sistema lacustre de Banyoles
- Vall de Núria
- Duna
- Cingle i penyal
- Formació granítica de l'Ardenya
- Xarxa de turons de l'Empordanet
- Perfil del Montgrí
- Cresta de les Gavarres
- Volcà
- Ondulació del terreny de la plana de la Selva
- Pendent alt
- Pendent baix
- Façana litoral de l'Ardenya
- Pendent alt
- Pendent baix

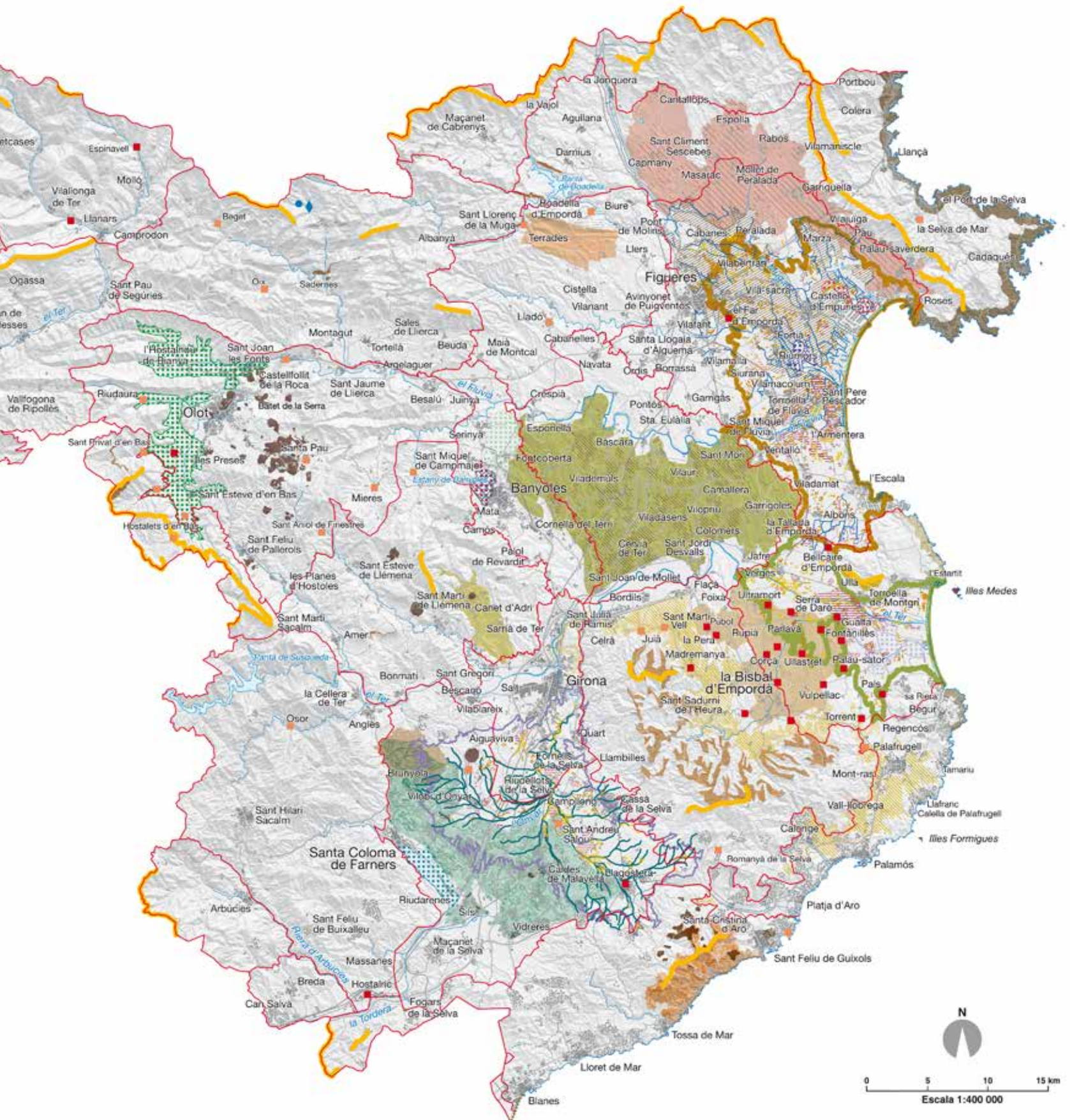
Fesonomia singular

- Nucli encimbellat
- Altres nuclis
- Fons escènic emblemàtic

Imatge visual de les planes

- Empordanet - Baix Ter
- Alt Empordà
- la Selva
- Xarxa de canals a la plana de l'Alt Empordà
- Xarxa de rius de la plana de la Selva
- Paravent
- Fruiter de regadiu
- Fruiter de secà
- Plataneda i Pollancreda
- Conreu herbaci intensiu (cereal i farratge)
- Aiguamoll de la plana de l'Alt Empordà i de l'Empordanet - Baix Ter
- Xarxa hidrogràfica
- Unitat de paisatge
- Cap de municipi

Aquest mapa es pot veure a una escala més detallada al bloc 7 d'aquesta publicació

Pontós, Cabanes, l'Armentera, Vilacolum, Vilamacolum, Viladamat, Lladó, Navata i el Far d'Empordà.

- **Els nuclis dels terraprimis:** Assentaments urbans de petita dimensió, alguns dels quals petits veïnats, imbricats en l'entorn agroforestal dels terraprimis, definit per conreus de secà i bosc mediterrani disposats en una successió de turons i fondalades entre la plana de l'Empordà i el Pla de l'Estany. Es troben sovint recolzats a les masses forestals dels límits de les planes i l'església hi sobresurt com a edificació més destacable d'una agrupació compacte, de carrers estrets i construccions arrebossades o de pedra, on encara conviu l'activitat agroramadera amb la purament residencial. Aquests són: Vilaür, Camallera, Orfes, Esponellà, Crespià, Espinavessa, Fontcoberta, Sant Marçal de Quarentella, Parets d'Empordà, Vilademuls, Sant Esteve de Guialbes, les Olives, Pujals dels Cavallers, Pujals dels Pagesos, Santa Llogaia del Terri, Vilafreser, Ravós del Terri, Gaüses, Llampalles, Arenys d'Empordà, Galliners, Vilamarí, Viella, Perles, Vila-venut, veïnat de Derí i Vilademí.
- **Els nuclis de la muntanya pirinenca:** Pobles que voregen o sobrepassen els 1.000 metres d'alçada, que destaquen per la seva estructura compacta, construcció de pedra a mig vessant de muntanya, amb carrers irregulars i com a edifici principal l'església dins del mateix nucli. A part d'aquests trets comuns, aquests nuclis es poden diferenciar en dos grups, depenent del material emprat a la coberta (pissarra o teula), que fa que el cromatisme del conjunt de l'assentament variï substancialment. Els nuclis amb coberta de teula són: Espinavell, Vallfogona de Ripollès, Rocabruna, Molló, la Roca, Abella, Setcases, Tregurà, Pardines, Bruguera i Campelles. Els nuclis amb coberta de pissarra són: Queralbs, Ventolà, Dòrria, Nevà, Fornells de la Muntanya, Toses i Serrat.

108

5.4. Valors estètics. Singularitats

Les singularitats són enteses com les peculiaritats paisatgístiques de l'àmbit de les Comarques Gironines. Per exemple, els **fons escènics emblemàtics**, definits a l'apartat d'elements configuratius, són en si mateixos una singularitat paisatgística indestruïble dels paisatges de panoràmiques obertes, on el teló de fons que els emmarca manté un perfil clarament identificable i singular per la població que resideix a la plana. Alguns exemples són el cap de Creus, l'Albera, el Canigó, el Montgrí, el Far, el Mont, Rocacorba, la serra dels Llancers o l'Ardenya-Cadiretes.

A banda dels fons escènics emblemàtics, a les Comarques Gironines s'han identificat altres singularitats: imatge visual de les planes, estructura geomorfològica, espais agrícoles singulars, espais agroforestals singulars i nuclis singulars.

Imatge visual de les planes

A les Comarques Gironines hi ha tres unitats de paisatge que presenten un relleu de caràcter planer en la major part de la seva superfície, en combinació amb un predomini dels usos agrícoles o agroforestals que, en conjunt, formen una imatge visual singular diferenciada d'altres planes. Són la plana de l'Alt Empordà, la de l'Empordanet-baix Ter i la plana de la Selva. En el seu interior, el paisatge agrícola hi predomina amb la presència de diverses varietats de conreus: fruiters de secà i de regadiu, cereals i farratges de regadiu sobretot a la plana de l'Alt Empordà i a l'Empordanet-Baix Ter, i plantacions de plàtans i pollancre a les riberes dels cursos d'aigua de la plana de la Selva. De la mateixa manera, hi ha altres elements que aporten singularitat a la imatge visual de les planes agrícoles de les Comarques Gironines, com poden ser els paravents a l'Alt Empordà i l'Empordanet, els aiguamolls a l'Alt

Les cingleres del Cabrerès-Puigsacalm com aquest sector del pla de Falgars, són una de les estructures geomorfològiques destacades de les Comarques Gironines. Mireia Blanch. Escola Universitària ERAM

Empordà i el baix Ter, o la xarxa de canals a l'Alt Empordà i la xarxa de rius de la plana de la Selva.

Estructura geomorfològica

La morfologia del territori és una referència paisatgística que dona caràcter i coherència al sistema d'espais lliures, d'assentaments i d'infraestructures i, en conseqüència, s'ha de prendre com a referència primigènia en l'estructuració del paisatge. En alguns casos la morfologia estructural del paisatge esdevé una singularitat rellevant, com passa amb la costa del cap de Creus, la xarxa de turons de l'Empordanet, els penya-segats de l'Ardenya o la cresta de les Gavarres entre altres. A les Comarques Gironines són abundants també les singularitats geomorfològiques puntuals, com els volcans de la Garrotxa, les cales i penya-segats de la Costa Brava o les cingleres del Cabrèrès-Puigsacalm.

L'objectiu de posar en relleu aquestes singularitats es deu a la pervivència de la identitat local i al poder d'atracció d'aquests espais, de cara a un desenvolupament territorial vinculat amb els valors paisatgístics inherents al territori.

Així, les principals singularitats geomorfològiques de les Comarques Gironines són:

- Formacions granítiques de l'Ardenya (doms de solius, Pedralta, Carcaixells d'en Dalmau...)
- Illes Medes i illes Formigues
- Dunes de Pals i dunes interiors de Torroella de Montgrí i de Begur-Regencós
- Xarxa de turons de l'Empordanet-Baix Ter
- Penya-segats i cales del litoral del cap de Creus, del litoral del Montgrí i del litoral de Begur
- Muntanya del massís del Montgrí i cims de les Agudes, Bassegoda i Sant Marc
- Cresta de les Gavarres
- Cingleres de Ribelles, Castellfollit de la Roca, cingles al voltant del pantà de Boadella (serrat de Centinella, penya-segats de la Muga, muntanya de Santa Magdalena), el Far, Puigsacalm, Sant Roc, Montgrony i cingles de Gitarriu
- Volcans de les valls d'Olot, la Crosa de Sant Dalmai, volcà de la Banya del Boc, volcà del Camp Ninots i volcà del puig d'Adri
- El congost de Sadernes i el grau d'Escales (vall d'Hortmoier)
- Delta de la Tordera
- Sistema lacustre de Banyoles
- Vall de Núria
- Ondulacions del relleu de la plana de la Selva

- Façana litoral de l'Ardenya
- Aiguamolls de l'Empordà i del baix Ter

Espais agrícoles singulars

A les Comarques Gironines destaquen diversos espais agrícoles per la seva singularitat, no només per la seva funció de conservació de grans espais agrícoles d'un marcat valor històric i productiu, o per ser bons connectors paisatgístics, sinó també per la tipologia del cultiu, l'estructura de les parcel·les i la seva forma i extensió. Són els següents:

- **Peces de la Rovina i Closa de la Vila:** Espai situat a l'est de la urbanització d'Empuriabrava, caracteritzada per petits conreus allargassats, regulars i compactes situats perpendicularment als canals i camins que els estructuraven.
- **Closes del Ter Vell:** Conjunt de petits conreus o pastures delimitats per marges o tanques de vegetació arbòria, majoritàriament tamarius, que es troben a les proximitats del Ter Vell.
- **Pla de Martís:** Zona de conreu situada al nord de Banyoles, que es caracteritza per ser una àrea gran, de parcel·les de mida mitjana i petita, compacta i plana, amb uns límits clarament definits per boscos aciculifolis i sense la presència de grans construccions ni d'infraestructures, tret del límit sud, on hi creua la carretera C-66.

Les peces de la Rovina es caracteritzen per l'estructura allargassada, regular i compacta lligada als canals i camins. ICGC

Valors estètics. Transformació periòdica de forma i color

Unitats de paisatge de les Comarques Gironines

- Imatge permanent (penya-segats, cingleres, tarteres, platges de còdols, molleres, boscos d'esclerofil·les i laurifolis, matollars i formacions herbàcies de sòls salins o guixencs)
- Canvi lent (boscos aciculifolis, plantacions de coníferes, camps abandonats i àrees ruderals, prats, vores d'aigua i altres hàbitats inundats, àrees talades o cremades)
- Canvi estacional (boscos caducifolis, conreus herbacis extensius de regadiu o de contrades molt plujoses, cereals i farratges, hortalisses, vinyes, plantacions de pollancre, arrossars, boscos i bosquines de ribera o de llocs molt humits, herbassars, jonqueres i prats humits)
- Canvi puntual (fruiterars de secà, conreus herbacis extensius de secà, matollars de les terres mediterrànies càlides, bosquines i matollars de muntanya i d'ambients frescals de terra baixa, parcs urbans i jardins)
- Xarxa hidrogràfica
- Unitat de paisatge
- Cap de municipi

- **Estany de Banyoles:** Conjunt d'espais agrícoles disposats a l'oest de l'estany de Banyoles, encaixonats entre l'estany i la serra de Sant Patllari i intercalats amb petits estanys.
- **Riera de Santa Coloma:** Conjunt de conreus de vivers de mida mitjana i petita, d'estructura regular, situats entre Santa Coloma de Farners i Riudarenes i encaixonats entre la riera de Santa Coloma i el riu d'Esplet.
- **Arrossars de Pals, Fortià, Sant Pere Pescador i Belcaire d'Empordà:** Conjunt d'arrossars de les planes de l'Alt i el Baix Empordà. El seu cicle vegetatiu i el cultiu per inundació provoca grans canvis estacionals en el paisatge.
- **Valls d'en Bas i Bianya:** Zona on predominen conreus de blat de moro i farratges amb parcel·les de mides semblants i amb una xarxa reticular de camins que l'estructuren. La disposició dels conreus a la plana del fons de vall, juntament amb els relleus elevats que l'envolten, provoquen una harmonia visual de conjunt molt singular en el marc de les Comarques Gironines.

Espais agroforestals singulars

Igual que amb el paisatge agrícola, també hi ha zones on els fragments forestals i els agrícoles formen conjunts amb gran entitat i valor estètic. Són espais agrícoles i forestals entreligats que, a part del seu valor productiu i de connector paisatgístic, presenten singularitats definides per la tipologia del cultiu, l'estructura de les parcel·les, la morfologia de la matriu territorial, la seva forma o la seva extensió. Destaquen els següents espais:

- **Mosaic dels aspres:** Espai caracteritzat per relleus ondulats entre la plana empordanesa i les serres del cap de Creus i l'Albera, on predominen conreus de vinya i olivera intercalats amb petites bosquines.
- **Mosaic de Terrades:** Mosaic situat a les proximitats de la població de Terrades on destaquen els conreus de fruita dolça, principalment cirerers, que, juntament amb els boscos mixtos de pi i alzina, formen un mosaic cromàticament molt interessant, especialment a la primavera, quan floreixen els cirerers.
- **Mosaic dels terraprimis:** Àrea de relleu ondulat de grans dimensions, compresa entre els cursos mitjos del Ter i del Fluvià, on s'intercalen conreus, principalment herbacis de secà, amb petits pobles o veinats i boscos mixtos de pi i alzina.
- **Mosaic de les Gavarres:** Relleus suaus situats al peu de mont del massís de les Gavarres, des de Girona fins a Calonge pel vessant est del massís, on predominen conreus herbacis i de secà i bosquines de pi i alzina, sovint intercalats amb petits nuclis. Els conreus s'estructuren mitjançant petites parcel·les que segueixen el curs de petites rieres paral·leles entre elles.
- **Mosaic de Brunyola:** Mosaic on destaquen els conreus d'ave llaners distribuïts en franges allargassades on s'intercalen franges, també allargassades, de petites bosquines. Cal destacar el contrast cromàtic que genera la floració dels avellaners a la primavera.

Els conreus herbacis de secà són els més predominants del mosaic dels terraprimis. Observatori del Paisatge

- **Plans de Canet d'Adri:** Zona caracteritzada per relleus suaus i per petites planes on s'intercalen parcel·les de conreu de mida gran o mitjana amb grans masses boscoses.

Nuclis singulars

En el context de les Comarques Gironines destaquen molts nuclis singulars que esdevenen fites paisatgístiques i elements clau en la configuració dels seus fons escènics, els quals resten al marge dels patrons d'assentament definits a l'apartat de patrons. La singularitat d'aquests altres nuclis de **fesomia singular** recau en la seva morfologia, l'estructura del nucli urbà i la integració amb el seu entorn circumdant, tant agrari com forestal. Destaquen els nuclis d'Hostalets d'en Bas, Joanetes, Santa Pau, Castellfolit de la Roca, Sant Andreu Salou, Oix, Beget, Falgars d'en Bas, Sant Privat d'en Bas, Riudaura, Sant Martí Vell, Sant Miquel de Campmajor, Mieres, Llofriu, Juià, Lladó, Sant Llorenç de la Muga, Osor, Sant Dalmai, Romanyà de la Selva, Boadella d'Empordà, la Selva de Mar, Sant Aniol de Finestres i s'Agaró.

D'altra banda, cal fer referència a un seguit de nuclis que es diferencien perquè estan assentats a dalt de petits turons o cims que condicionen la seva fesomia, on normalment hi destaca el campanar situat al capdamunt del turó. Aquests **nuclis encimbellats** són fàcilment visibles i sovint formen part de l'imaginari col·lectiu de la població de les Comarques Gironines. Tot i que la majoria pertanyen al patró d'assentament de l'Empordanet, se'n poden trobar arreu del territori gironí. Amb aquest tret distintiu destaquen els nuclis d'Ultramort, Sant Iscle d'Empordà, la Pera, Púbol, Ullastret, Gualta, Palau-sator, Peratallada, Pals, Torrent, Fontanilles,

Fonteta, Llabià, Matajudaica, Casavells, Cruïlles, Madremanya, Llagostera, la Roca, Hostalric, el Mallol, el Far d'Empordà, Belcaire d'Empordà, Castell d'Empordà i Espinavell.

5.5. Valors històrics

Els valors històrics es corresponen amb els testimonis més rellevants que l'ésser humà ha deixat en el paisatge al llarg de la història. La diversitat de paisatges o elements del paisatge amb valor històric que s'han identificat a les Comarques Gironines és elevada: passos fronterers, esglésies i ermites, castells, restes arqueològiques, fars, ponts romànics i gòtics, accessos arbrats als nuclis urbans i passeigs arbrats, colònies industrials, arbres monumentals, zones amb murs de pedra seca, paisatges agrofo-

L'ermita de Sant Miquel de Castelló o de Falgars, a part dels seus valors històrics, és una fita de referència pels habitants de les valls d'Olot. Mireia Blanch, Escola Universitària ERAM

restals articulats per masies, conreus de regadiu d'origen històric, paisatge històric del suro, pastures transhumants d'estiu, closes, eixos viaris històrics i trames viàries capil·lars d'arrel històrica. Tots aquests elements es descriuen a continuació.

Passos fronterers

La situació fronterera de les Comarques Gironines entre l'Estat espanyol i França fa que s'hi acumulin els valors històrics relacionats amb l'exili a què es veieren forçats milers de catalans i republicans d'arreu a conseqüència de la Guerra Civil. Actualment es valora el gran significat que guarden aquests colls i passos naturals dels Pirineus per la memòria històrica de les Comarques Gironines i de Catalunya en general. En són alguns exemples el pas de Portbou, el coll de Banyuls, el Pertús, el coll de Manrella, el coll dels Pous, el pas de l'Hostal de la Muga i el coll d'Ares, entre altres.

Esglésies i ermites

Nombrosos edificis religiosos són reserva de molts valors històrics com a conseqüència de l'estructuració territorial que propiciaven als seus entorns d'influència. Aquests elements històrics configuren característiques i trets distintius de molts paisatges de les Comarques Gironines, i són peces indestruïbles del substrat cultural dels paisatges gironins. Els principals elements que s'han reconegut són els següents: catedral de Girona, església de Sant Fèlix de Girona, Sant Onofre, Mare de Déu de la Salut, Santuari de Núria, Sant Francesc, Santa Maria de Colera, Sant Pere de Besalú, Mare de Déu dels Àngels, Santa Llúcia d'Arboç, Mare de Déu del Far, Sant Miquel de Castelló, Mare de Déu de Montgrony, Mare de Déu del Mont, Santa Maria del Collell, Sant Cristòfol de Beget, Sant Pere de Rodes, Mare de Déu del Cos, el Remei de Ripoll, Santa Maria de Porqueres, Sant Elm, la Salut de Terrades, Mare de Déu d'Argimon i Santa Maria de Rocacorba.

A part dels valors històrics de cadascuna de les esglésies i ermites identificades, hi ha sectors de les Comarques Gironines, com els voltants de Ripoll, les valls d'Olot i l'alta Garrotxa, on es dona una

alta densitat d'edificis religiosos, de manera que es defineixen com una característica global del paisatge on es concentren.

Castells

De la mateixa manera que en el cas dels edificis religiosos, existeixen construccions de caràcter defensiu, sovint emplaçades en punts prominents del territori, que pels valors històrics que posseeixen doten de personalitat pròpia el paisatge del territori que els envolta. Sovint també condicionen la morfologia urbanística de moltes poblacions gironines. Es tracta dels elements següents: castell de Roses, castell de Panissars, castell de Farners, castell de Montgrí, castell de Peralta, castell d'Empordà, castell de Solius, castell del Coll, castell de Rocabruna, castell d'Oix, Sant Ferriol, castell d'Hostoles, castell de Milany, castell de Creixenturri, castell de l'Arget, castell de Mataplana, castell de Sant Ferran, castell de Sant Salvador, torre de Norfeu, castell de Requesens, castell de Tossa de Mar, fort de la Bellaguarda, castell de Sant Julià, torre Montgó, castell de Sant Joan de Blanes, castell de Quermançó, fortalesa d'Hostalric i castell de Montsoriu.

Hi ha àrees del territori de les Comarques Gironines on hi ha una presència elevada d'aquestes construccions defensives, les quals caracteritzen el paisatge del seu entorn més enllà de destacar estèticament. Aquestes àrees són: la zona nord del pla de Girona i de les Gavarres, la vall del Llierca, l'est de la Garrotxa d'Empordà i la rodalia de Santa Coloma de Farners.

Restes arqueològiques

Són elements caracteritzats pel seu valor arqueològic i que constitueixen un patrimoni de valor històric comú a les Comarques Gironines. Les restes arqueològiques constaten la pervivència d'assentaments de forma continuada durant mil·lennis i la confluència de diverses cultures que han contribuït a modelar el paisatge al llarg del temps. Formen part d'aquest valor patrimonial els monuments megalítics (dolmens i menhirs), tan abundants sobretot al nord-est de les Comarques Gironines (unitats de paisatge cap de Creus, Salines-l'Albera i els Aspres) i a les Gavarres i al massís de

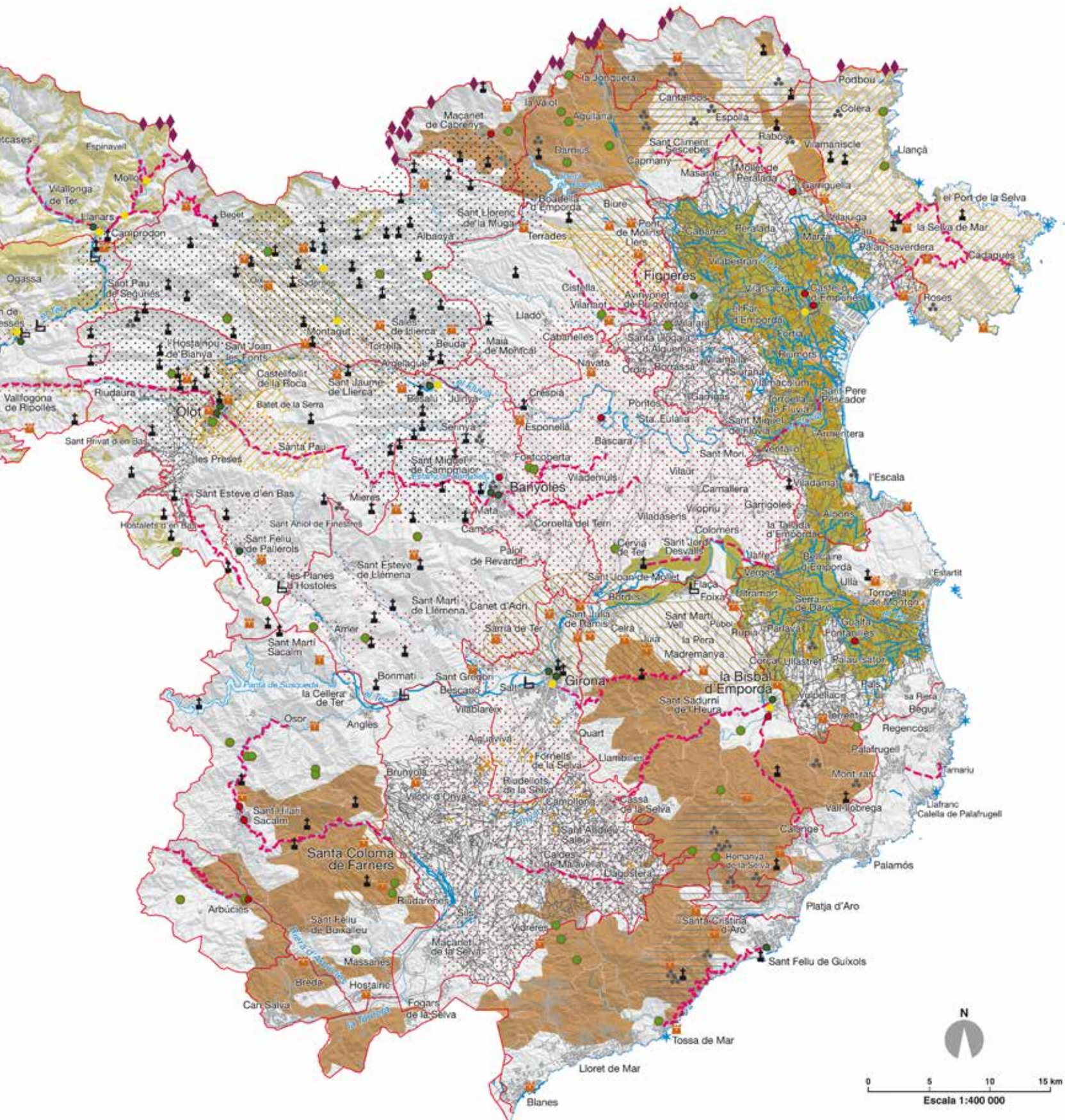

Dolmen de la Cabana d'Arqueta, al municipi d'Espolla. Observatori del Paisatge

Valors històrics

Unitats de paisatge de les Comarques Gironines

l'Ardenya, juntament amb les restes ibèriques, gregues i romanes d'Ullastret i Empúries, principalment.

Fars

El litoral gironí ha estat lligat tradicionalment a una activitat pesquera i comercial molt important, i un dels llegats més destacats i valorats socialment d'aquesta història marinera són els fars. Aquests elements escampats arreu de la costa participen de la història del litoral d'una forma determinant. Els fars que es troben al llarg del litoral gironí són el del cap de Creus, el far de s'Arenella, el far de cala Nans, el far de Roses, el far de la Meda Gran, el far del cap de Begur, el far de Sant Sebastià i el far de Tossa de Mar.

Ponts romànics i gòtics

La història es fonamenta en les relacions establertes entre els diferents pobles que comparteixen un mateix territori. En aquest sentit, les vies de comunicació s'estableixen com un valor històric de primer ordre, on els ponts destaquen per la seva funcionalitat a l'hora de salvar els obstacles del terreny, i esdevenen un element configuratiu i determinant del paisatge. Els ponts medievals que es conserven a les Comarques Gironines són d'estil romànic i gòtic i posseeixen uns valors històrics notables, i alguns tenen un caràcter emblemàtic pel paisatge que els envolta. El pont romànic de Besalú i el de Llerca en són una mostra dels més remarcables.

116

Accessos arbrats al nucli urbà i passeigs arbrats

Des del seu origen al segle XIX, l'arbrat a les entrades de pobles i ciutats s'ha considerat un element patrimonial important per les diverses funcions que ha desenvolupat per a la població, com, per exemple, generar ombra als viatgers, servir de guia de nit o quan hi ha boira, protegir els vianants davant les inclemències meteorològiques o consolidar les vies de comunicació. Ha servit també per a l'explotació silvícola dels arbres i per a projectar noves avingudes i bulevards de passeig per a l'oci i el gaudi. Aquestes fileres exerceixen, de vegades, una funció ecològica important perquè funcionen com a nexes d'unió entre espais verds urbans i els espais naturals del seu voltant.

Una altra de les característiques que defineix les fileres arbrades històriques és que, des del seu origen, han esdevingut les línies directores dels nous creixements urbans i han acompanyat els eixos principals de projecció dels nuclis, fins a constituir veritables artèries verdes que emmarquen el paisatge, en subratllen els punts d'interès i defineixen i anuncien les entrades als nuclis urbans.

A les Comarques Gironines, durant el segle XIX, trobem nombrosos exemples de ciutats que consoliden les seves entrades i avingudes arbrades, com Girona, Figueres, Olot, Camprodon o Hostalric. Malgrat el patrimoni paisatgístic que constitueixen actualment, en els últims anys molts dels vials arbrats han anat desapareixent de les carreteres de les Comarques Gironines per canvis en els criteris estètics, o bé per raons de seguretat. Tot i la seva progressiva desaparició, les Comarques Gironines tenen una bona mostra d'aquest patrimoni, com les existents a l'entrada a Orfes, Fontanilles, pel nord a Ripoll, Maçanet de Cabrenys, Garriguella, pel sud a la Bisbal d'Empordà, pel nord a Banyoles, pel sud a Ribes de

Freser, pel nord i per l'est a Castelló d'Empúries, a Arbúcies, Sant Hilari Sacalm, o a Girona per l'est, entre altres.

Colònies industrials

Les colònies industrials són el testimoni històric de la primera etapa del desenvolupament industrial de Catalunya, on la localització de les factories a les vores dels rius era imprescindible per a assegurar-se la força motriu, primer mecànica i després elèctrica, que havia de permetre el funcionament de les màquines. A les Comarques Gironines les colònies industrials es van localitzar gairebé exclusivament al Ripollès, a les vores dels rius Ter i Freser, en els trams entre Ripoll i Sant Pau de Segúries, per una banda, i entre Ripoll i Ribes de Freser, per l'altra. Fora d'aquesta àrea hi ha alguna colònia aïllada a Bonmatí, Girona i Cervià de Ter, sempre en el curs del mateix riu Ter. En són exemple la colònia Estabanell a Camprodon o la colònia Llaudet a Sant Joan de les Abadesses.

Arbres monumentals

Es consideren arbres monumentals els exemplars que, per les mesures excepcionals dins de la seva espècie o per la seva edat, història, simbolisme o particularitat científica, són mereixedors de mesures de protecció. En són un exemple el suro del mas Perxés a Agullana, les alzines bessones del mas Nebot a Vilanant, el pi gros d'en Cama a Romanyà de la Selva, l'arbreda del Parc Nou d'Olot i el pi de can Salvador a Llagostera, per citar-ne només alguns.

Zones amb murs de pedra seca

Els murs de pedra seca constitueixen un valor històric vinculat al paisatge de l'agricultura i la ramaderia. El condicionament dels terrenys amb fort desnivell a l'hora de fer-los aptes per al conreu, especialment de vinya i olivera, i l'aprofitament d'aquest recurs constructiu per marcar parcel·les i fer cabanes i refugis per als pagesos i pastors, ha esdevingut un patrimoni ple de significat històric en l'adaptació de l'home al medi on habita.

La combinació de murs de pedra seca amb el conreu d'olivera és habitual al cap de Creus. Observatori del Paisatge

Les principals zones amb construccions de pedra seca a les Comarques Gironines són:

- **Cap de Creus:** sovint en relació amb el cultiu de vinya i d'olivera que actualment es troba en recuperació, hi ha una gran quantitat de murs de pedra seca fets de làmines d'esquist que formen feixes de poca alçada, i també travesseres, cloquers, fites i barraques, que foren utilitzades com a refugi i per a guardar-hi les eines del camp. Es concentra sobretot a la part muntanyosa del massís.
- **Els Aspres:** estructures de murs de pedra seca de parcel·les de dimensió mitjana associades principalment al conreu de la vinya i l'olivera. Es distribueix a la unitat de paisatge dels Aspres.
- **Llers-Terrades:** zona de pedra seca de blocs calcaris. Abunden els murs de separació de parcel·les, cloquers, fites i cabanes associades al conreu de l'olivera i altres cultius de secà. Si bé aquesta pedra seca tenia molta presència en el paisatge, actualment part de la zona ha abandonat l'activitat agrícola i les construccions s'amaguen entre boscos i garriga mediterrània.
- **Garrotxa:** comprèn els voltants d'Olot, entre els municipis de les Preses i Olot, a l'àrea coneguda com el bosc de Tosca, seguint les principals colades volcàniques. Es caracteritza pels seus murs i clopers fets amb pedra d'origen volcànic que delimiten antics camps agrícoles de petites parcel·les. També s'hi troben cabanes, algunes d'elles incorporades als mateixos murs de pedra seca.
- **Torroella de Montgrí-l'Estartit:** la gran importància del cultiu de la vinya i l'olivera impulsaren la construcció de murs de pedra i grans barraques per tota la zona, amb materials d'origen calcari.
- **Ripollès associat a la pastura:** construccions de pedra seca associades al pasturatge, en terrenys amb forts pendents. Sobretot es presenten en forma de barraques de pastors, sovint amb falsa volta, on habitaven els pastors que pujaven els ramats a muntanya per a aprofitar les pastures estivals.
- **Ripollès associat als horts periurbans:** construccions de pedra seca dels contorns urbans del Ripollès, en terrenys amb inclinació forta, i associades a petites feixes d'horta.

Paisatges agroforestals articulats per masies

Hi ha sectors de les Comarques Gironines on predomina un tipus de paisatge agroforestal d'origen històric articulats per masies, algunes amb un valor arquitectònic important, petits vilars amb l'edificació en diversos graus d'agregació, sovint al voltant d'un referent eclesial, o fins i tot petits nuclis de població. Les zones on predomina aquesta forma d'assentament són: la plana de la Selva, el pla de Girona, els terraprims, l'estany de Banyoles i les valls d'Olot.

Conreus de regadiu d'origen històric

A la plana de l'Alt Empordà i a l'Empordanet-Baix Ter, principalment, així com al voltant del Ter entre Celrà i Jafre, la disponibilitat

d'aigua procedent dels rius Muga, Fluvià i Ter va propiciar l'establiment de conreus de regadiu alimentats per una xarxa de recs i séquies amb una arrel històrica molt rellevant.

Els canals de reg més rellevants de les diverses àrees de la geografia gironina es localitzen als municipis de Vilanova de la Muga, Pedret i Marzà, Castelló d'Empúries, Fortià, Riumors, Sant Pere Pescador, l'Armentera i Bellcaire d'Empordà (plana de l'Empordà); Celrà, Bordils, Flaçà, Gualta, Torroella de Montgrí i Pals (Empordanet-Baix Ter); Santa Coloma de Farners, Riudarenes i Sils (plana de la Selva); i Banyoles i Porqueres (estany de Banyoles).

Paisatge històric del suro

La indústria del suro es va iniciar a la Costa Brava a mitjan segle XVIII i va tenir una gran importància al llarg del XIX i al començament del XX. El seu punt de màxima esplendor es va produir entre 1880 i 1910, període conegut com "l'edat d'or dels taps". En aquell segle les suredes s'havien convertit en la riquesa principal dels petits pobles de costa, com Lloret de Mar i Tossa de Mar, situats al peu del massís granític de l'Ardenya. El desenvolupament de la indústria del suro va ser el responsable de la transformació de molts alzinars i boscos mixtos en suredes, destinades a la fabricació de taps de suro per al sector vitivinícola. Les suredes es localitzen a les muntanyes granítiques del litoral i el prelitoral: l'Ardenya, les Gavarres, les muntanyes de Begur, als relleus del baix Montseny i de les Guilleries al voltant de Santa Coloma, i a l'àrea granítica de l'Alt Empordà, entre Darnius i Requesens.

Aquestes suredes reflecteixen en la seva composició i estructura, en la xarxa de camins i en diversos elements dispersos a l'interior del bosc, com les basses excavades a terra, una història secular dedicada a l'aprofitament del suro, que ha marcat profundament els paisatges històrics d'aquests indrets i que actualment segueix existint.

Pastures transhumants d'estiu

Als sectors de prats alpins de les capçaleres de les valls pirinèniques de les unitats vall de Camprodon, valls del Freser i alt Ter, s'hi ha desenvolupat durant segles la pastura d'estiu per part d'un gran nombre de ramats transhumants procedents de tota la geografia catalana. Aquest aprofitament tradicional ramader segueix donant forma a un paisatge de contrast entre el bosc i els prats de muntanya, d'arrel històrica i de reconegut valor estètic, i evita la colonització per part del bosc de moltes zones de pastura. Al mateix temps, han perdurat fins a l'actualitat els traçats d'alguns dels camins de la transhumància i petits refugis i construccions de pedra seca, que són testimoni d'aquest aprofitament històric dels prats alpins.

Closes

Les closes són els prats tancats per fileres d'arbres i arbustos que es destinaven a la pastura del bestiar de tir: cavalls, eugues, mules, bous, etc; i que se situen en zones fàcilment inundables i a vegades amb un cert grau de salinitat del sòl, fets pels quals no es podien destinar als conreus tradicionals. Aquesta adaptació

Les closes són els prats tancats per fileres d'arbres i arbusts que es destinaven a la pastura del bestiar de tir. Observatori del Paisatge

històrica vinculada a l'agricultura guarda en si mateixa molt valor estètic i cultural. L'àrea de closes amb una dimensió més important es troba a la zona del Parc Natural dels Aiguamolls de l'Empordà, però n'existeixen petits sectors dispersos per la plana de l'Empordà i per l'Empordanet-Baix Ter, al Parc Natural del Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter.

118

Eixos viaris històrics

Com s'ha comentat anteriorment, els eixos de comunicació esdevenen clau a l'hora de configurar el paisatge, la història i el vincle cultural d'un territori. Moltes carreteres comarcals i locals de les Comarques Gironines segueixen el trajecte de corredors naturals d'arrel històrica, que amb el pas del temps s'han anat adaptant als nous sistemes de transport que havien de transitar-hi, però conserven, en la majoria de casos, el traçat original i trajectòries semblants, així com elements arquitectònics d'elevat valor patrimonial. Són les següents:

- GI-614 (Roses-Cadaqués)
- GI-613 (Perafita-Port de la Selva)
- GIP-6041 (Port de la Selva-Sant Pere de Rodes)
- GI-624, GIV-6302, GIV-6303 (Ventalló-Sant Pere Pescador)
- GI-633, GI-634 (Cervià de Ter-Verges)
- GI-602 (Garriguella-Capmany)
- GIP-5105 (Avinyonet de Puigventós-Llers)
- GIP-5101 (Avinyonet de Puigventós-Vilarig)
- GI-513 (Banyoles-Oriols)
- GIV-5132 (Banyoles-Galliners)
- GI-524 (Banyoles-Santa Pau-Olot)
- C-153 (Sant Esteve d'en Bas-coll de Condreu)
- N-260 (Olot-Vallfogona de Ripollès-Ripoll)
- GIV-5223 (Camprodon-Beget)
- C-38 (Camprodon-coll d'Ares)
- GIV-5264 (Camprodon-Setcases)
- GI-673, GI-674 (Caldes de Malavella-Llagostera)
- C-26 (Ripoll-Palmerola)
- GI-401 (Campdevànol-Gombrèn)
- GIV-5217 (Ribes de Freser-Queralbs).
- GI-682 (Tossa de Mar-Sant Feliu de Guíxols)
- GI-543 (Arbúcies-coll de Revell)
- GI-551 (Santa Coloma de Farners-Sant Hilari Sacalm)
- GI-542 (Sant Hilari Sacalm-Osor)
- GI-664 (la Bisbal d'Empordà-Cassà de la Selva)
- GI-660 (Calonge-la Bisbal d'Empordà)
- GIV-6542 (Palafrugell-Tamariu)
- GIV-6703 (Girona-Madremanya)

Trames viàries capil·lars d'arrel històrica de major densitat

Alguns espais també presenten una major densitat de trames viàries d'arrel històrica de traça menuda però molt capil·lar, que relliga petits nuclis de població, amb una integració harmònica amb el paisatge de l'entorn. Bàsicament són àrees de plana agrícola on la morfologia del terreny permet la distribució reticular dels camins d'accés als masos i als conreus. Aquestes àrees són la vall d'en Bas, la plana de la Selva, l'Empordanet i la plana de l'Empordà.

5.6. Valors simbòlics i identitaris

Els valors simbòlics i identitaris corresponen amb la identificació que un determinat col·lectiu sent amb un paisatge, i fan referència a elements del paisatge o paisatges en el seu conjunt amb una gran càrrega simbòlica o identitària per a les poblacions locals, o en general, per a la catalana, amb els quals s'estableixen relacions de pertinença o expressions d'identificació. Són elements i paisatges instal·lats en l'imaginari col·lectiu, procedents bàsicament de les formacions naturals i les expressions històriques i culturals. Sovint aquests valors paisatgístics són els que han promogut mites,

faules i llegendes; i, alhora, són els que poden trobar-se plasmats en les obres literàries, pictòriques, etc. dels autors i artistes vinculats al mateix territori que els inspira. A continuació es descriuen els principals valors simbòlics de les Comarques Gironines.

Valors simbòlics d'origen natural

El primer gran grup d'elements i paisatges amb una càrrega simbòlica rellevant són els que es poden vincular a les estructures naturals del territori. En molts casos aquest vincle identitari també es fonamenta en la pròpia estètica i monumentalitat d'alguns elements paisatgístics. Així, les formacions geològiques i els elements lligats a l'aigua són, en general, els que tenen més simbolisme i relacions d'identitat amb la població de les Comarques Gironines.

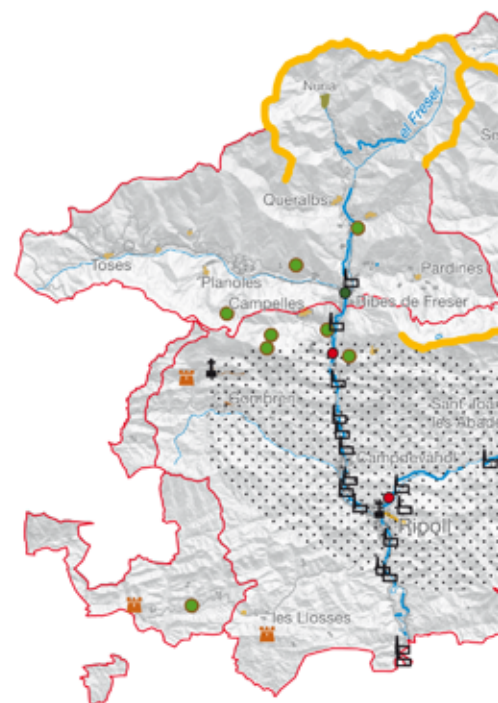
En aquest sentit destaquen els **fons escènics emblemàtics**, per la seva persistència visual i el seu perfil fàcilment identificable per la població; els exemples més destacables a les Comarques Gironines són el cap de Creus, l'Albera, les Salines, el Canigó, el Montgrí, les Gavarres, el Montseny, les Guilleries, el Far, el Mont, el Bassegoda, Sant Marc, el Comanegra, Rocacorba, el Costabona, el Bastiments, el Gra de Fajol i el puig de la Fontlletera, el Puigmal,

El perfil de la muntanya de Rocacorba és reconegut per bona part de la població de les Comarques Gironines. Observatori del Paisatge

Valors simbòlics i identitaris

Unitats de paisatge de les Comarques Gironines

Elements culturals

- ◆ Pas fronterer
- ♣ Resta arqueològica
- Pont
- ★ Far
- ⌂ Colònia industrial
- Arbre monumental
- Passeig arbrat
- Accés arbrat al nucli urbà
- ⊙ Element cultural diferenciat (museus, monuments...)
- ⚡ Església i ermita
- 🏰 Castell
- Canal de reg
- Paravent
- - - Ruta dels Soldats de Salamina
- Camí de ronda de s'Agaró
- Passeig de Sant Feliu de Guíxols
- ⋯ Àrea amb concentració d'esglésies i ermites
- ▨ Àrea amb concentració de castells
- ▨ Àrea amb murs de pedra seca
- ▨ Zona amb presència de paravents

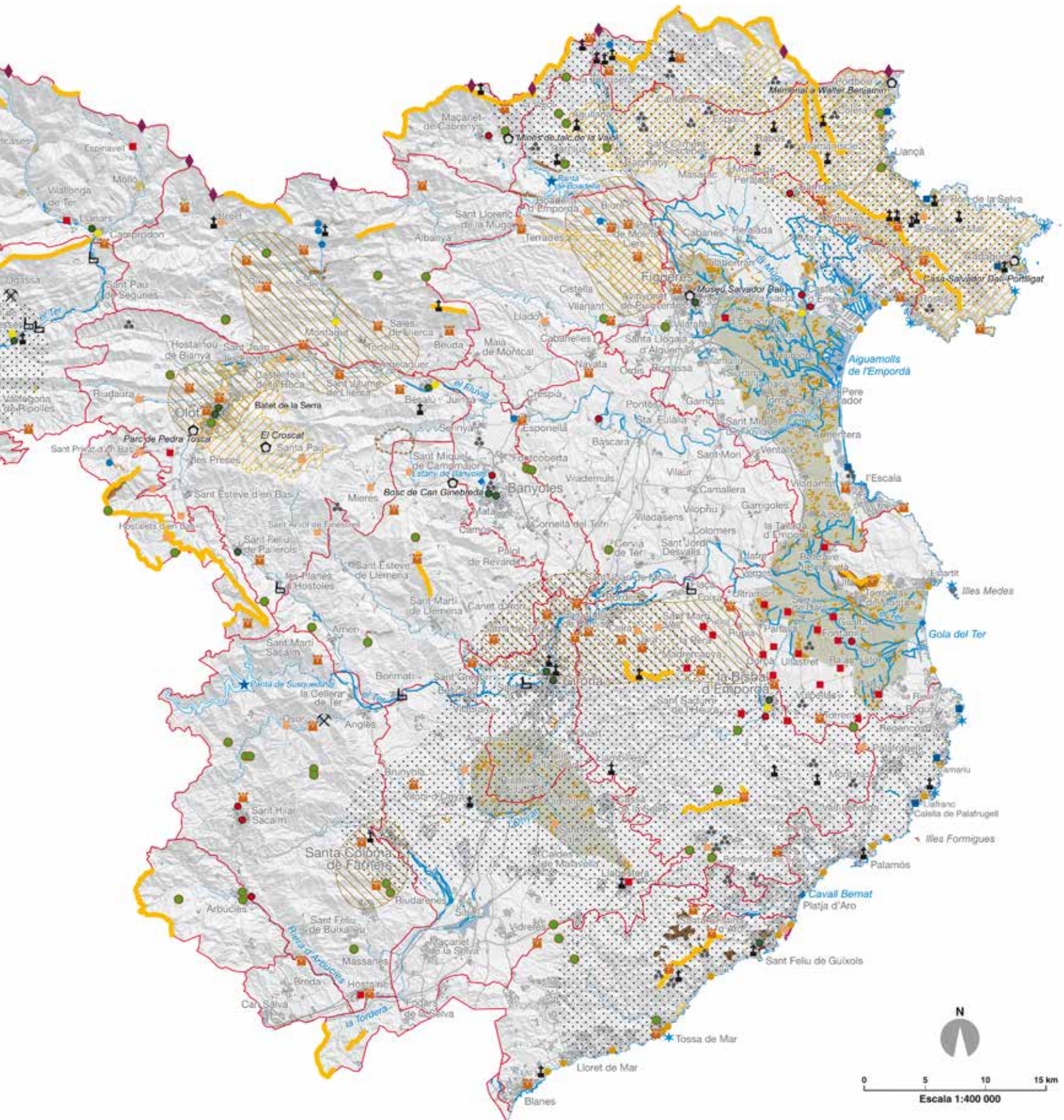
Nuclis urbans

- Litoral
- Nucli encimbellat
- Altres nuclis amb fesomia singular
- Muntanya pirinenca

Elements morfològics

- Fons escènic emblemàtic
- Simbolisme lligat a l'aigua**
- Platja
- Salt d'aigua
- ★ Pantà
- ◆ Element singular
- ▨ Cala
- ▨ Zona humida
- Estructura geomorfològica**
- ⚡ Mina
- ▨ Cingle i penyal
- ▨ Vall de Núria
- ▨ Formació granítica de l'Ardenya
- ▨ Perfil del Montgrí
- ▨ Illes Medes
- ▨ Illes Formigues

- Xarxa hidrogràfica
- Unitat de paisatge
- ⚡ Cap de municipi

la serra dels Llancers, el Puigsacalm, Santa Magdalena, els Plans de Falgars, la serra Cavallera amb el Taga, l'Ardenya i Cadiretes, i el Montnegre.

Igualment, les **estructures geomorfològiques** creen singularitats i elements puntuals que esdevenen símbols identitaris propis per a la població pròxima, fins i tot algun cas pot arribar a transcendir l'àmbit local i manifestar-se en l'àmbit de tot Catalunya. En són diferents exemples les cingleres com les de Ribelles i de Castellfollit de la Roca, els cingles al voltant del pantà de Boadella (serrat de Centinella, penya-segats de la Muga, muntanya de Santa Magdalena), el Puigsacalm, els de Sant Roc, de Montgrony o els cingles de Gitarriu; la vall de Núria, que seria un exemple de la transcendència que pot assolir un espai geomorfològic; les singularitats de les formacions granítiques de l'Ardenya com els doms de Solius, Pedralta i els Carcaixells d'en Dalmau; muntanyes com el Montgrí, i els cims de les Agudes, el Bassegoda i Sant Marc; o les illes Medes i les illes Formigues.

Un element a cavall del fet geològic i el cultural són les **mines**, especialment les instal·lacions més antigues com les mines de galena d'Osor o les de carbó d'Ogassa, on l'extracció de recursos del subsòl va arribar a consolidar el poblament a la zona i per tant se n'extreu un vincle identitari important.

D'altra banda, hi ha els elements i zones amb especial **simbolisme lligat a l'aigua**, ja que aquest element sempre ha representat un pol d'atracció estètica i ha permès la gènesi d'espais locals molt diferenciats dels entorns circumdants i en alguns casos de gran monumentalitat, a partir dels quals s'han desenvolupat uns valors simbòlics i identitaris molt significatius. Es tracta d'elements com cales i platges, per exemple cala Jóncols, la platja de Sant Martí d'Empúries, cala Montgó, la platja de Castell o cala Morisca; làmines d'aigua com les dels diversos pantans (principalment Susqueda i Boadella) i la de l'estany de Banyoles; salts d'aigua com el salt del Sallent o el salt de les Escaules; i altres elements singulars de gran valor com poden ser les zones humides, on destaquen els estanys de la Jonquera, les basses i estanys dels Aiguamolls de l'Alt i el Baix Empordà, les basses d'en Broc i els aiguamoixos de la Deu Vella, la resclosa de Serinyà i l'illa del Fluvià, l'illa de Caramany, el clot d'Espolla, el rec del Molí i el riu Daró, els estanys de Sils, la desembocadura de la Tordera, la llacuna de la platja de Castell, la bassa del Dofí o Ulldeter.

Valors simbòlics d'origen històric o cultural

El segon gran grup d'elements i paisatges que atresoren valors simbòlics i identitaris són els de caràcter històric i cultural. La història i l'evolució cultural de la societat gironina està vinculada a molts elements i espais, de diversa tipologia i magnitud, carregats d'aquest tipus de valor, i es veuen reflectides en els paisatges que s'han construït i sobreposat al llarg del temps.

Entre les principals tipologies de valors simbòlics d'origen històric o cultural establertes, hi ha els **nuclis urbans**, que combinen la presència d'unes trames urbanes característiques i unes tipologies edificatòries tradicionals i pròpies de cada àrea. S'han diferenciat diversos grups: els pobles de muntanya, els pobles del litoral, els

L'església de Beget és un dels elements patrimonials amb valor simbòlic de l'alta Garrotxa. Raquel Real, Escola Universitària ERAM

nuclis encimbellats i els nuclis amb fesomia singular, tots descrits a l'apartat de valors estètics (5.3) d'aquest capítol.

Una altra tipologia de valors simbòlics d'origen històric o cultural són determinades **esglésies o ermites**. Per les mateixes raons destaquen els **castells** o les **restes arqueològiques** neolítiques, ibèriques, gregues i romanes, els ponts o els fars, distribuïts al llarg de la costa i amb una càrrega simbòlica importantíssima per a tots els municipis d'arrel marinera.

Uns altres espais de gran valor simbòlic són els **passos fronterers** lligats a l'exili provocat per la Guerra Civil, i que avui en dia es reivindiquen com uns paisatges de la memòria que han de fer-se extensius al conjunt de la població. Es tracta de llocs com el coll dels Belitres, el coll de Banyuls, el coll del Pertús, el coll de Manrella, el coll d'Ares o la portella de Mentet.

Relacionats amb aspectes més productius, també són rellevants els elements i les àrees on s'ubiquen els **canals de reg, les colònies industrials, els paravents de xiprers i els murs de pedra seca**. Tots ells són elements dipositaris de valors simbòlics i identitaris que donen caràcter propi al paisatge del seu entorn i esdevenen una especificitat territorial i paisatgística molt valorada pels seus habitants.

També destaquen els valors identitaris que transmeten els **passos arbrats, els accessos arbrats als nuclis urbans i els arbres monumentals**. Definites a l'apartat de valors històrics (5.5), aquests elements específics del paisatge també aporten caràcter i singularitat a les poblacions on es troben.

Finalment, cal remarcar aquells espais que han estat objecte d'intervencions **artístiques sobre el paisatge** i que per tant prenen una nova dimensió cultural. En són exemples el Parc de Pedra Tosca de les Preses, el memorial Walter Benjamin de Portbou, el volcà Crosat i el bosc de Can Ginebreda, entre altres; juntament amb rutes d'interès cultural o literari com la ruta dels Soldats de Salamina o el passeig dels Guixols i els camins de ronda de la Costa Brava, com el de s'Agaró. Així mateix, festes emblemàtiques com

els aplecs tenen un gran significat social. N'és un cas específic la processó del Pelegrí de Tossa de Mar.

5.7. Valors socials

Els valors socials del paisatge són aquells que es relacionen amb la utilització que un individu o un col·lectiu fa del paisatge. Es vinculen als espais de socialització i a les activitats principalment d'oci que la població desenvolupa cercant espais valorats paisatgísticament, ja siguin paisatges de proximitat, com passejos arbrats, o paisatges de magnitud considerable i fons escènics rellevants, com platges i miradors paisatgístics.

Itineraris i miradors

Una de les activitats tradicionalment lligades al gaudi del paisatge és l'excursionisme, d'aquí que el Catàleg de paisatge reculli un conjunt d'itineraris i miradors rellevants, motoritzats o a peu, que s'ha considerat que travessen els paisatges més representatius de les Comarques Gironines. Aquests itineraris es descriuen al capítol de rutes i punts d'observació i gaudi del paisatge (capítol 6 d'aquest bloc 2) i també a les fitxes de cadascuna de les unitats de paisatge (bloc 6).

En relació amb els itineraris i la pràctica de l'excursionisme també s'han de prendre en consideració els refugis de muntanya, així com els berenadors o àrees d'esbarjo, indrets de descans que es troben moltes vegades en els itineraris no motoritzats i que també són adients per a la contemplació i gaudi del paisatge.

Zones d'activitats al mar

Un pol de concentració dels valors socials a les Comarques Gironines és, sense cap mena de dubte, la Costa Brava, que ofereix un ampli ventall de llocs on l'elevat nombre de visitants, a més de gaudir del paisatge, poden desenvolupar activitats d'oci i esbarjo. Són rellevants diversos usos que es desenvolupen en aquestes zones d'activitats al mar, però per la seva popularitat i freqüentació en destaquen els ports esportius escampats al llarg de la costa (Portbou, Colera, el Port de la Selva, Roses, l'Escala, l'Estartit, Llafranc, Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Canyelles i Blanes), així com els indrets per a la pràctica del submarinisme, localitzats a l'Estartit-illes Medes, al cap de Begur, a Platja d'Aro i a Tossa de Mar, principalment. Igualment, és comuna la pràctica del windsurf, que es desenvolupa exclusivament a les platges del golf de Roses. I evidentment l'ús tranquil de les platges i cales de la Costa Brava, intensivament freqüentades i reconegudes des de fa molt de temps.

Activitat aèria

Els paisatges gironins també afavoreixen que aquesta sigui una àrea on les activitats aèries, com els viatges en globus, en indrets com el Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa, o la pràctica del pilotatge d'avionetes i els salts en paracaigudes, a les planes de l'Alt Empordà i l'Empordanet, siguin cada vegada més populars.

Zones de pràctica d'esports d'aventura

Els Pirineus gironins i l'alta Garrotxa són una zona de pràctica d'esports d'aventura on s'aprofiten les condicions naturals òptimes que presenten alguns sectors pel que fa a la disponibilitat de parets de roca aptes per a l'escalada, o l'existència de cursos d'aigua encaixats en el relleu que permeten la pràctica del barranquisme. Igualment, les estacions d'esquí d'Ulldeter i Núria són un reclam important de la vall de Camprodon i de les valls del Freser, freqüentades anualment per un gran nombre d'aficionats a l'esquí alpí i de muntanya.

Espais d'interès natural

Les Comarques Gironines també concentren els seus valors socials en els espais d'interès natural que s'hi localitzen. Aquests espais tenen la capacitat d'atreure anualment un gran nombre de visitants que volen gaudir dels valors naturals i estètics que atresoren. Destaquen principalment les figures i espais més emblemàtics, com els parcs naturals dels Aiguamolls de l'Empordà, el Cap de Creus, la Zona Volcànica de la Garrotxa, el Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter i el Massís del Montseny, que també és reserva de la biosfera; o també els paratges naturals d'interès nacional (PNIN) de l'Albera i el de Pinya de Rosa. Altres espais, com els espais PEIN (Pla d'espais d'interès natural) de l'estany de Banyoles, de l'alta Garrotxa, dels estanys de Sils o el volcà de la Crosa, entre altres, també són un marc privilegiat.

En aquests espais naturals les activitats que prenen protagonisme són les passejades i la contemplació i gaudi del paisatge i dels **parcs i jardins** significatius de les Comarques Gironines. Alguns són privats però oberts al públic, com els jardins de Santa Clotilde a Lloret de Mar, i altres són públics i es fan servir per a activitats d'oci i esbarjo a l'aire lliure. Entre el conjunt, hi destaquen els següents: el parc de la Ciutadella de Roses, els jardins del castell de Peralada, el passeig de l'estany de Banyoles, el parc Nou d'Olot, el parc de la Devesa de Girona, el passeig Maristany de Camprodon, el passeig de la Bisbal d'Empordà i el jardí botànic Mar i Murtra de Blanes, per bé que n'hi ha molts altres.

Per altra banda, també relacionat amb els espais naturals, cal destacar els **equipaments d'educació ambiental** per la tasca social que s'hi desenvolupa en pro de la conservació i la difusió d'uns valors i un patrimoni natural i paisatgístic. S'han tingut en consideració aquelles instal·lacions que estan relacionades amb la gestió de diferents elements del medi ambient però que també efectuen activitats d'educació ambiental, com per exemple, el Centre de Reproducció de Tortugues de l'Albera a Garriguella o el Centre d'Interpretació del Parc Natural dels Aiguamolls de l'Empordà, entre altres.

Hortes

Un altre valor social, rellevant especialment a les ciutats, són les hortes. Es tracta d'estructures parcel·làries de conreus hortícoles associades normalment a l'àmbit periurbà, tot i que també n'hi ha d'urbanes. En els últims anys s'han promogut nombroses experiències pilot d'ordenació d'horts existents i s'han realitzat projec-

Valors socials

Unitats de paisatge de les Comarques Gironines

- ◆ Estació d'esquí
- Zona termal
- Parc o jardí significatiu
- 🌳 Berenador o àrea d'esbarjo
- Passeig o accés arbrat
- ⚓ Ermita on s'hi celebren aplecs o romeries
- 🏠 Refugi de muntanya
- 🏠 Fira o mercat
- Equipament d'educació ambiental
- Zona de pesca continental
- Horta
- Espai d'Interès Natural (PEIN)
- Activitat aèria
- Viatges en globus
- Aeròdrom
- Zones d'activitats al mar
- ⚓ Port esportiu
- 🏄 Surf de vela
- Platja i cala
- Zones de pràctica d'esports d'aventura
- ∨ Barranquisme
- ▲ Escalada
- Principals itineraris i miradors
- ✳ Mirador
- Itinerari motoritzat
- - - Itinerari no motoritzat
- Xarxa hidrogràfica
- Unitat de paisatge
- 🏰 Cap de municipi

tes de creació de nous horts amb funcions lúdiques i socials. El cas més emblemàtic a les Comarques Gironines són les hortes de Salt i Santa Eugènia (Girona). Com s'ha comentat anteriorment, les hortes també tenen un valor estètic àmpliament reconegut que aporta caràcter i singularitat als espais i poblacions on s'ubiquen. Destaquen les hortes de Salt, Girona, Bescanó, Anglès, Amer, les Planes d'Hostoles, Olot, Castellfollit de la Roca, Ripoll, Sant Jaume de Llierca, Llançà, Besalú, Vilabertran, Figueres, Cabanes, Peralada, Castelló d'Empúries, Ullà, Torroella de Montgrí, Bisbal d'Empordà, Sant Feliu de Guíxols, Llagostera i Santa Coloma de Farners.

Zones termals

En els darrers anys s'ha generalitzat l'ús de les zones termals, ubicades a la plana de la Selva, on hi ha surgències d'aigües termals gràcies al sistema de falles que afecten el sòcol paleozoic. Aquest fet ha permès l'establiment de balnearis que aprofiten les propietats tonificants i medicinals de les aigües termals, concentrats a les poblacions de Caldes de Malavella i Santa Coloma de Farners.

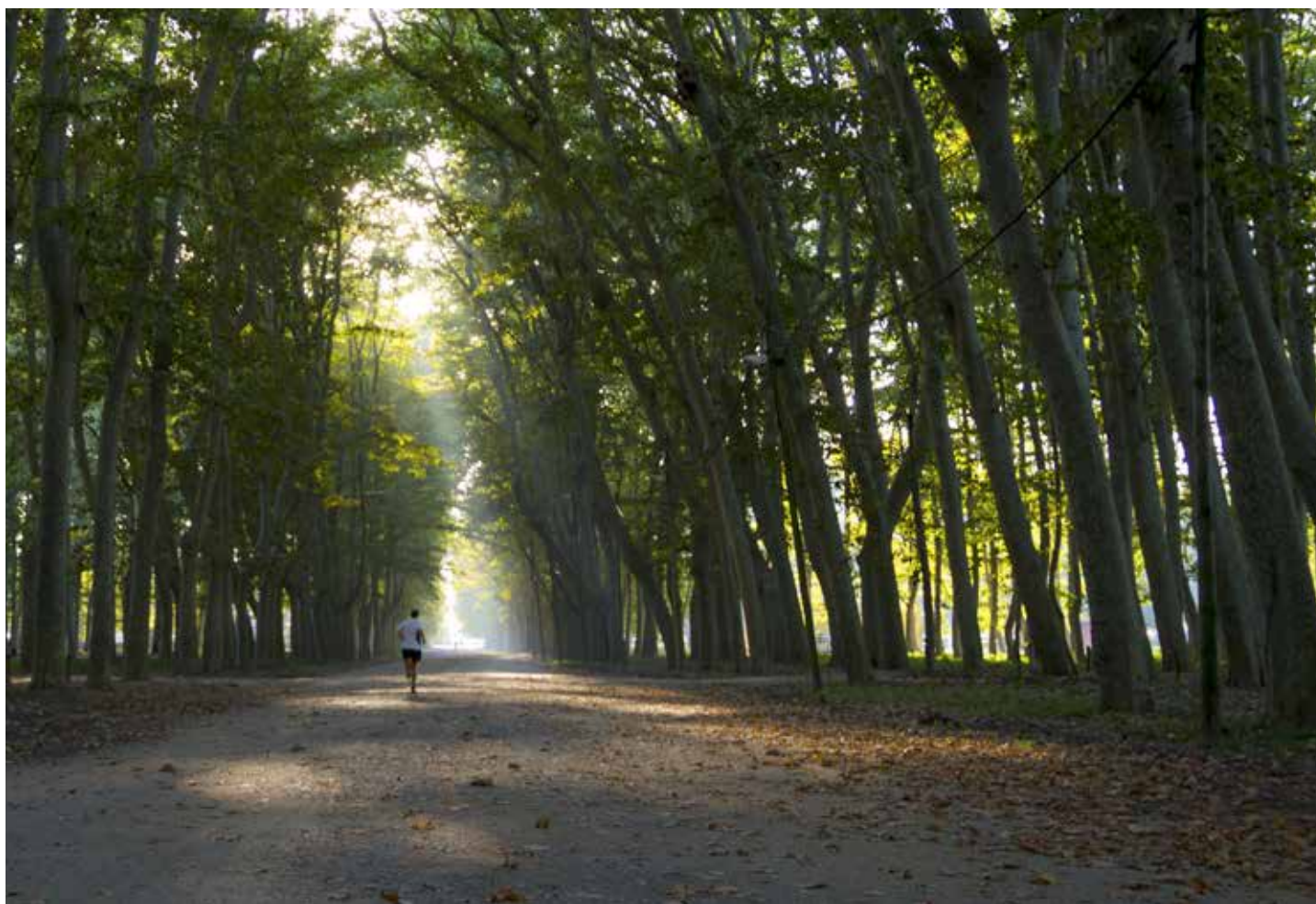
Zones de pesca continental

El territori gironí també disposa de zones de pesca continental, a més a més de la marítima, amb indrets on es pesca amb canya, com a les ribes de l'estany de Banyoles i el pantà de Boadella, o també en alguns trams de molts cursos fluvials com el tram del riu Fluvià entre Sant Jaume de Llierca i Serinyà, o la capçalera de la riera d'Arbúcies, entre molts altres.

Fires, mercats i aplecs

També són molt rellevants a escala social i tradicional les fires i mercats de productes agrícoles i ramaders produïts en un entorn local o comarcal, ja que són esdeveniments que apleguen una gran quantitat de persones i que estan en relació amb els valors productius i identitaris del paisatge.

Molt relacionat amb el valor anterior, s'han de destacar les ermites on se celebren aplecs perquè són un centre de trobada anual de la població en motiu d'una commemoració religiosa o per la festivitat d'algun sant, patró local. Les ermites on se celebren aplecs són

La Devesa actua com a espai de gaudi quotidià per a la població gironina. Observatori del Paisatge

nombroses, però per citar-ne algunes, només, esmentarem les de Sant Grau de l'Ardenya, la de la Mare de Déu de Farners i la de Santa Maria de Ripoll.

5.8. Valors productius

Els valors productius estan relacionats amb la capacitat d'un paisatge per a proporcionar beneficis econòmics i convertir els seus elements en recursos. Les Comarques Gironines disposen d'un conjunt de paisatges que presenten uns valors productius de primer ordre. Destaquen, per sobre de la resta, els paisatges litorals, especialment els relacionats amb les platges. A més, també hi ha paisatges agrícoles i agroforestals que tenen una gran capacitat per a produir valor econòmic per mitjà dels seus productes, i que poden guanyar valor afegit si es manté una sinergia positiva entre qualitat del producte i qualitat de paisatge.

Espais d'interès agrari

Aquesta sinergia productiva i paisatgística es combina de forma excel·lent en les zones d'elevat valor productiu que es troben a les Comarques Gironines, i que destaquen per la capacitat productiva d'uns territoris explotats des de molts segles enrere que han mantingut uns paisatges equilibrats entre els usos agraris i la pressió urbanística dels temps recents. Precisament aquesta pràctica fa que aquestes zones mereixin l'aplicació de programes i estratègies per a consolidar i evitar la degradació dels usos agraris i els paisatges que constitueixen. Hi destaquen tres espais:

- L'Espai d'Interès Agrari del Baix Empordà, format per quatre zones diferenciades (el corredor d'Albons, la plana al·luvial del Ter, la zona al·luvial del riu Daró i els voltants al nord del PEIN de les Gavarres), caracteritzades per conreus com la userda, la melca, els cereals d'hivern, el blat de moro i petits espais d'horta, a més d'una densa xarxa de canals de reg.
- L'Espai d'Interès Agrari de l'Alt Empordà, localitzat a l'interior de la plana empordanesa i caracteritzat per tenir una alta productivitat agrícola, on predominen conreus intensius de blat de moro, fruita dolça, gira-sol o blat, entre altres.
- L'Espai d'Interès Agrari de la Vall d'en Bas, d'elevada productivitat, on predominen conreus de blat de moro i farratges amb parcel·les de mides semblants i amb una xarxa reticular de camins que l'estructuren.

Aquestes tres zones s'han definit prenent com a referència els espais d'interès agrari definits en el Catàleg d'espais d'interès natural i paisatgístic de les Comarques Gironines, elaborat i editat per la Diputació de Girona l'any 2009.

Distintius d'origen i qualitat agroalimentària

Les Comarques Gironines també presenten diversos distintius d'origen i qualitat agroalimentària, els quals s'associen a determinats paisatges característics. Hi ha productes que presenten segells de qualitat reconeguts institucionalment i socialment per la seva qualitat i tradició. Entre els productes més representatius des-

taquen la Denominació d'Origen (DO) Empordà, que en els darrers anys ha aconseguit un elevat valor productiu i porta associat el paisatge de la vinya de l'Empordà, principalment a les àrees de Peralada, els Aspres, el cap de Creus i Calonge. Així mateix, la Denominació d'Origen Protegida (DOP) Oli de l'Empordà abraça tres àrees on predomina el conreu de l'olivera: el sector de Llagostera, els terraprimers occidentals (Bàscara, Vilademuls, etc.) i un sector dels aspres articulats al voltant dels pobles d'Espolla, Garriguella, Vilajuïga, etc. D'altra banda, existeixen dues indicacions geogràfiques protegides (IGP), la de la Poma de Girona, que inclou tots els camps de pomeres de l'Alt Empordà i dels municipis litorals del Baix Empordà que pertanyen a explotacions que s'han acollit als estàndards de qualitat que determina el Consell Regulador de la Denominació; i la IGP Vedella dels Pirineus Catalans, que comprèn la producció de les granges que hi estan acollides, situades a les comarques del Ripollès, la Garrotxa i l'Alt Empordà, pel que fa a l'àmbit gironí.

També cal destacar la marca de garantia "Producte del Ripollès", que inclou diversos productes agroalimentaris d'aquesta comarca. Per altra banda, hi ha altres productes que per la seva trajectòria i reconeixement gastronòmic són àmpliament coneguts i valorats per la població gironina, i també per la catalana en general, i que s'associen a determinats paisatges. Destaquen els fesols de Santa Pau, la gamba de Palamós, l'anxova de l'Escala o l'arròs de Pals. Els arrossars, a més, aporten a les localitats on es troben (majoritàriament situats a les planes de l'Alt i el Baix Empordà) un contrast paisatgístic important respecte dels altres usos circumdants, ja que el seu cicle vegetatiu provoca grans canvis estacionals en el paisatge.

Elements associats a la capacitat productiva del sòl

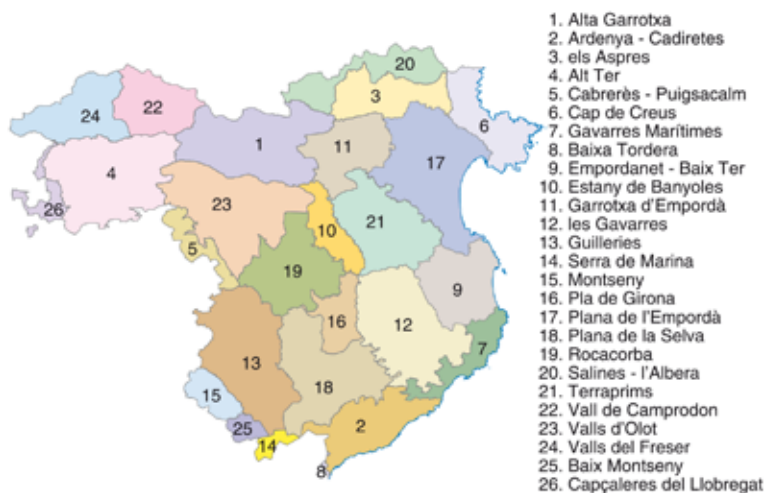
Lligats a l'agricultura de les Comarques Gironines també hi ha els elements associats a la capacitat productiva del sòl. Són elements vinculats a la producció agrària que destaquen per la seva capacitat de ser elements configuratius del paisatge i posseir un elevat valor estètic, històric i identitari. Aquests elements ja s'han desenvolupat en apartats anteriors d'aquest capítol. Són els canals, recs i séquies presents a municipis de la plana de l'Empordà, el baix Ter, la plana de la Selva i l'estany de Banyoles, així com els murs de pedra seca que constitueixen per si mateixos un exemple clar de construccions tradicionals per a l'agricultura, localitzats bàsicament al cap de Creus, als Aspres, a la zona de Llers i Terrades, a la Garrotxa, a la zona de Torroella de Montgrí i l'Estartit, i al Ripollès. Cal afegir a aquesta llista els paravents de xiprers, estructurals i característics del patrimoni rural dels paisatges agrícoles de les planes de l'Empordà. A la mateixa zona es troben les closes, caracteritzades per peces agràries tancades per fileres d'arbres i arbustos, dedicades al conreu o a la pastura del bestiar. En són un exemple les peces de la Rovina i la closa de la Vila, o les closes del Ter Vell.

Explotació forestal

Cal ressaltar també la importància productiva de l'espai forestal, molt estès als relleus de muntanya de les Comarques Gironines.

Valors productius

Unitats de paisatge de les Comarques Gironines

128

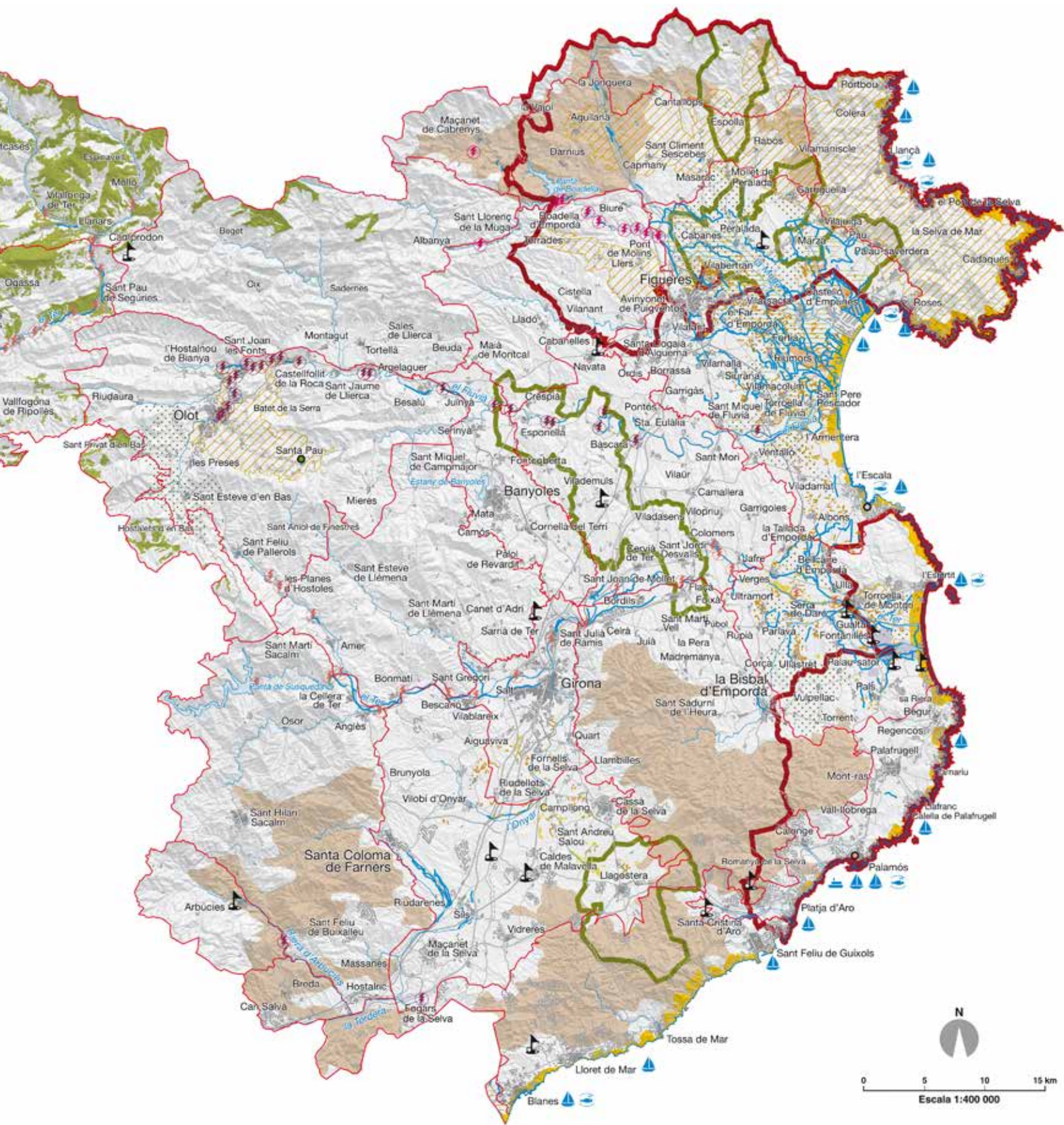
- Camp de golf
 - Turisme de sol i platja
 - Àrea de pastures d'estiu
 - Conreu herbaci intensiu (cereal i farratge)
 - Espai d'interès agrari (Diputació de Girona, 2009)
- Centrals hidroelèctriques**
- Conca del Ter
 - Conca del Fluvià
 - Conca de la Muga
 - Conca de la Tordera
- Distintius d'origen i quantitat agroalimentària (zones de producció)**
- Fesol de Santa Pau
 - Gamba de Palamós
 - Anxova de l'Escala
- Denominació d'Origen Protegida Oli de l'Empordà
 - Denominació d'Origen Empordà (vi)
 - Arròs de Pals

- Ports**
- Pesquer
 - Esportiu
 - Comercial

- Explotació forestal**
- Plantació de pollancre i plataners
 - Àrea de paisatge històric del suro

- Elements associats a la capacitat productiva del sòl**
- Canal de reg
 - Paravent
 - Àrea amb murs de pedra seca
 - Closa

- Xarxa hidrogràfica
- Unitat de paisatge
- Cap de municipi

Vinya de la Denominació d'Origen Empordà al cap de Creus. Irene Lasus, Escola Universitària ERAM

130 Dominen els paisatges dels boscos perennifolis propis d'un entorn eminentment mediterrani, a les muntanyes i serres litorals i prelitorals, i els boscos caducifolis i subalpins, als relleus dels Pirineus i dels Prepirineus. Dins aquest àmbit s'han de tenir en compte altres valors, a part dels merament productius, com són els socials que ofereixen els boscos en els períodes de recol·lecció d'alguns aliments (per exemple, castanyes, pinyes, cireres d'arboç, móres, plantes aromàtiques i medicinals i, sobretot, bolets). Ara bé, els valors productius recauen bàsicament en dues tipologies d'exploració silvícola: les plantacions de plataners i pollancre ubicades principalment a la plana de la Selva i a la plana al·luvial del Ter, entre els terraprims i les Gavarres; i les explotacions ubicades en l'àrea

de paisatge històric del suro, on l'aprofitament de les sureres continua produint matèria primera per a la indústria tapera, bàsicament a l'Ardenya, les Gavarres, les muntanyes de Begur, al baix Montseny, a les Guilleries al voltant de Santa Coloma, i a l'àrea granítica de l'Alt Empordà, entre Darnius i Requesens.

Valors productius vinculats amb l'aigua

Deixant de banda la naturalesa agroalimentària dels valors productius precedents, també són rellevants les petites **centrals hidroelèctriques** productores d'energia que es troben en els cursos fluvials del Ter, el Freser, el Fluvià i la Muga, principalment, i que condicionen els paisatges de caràcter més local i immediat, així com els **ports**, tant els pesquers i comercials com els ports esportius, repartits per tot el litoral gironí.

Valors productius vinculats amb el turisme

Finalment, cal remarcar els valors productius del paisatge gironí associats al turisme, tan importants per a l'economia gironina i especialment de la Costa Brava. Destaquen en aquest sentit el **turisme de sol i platja**, un dels sectors econòmics que més aporta al conjunt del PIB de les Comarques Gironines. Tots els municipis de la Costa Brava, sense excepció, mantenen alguna infraestructura hotelera i un conjunt de serveis complementaris destinats a aquesta activitat econòmica.

Des d'un punt de vista productiu, també cal destacar els paisatges configurats pels **campes de golf**, com els de Pals, Peralada o Caldes de Malavella, i els camps de Pitch&Putt de Gualta, Castelló d'Empúries, Fornells de la Selva, Platja d'Aro o Lloret de Mar, entre altres.

Els ports i el turisme de sol i platja formen part dels valors productius de la franja litoral de les Comarques Gironines. Departament de Territori i Sostenibilitat

6. Rutes i punts d'observació i gaudi del paisatge

El mirador del mas Ventós, a la serra de Rodes, permet observar els valors del paisatge de la plana de l'Empordà. Observatori del Paisatge

En aquest capítol es descriuen les principals rutes i punts d'observació del paisatge de les Comarques Gironines. S'han escollit les rutes i determinats punts que permeten l'observació d'àmplies panoràmiques que inclouen diverses unitats de paisatge o altres vistes que s'han considerat d'interès atenent als valors del paisatge. En alguns casos, els punts i rutes seleccionats són àmpliament coneguts per tota la població, i en d'altres són representatius a escala local.

6.1. Rutes

La xarxa d'itineraris que es presenta en aquest Catàleg, formada per 135 itineraris, 17 de generals i 118 de locals, pretén facilitar el retorn a una contemplació pausada del paisatge. En aquest apartat es descriuen els 17 itineraris generals i a les fitxes de cada unitat de paisatge (bloc 6) es descriuen uns altres itineraris, de trajecte més reduït, que utilitzen carreteres de caire local o comarcal, i senders de petit recorregut (PR) o altres camins rurals, que ressegueixen els paisatges més rellevants en cada cas.

Rutes motoritzades

L'apropament motoritzat a les unitats de paisatge de les Comarques Gironines permet contrastar les diferències i singularitats que presenta cadascuna, d'una manera còmoda i accessible, sempre que es faci reposada i reflexivament, aprofitant els miradors i espais de contemplació per a entrar en la vivència del paisatge. Dels 68 itineraris escollits se'n destaquen sis d'àmbit general per la seva extensió i per la varietat de paisatges que s'hi poden contemplar.

Taula 2. Rutes motoritzades per a l'observació i gaudi dels paisatges de les Comarques Gironines

1.	AP-7
2.	Girona-Ulldeter
3.	Eix ferroviari Portbou-Hostalric
4.	Llançà-Ribes de Freser
5.	Guilleries-Olot
6.	Costa Brava
18.	Rocabruna-Beget-Oix
19.	Sant Pau de Segúries-Vall del Bac
20.	Tossa de Mar-Sant Feliu de Guíxols
21.	Tossa de Mar-Llagostera
22.	Lloret-Vidreteres
23.	N-II-Garriguella
24.	N-II-Cantallops
25.	Agullana-Boadella
26.	N-II-la Vajol
27.	Ribes de Freser-Bruguera
28.	Ribes de Freser-Baell
29.	Bruguera-la Colònia Estevenell
30.	Sant Bernabé de les Tenes-Santa Maria de Besora
31.	Cadaqués-far del Cap de Creus
32.	Carretera vella Colera-Portbou
33.	Vilajuïga-Sant Pere de Rodes-Port de la Selva
34.	Palàfrugell-cap de Begur
35.	Serra de Daró-Vulpellac
36.	Canapost-Sant Julià de Boada
37.	Banyoles-Esponellà
38.	Estany de Banyoles
39.	Cornellà del Terri-Borgonyà
40.	Biure-Pont de Molins
41.	Llers-Sant Llorenç de la Muga
42.	Avinyonet de Puigventós-Vilarig
43.	Lladó-Mare Déu del Mont
44.	Girona-Madremanya
45.	Madremanya-Sant Martí Vell

46.	Madremanya-la Bisbal d'Empordà
47.	Cassà de la Selva-la Bisbal d'Empordà
48.	Llagostera-la Bisbal d'Empordà
49.	Hostalric-Anglès
50.	Caldes de Malavella-Cassà de la Selva-Riudellots de la Selva
51.	Maçanet de la Selva-Hostalric-les Mallorquines
52.	Canet d'Adri-puig d'Adri
53.	Sant Gregori-Sant Aniol de Finestres
54.	Garriguella-Palau-saverdera
55.	C-31-Albons
56.	Albons-Vilajuïga
57.	Sant Esteve de Guialbes-Esponellà
58.	Oriols-Vilopriu-Bàscara
59.	Medinyà-Jafre
60.	Maçanet de Cabrenys-el Moixer
61.	Maçanet de Cabrenys-Costoja
62.	La Vajol-coll de Manrella
63.	Cantallops-Requesens
64.	Espolla-coll de Banyuls
65.	Camprodon-coll d'Ares
66.	Setcases-Espinavell
67.	Setcases-Ribes de Freser
68.	La Roca-Ribes de Freser
69.	Ribes de Freser-collada de Toses
70.	Ribes de Freser-Querolbs-collada de Fontalba
71.	Cremallera de Ribes de Freser-Núria
72.	Olot-Sant Martí de Campmajor
73.	Vall d'en Bas
74.	Olot-Batet-Santa Pau
75.	Hostalric-punta de la Tordera
76.	Sant Celoni-Viladrau-Arbúcies
77.	Sant Esteve d'en Bas-Rupit
78.	Sant Celoni-Breda-Fogueres de Montsoriu
79.	Breda-Riells

1. L'autopista AP-7 és una de les vies de comunicació més transitades de les que creuen les Comarques Gironines. Per a molts automobilistes que la utilitzen de vegades només és una via de pas en el seu viatge des de qualsevol punt del litoral mediterrani cap a Europa. També és la via d'entrada d'un flux molt important de turistes, amb destinació final a les Comarques Gironines, a Catalunya o a qualsevol altre punt de la Península.

En aquest trajecte hi ha trets del paisatge gironí que s'observen nítidament. De sud a nord, l'autopista entra a les Comarques Gi-

L'itinerari de Ribes de Freser a Núria, mitjançant el tren cremallera, permet observar els cingles i gorgs del riu de Núria. Observatori del Paisatge

ronines a l'alçada d'Hostalric resseguint el curs de la Tordera. Les plantacions de plàtans i pollancre, perfectament alineats, s'estenen per la plana al·luvial del riu i és un dels elements característics del paisatge d'aquest sector. Al marge dret de l'autopista es poden contemplar els darrers estreps del relleu del Montnegre, que pertanyen a la unitat de la baixa Tordera. A l'esquerra, la fita paisatgística del turó del castell d'Hostalric s'entreveu per sobre de les capçades dels arbres.

Un cop creuada la Tordera s'entra a la plana de la Selva i s'inicia un tram lleugerament ascendent a través dels turons de Maçanet. Entre claps de sureda i pinedes de pi pinyer s'observa una dispersió d'edificis de diferent tipologia que corresponen a alguna de les urbanitzacions que els anys setanta i vuitanta van ocupar aquests turons. Al costat esquerra, la vegetació arbustiva permet que sobresurti en un segon terme el turó volcànic de Sant Jordi, coronat pel castell de Torcafeló (o torre de Sant Jordi).

Després d'un curt tram en descens la panoràmica es fa molt més oberta sobre les ondulacions del relleu de la plana de la Selva. A més, resta emmarcada pels perfils dels conjunts muntanyosos que constitueixen els horitzons permanents d'aquest sector: a ponent, els massissos del Montseny i de les Guilleries tanquen l'horitzó, on destaca la silueta del pic de les Agudes; a llevant és el massís allargassat de les Gavarres el que posa límit a la plana selvatana; finalment, en direcció nord, les muntanyes del Canigó s'aixequen enèrgiques i a l'hivern, nevades sobre el perfil més difuminat per la distància dels relleus pirinencs. Al seu torn, el paisatge per on avança la via de comunicació és un mosaic agroforestal de camps de cereals i farratges, envoltats per nombrosos claps de boscos mixtos d'alzines, suros, roures i pins. Les antigues masies avui reconvertides en molts casos en explotacions agroramaderes són els elements al voltant dels quals gravita l'organització i funcionalitat d'aquest tipus de paisatge.

Uns quilòmetres més endavant l'autopista voreja l'aeroport Girona-Costa Brava, a l'entorn del qual s'ha construït una àrea logística. En tot aquest tram, l'autopista avança en paral·lel, per un costat, amb la traça del tren d'alta velocitat (TAV), on es fan visibles els talussos i les grans estructures, com ara ponts i viaductes, i, per l'altra, amb l'autovia A-2. Aquest feix d'infraestructures viàries, a les quals s'ha d'afegir el traçat del ferrocarril convencional a l'est de l'autopista, comporta una fragmentació paisatgística que divideix la plana de la Selva en dues meitats.

Aquí l'àrea urbana de Girona apareix a mà dreta. Dos elements destaquen en la distància a causa de la seva posició elevada, per sobre del mar d'edificis. Per una banda, la silueta greu de la catedral i el campanar de l'església de Sant Feliu, esculpides amb el blanc grisós de la pedra de Girona; per l'altra, la gran torre circular de comunicacions. La proximitat fa que ara destaquin amb més nitidesa els relleus del Rocacorba, al nord, inconfusibles a causa de les dues antenes de comunicacions que el coronen, mentre que cap el nord-est es pot observar, si el dia és clar, la imponent cinglera del Far.

L'autopista voreja la conurbació de Girona-Salt per ponent i creua el riu Ter, que en aquest sector travessa les hortes de Salt i Santa Eugènia i presenta una vegetació de ribera força esponerosa. Uns quilòmetres enllà, després de deixar a la dreta el congost del Ter i el castell de Sant Julià de Ramis, entra a l'Empordà pel sector dels terraprims. El paisatge dels terraprims és ondulat, amb serres d'altitud molt modesta que s'alternen separades per estretes comes o valls, on els assentaments urbans de petita dimensió, compactes, i d'on només sobresurt l'església, es dispersen enmig d'un mosaic agroforestal de conreus de secà i bosc mediterrani.

Pocs quilòmetres després d'haver creuat el Fluvià es deixen enrere els terraprims i s'entra a la unitat de la plana de l'Empordà. El canvi paisatgístic és notable per l'horizontalitat del terreny i el predomini gairebé absolut dels conreus. Els camps estan en molts casos delimitats en el costat nord amb tanques arbòries, sovint de xiprers, evidenciant la presència de la tramuntana. L'horitzó és tancat al nord per les serres de les Salines, de l'Albera i de Rodes, mentre que cap a l'oest la barrera de muntanyes està formada per diferents cims de l'alta Garrotxa, entre els quals destaquen les siluetes del Bassegoda i sobretot del Mont, coronat pel santuari de la Mare de Déu del Mont. Abans d'arribar a Figueres l'itinerari passa a tocar de nuclis com Garrigàs, Borrassà o Santa Llogaia d'Àlguema, caracteritzats per una tipologia constructiva comuna, amb cases de patis tancats per murs arrebossats amb morter i carrers estrets i compactes, on, en la majoria de casos, el creixement ha sabut respectar la façana urbana.

El darrer tram deixa a la dreta Figueres i es dirigeix cap a la Jonquera i la frontera francesa. Ho fa tot remuntant la vall del Llobregat d'Empordà, vorejada pels relleus granítics de la unitat dels aspres, recoberts per denses suredes que històricament han estat un dels principals recursos econòmics de molts pobles de la zona, com Agullana, Darnius o Campmany, i d'alguns camps d'oliveres i vinyes amb murs de pedra seca, situats a les proximitats de pobles i masies, que trenquen la continuïtat del bosc. Finalment, la magnífica fortalesa de Bellaguarda, al cim d'un turó del Pertús, avisa que estem a punt de creuar la frontera entre estats.

Per altra banda, al llarg de tot aquest itinerari, hi ha un element de recent construcció, la MAT, que es fa present en tot el recorregut i en desvirtua alguns fons escènics, especialment a determinades hores del dia, quan la llum s'hi reflecteix de manera directa.

2. L'itinerari de Girona a Ulldeter s'inicia, un cop travessada l'àrea urbana de Girona, per mitjà de l'autovia que porta a Banyoles (C-66). Aquesta via ràpida arrenca al nus de comunicacions de Sant Julià de Ramis, que permet la connexió entre l'autopista AP-7, la carretera N-II, i l'esmentada C-66, que en direcció sud es dirigeix cap a la Bisbal i Palamós. En el seu tram inicial travessa una àrea de boscos de pi blanc en el sector conegut com La República, que s'han de considerar els darrers contraforts del Sistema Transversal en direcció cap a llevant. Un cop a Cornellà de Terri, límit occidental de la unitat dels terraprims, la vista agafa més amplitud quan travessa una àrea de paisatge suaument ondulat, on predomina un mosaic de boscos i conreus amb presència de nombroses granges. Prop de Banyoles destaca el paisatge en aparador que s'ha configurat a banda i banda de l'autovia, amb la implantació de naus industrials, comercials i petits barris residencials, que formen un continu fins a l'entrada de Banyoles.

La variant de la C-66 deixa la ciutat i l'emblemàtic estany de Banyoles a l'esquerra, i es dirigeix en direcció a Besalú després de travessar el pla de Martís, amb un paisatge agrícola singular. Les muntanyes boscoses de les serres de Sant Patllari i el serrat de l'Arn, que separen la conca lacustre de Banyoles de la vall de Sant Miquel de Campmajor, constitueixen la façana paisatgística de ponent. Uns quilòmetres més enllà es deixa la C-66 i s'entra a Besalú, on el pont medieval sobre el Fluvià constitueix una fita paisatgística rellevant que dona caràcter al paisatge d'entrada a la localitat.

Des de Besalú, es continua per la carretera N-260 aigües amunt del riu en direcció a Olot. En aquest tram, i fins a Argelaguer i Sant Jaume de Llierca, la vall del Fluvià és ampla i ha permès l'establiment d'una bona àrea de conreus a les terrasses al·luvials a

banda i banda del riu. També hi destaca el paisatge agroforestal estructurat en terrasses que es troba a peus del Mont, així com la muntanya mateixa, coronada pel santuari de la Mare de Déu del Mont. Passat Sant Jaume de Llierca és convenient abandonar el traçat de l'autovia i continuar per la carretera vella, ja que això permetrà observar de ben a prop la cinglera basàltica de Castellfolit de la Roca.

Des de Sant Joan les Fonts la carretera C-26 segueix per la vall de Bianya, a través d'un paisatge propi de la muntanya mitjana, amb camps de blat de moro al fons de la vall i boscos caducifolis a la base dels vessants de la serra de Malforat. A mesura que es guanya altitud, per sobre del nivell d'inversió tèrmica i sobre sòls més magres, l'alzinar torna a ser predominant en el paisatge. El túnel de Collabós obre la porta a la vall alta del Ter, ja a la comarca del Ripollès.

Un cop creuat el túnel, es pot continuar cap al nord, per la carretera C-38 en direcció a Sant Pau de Segúries i Camprodon, tot seguint el curs del riu Ter. Ara el paisatge ja és plenament montà. Les rouredes de roure martinenc juntament amb les pinedes de pi roig dominen el paisatge, mentre que els prat dalladors apareixen als fons de vall. L'horitzó queda tancat al nord per la imponent serra Cavallera, de formes massisses, gairebé desproveïda de boscos, recoberta en els nivells més alts per prat i matollars.

A l'arribada a Camprodon destaca el pont medieval sobre el riu Ter i ja de sortida el passeig Maristany. L'itinerari cap a Setcases i Ulldeter passa primer pel fons de vall, on entre els prat de dall i els retalls de boscos de ribera destaquen els creixements residencials dels petits nuclis com Llanars, Vilallonga de Ter i Setcases. A partir d'aquest punt la carretera inicia una ascensió amb forts pendents cap a l'estació d'esquí Vallter 2000. El paisatge en aquest sector és el propi de l'alta muntanya pirinenca. Destaquen les formes de relleu modelades pels processos periglacials com ara les tarteres. Els boscos de pi negre amb neret ocupen els vessants, mentre que els prat alpins dominen a l'estatge supraforestal.

3. L'itinerari de l'eix ferroviari Hostalric-Portbou és una altra forma de penetrar en el paisatge heterogeni que ofereixen les Comarques Gironines. De la mateixa manera que l'autopista AP-7, el tren entra a l'àmbit de les Comarques Gironines a l'alçada d'Hostalric, i segueix pràcticament en paral·lel l'esmentada autopista. Així creua per la plana de la Selva, el pla de Girona, els terraprims i la plana de l'Empordà.

Quan arriba a Figueres el ferrocarril varia el seu traçat i va a buscar el pas a França per Portbou. Trenca en direcció nord-est a la capital empordanesa, seguint ara el camí de l'N-260, creuant l'horitzó agrari de l'Empordà, recte vers el cap de Creus.

L'últim tram que enllaça Llançà, Colera i Portbou ressegueix la costa abrupta i de vegetació escassa característica del cap de Creus i de les valls estretes del litoral de la costa de tramuntana.

4. L'itinerari de Llançà a Ribes de Freser s'inicia a Llançà per l'N-260 que es dirigeix direcció sud-oest, directe a Figueres, travessant primer el paisatge rocós i aspre característic de la unitat

El pla de Martís és un paisatge agrícola singular creuat per la carretera C-66. Observatori del Paisatge

del cap de Creus, i el de vinyes i oliveres abancalades en terrasses fetes amb pedra seca de la unitat de paisatge dels Aspres. A l'alçada de Garriguella i Vilajuïga entra a la plana de l'Empordà, i el paisatge abrupte i accidentat es transforma en un mantell agrari estès a l'horitzó, amb el taló de fons dels Pirineus amb l'Albera al nord, la Mare de Déu del Mont al davant i els perfils suaus i ondulats dels terraprimis i les Gavarres pel sud, juntament amb l'imponent Montgrí, fita paisatgística de l'Empordà.

S'arriba a Figueres després de travessar la conca baixa de la Muga, i es creua la ciutat pel centre, preferiblement pel carrer de la Rambla, on l'arquitectura neoclàssica, modernista i noucentista formen part del patrimoni arquitectònic de la ciutat. Es torna a sortir a l'N-260 direcció Vilafant, Navata i Besalú. Aquest tram travessa diferents unitats de paisatge com són els terraprimis, la Garrotxa d'Empordà i l'estany de Banyoles. Aquí es passa progressivament de la plana i el paisatge agrari als suaus pendents i al mosaic agroforestal característic d'aquestes unitats, amb els pobles de la Garrotxa d'Empordà i la plana d'Empordà, com Lladó o Navata, i els seus entorns agrícoles característics, i als conreus terrassats combinats amb bosc, del sud de Beuda. A l'alçada de Besalú es reprèn el trajecte comentat abans: Besalú, Castellfollit de la Roca, Sant Joan les Fonts, la Vall de Bianya, i aquest cop, després del túnel de Collabós, es pren direcció sud-oest seguint el curs del Ter per la C-26, cap a Sant Joan de les Abadesses i Ripoll.

Aquí el paisatge ja és plenament de vall interior tancada. La serra Cavallera a mà dreta i la serra de Milany i la de Santa Magdalena per l'esquerra encaixonen el Ter en la seva part alta formant una vall tradicionalment productiva tant per l'agricultura i la ramaderia, com pel seguit de colònies industrials on antigament s'aprofitava la força del Ter per a desenvolupar-hi pols de població i producció, lligats a la industrialització. Un cop es creua Ripoll, amb la fita paisatgística i

identitària de Santa Maria de Ripoll, s'agafa l'N-152 que remunta el curs del Freser, direcció Campdevànol i Ribes de Freser.

El paisatge es tanca, la vall s'estreny i el bosc caducifoli de rouredes i fagedes ocupa les obagues, mentre el pi roig domina progressivament arreu de la vall i es barreja amb els conreus en terrasses. El paisatge montà, el subalpí de coníferes i l'alpí dels prats i rasos culminants indiquen el final d'aquest itinerari.

5. L'itinerari de les Guilleries a Olot és una ruta que comença al coll de Revell, a la C-25 o eix Transversal, i que es dirigeix cap a Santa Coloma de Farners creuant les Guilleries horitzontalment, mentre deixa enrere les siluetes rellevants del Matagalls i, més al sud-oest, del Turó de l'Home i les Agudes. La carretera serpenteja per un paisatge de bosc mediterrani característic, alzinars i suredes dominen els vessants fins a aproximadament els 1.000 metres d'altitud, on comencen a guanyar protagonisme els boscos caducifolis de caràcter més mediterrani. Aquest tram de l'itinerari ofereix unes panoràmiques excepcionals del Montseny i la zona sud de les Guilleries.

Un cop creuades les Guilleries, després de resseguir les angostes valls de la riera de Joanet i la riera de Santa Coloma, la ruta es desvia per la C-63 en direcció nord. L'itinerari ha entrat a la plana de la Selva pel sector occidental, el paisatge s'eixampla notablement i els relleus ondulats i el mosaic agroforestal delaten el canvi de morfologia i usos de l'entorn. El recorregut avança per conreus herbacis, plantacions de caducifolis i d'avellaners característics de la zona de Brunyola, així com alzinars i rouredes, i travessa nuclis de reduïdes dimensions i masies aïllades.

Després de recórrer aquest tram entre la capçalera de l'Onyar i la conca mitjana del riu Ter, la C-63 creua les poblacions d'Anglès i

L'eix ferroviari Hostalric-Portbou, en el seu tram final, permet observar les valls estretes i les cales del paisatge del cap de Creus. Aquest traçat es va creuant amb l'N-260, últim tram de l'itinerari de la Costa Brava. Observatori del Paisatge

la Cellera de Ter, per a connectar amb la vall del riu Brugent on es torna a tancar la perspectiva. En resulta un paisatge de valls tancades amb els fons de vall conreats i els vessants ocupats per la frondosa vegetació del bosc mediterrani, característic de la unitat de Rocacorba. A la banda esquerra es ressegueix el sector nord de les Guilleries on el Collsacabra actua de paret abrada.

Finalment, un cop s'ha passat Amer, les Planes d'Hostoles i Sant Feliu de Pallerols, el recorregut canvia novament d'escenari i entra a la vall d'en Bas, on l'ordenació harmònica del paisatge agroromà, les masies centenàries i els nuclis petits i endreçats han esdevingut un símbol estètic a les Comarques Gironines, accentuat pel contrast de la plana tranquil·la per on passa el Fluvià, amb els grans cingles que la flanquegen pel sector occidental, des de Santa Magdalena-Puigsacalm, la serra dels Llacers i Falgars.

6. L'itinerari per la Costa Brava, de Blanes a Portbou, ressegueix el litoral de les Comarques Gironines. S'inicia al delta de la Tordera, un espai eminentment agrícola sotmès permanentment a la pressió urbanística. Des de Blanes cal dirigir-se a Lloret de Mar a través de la carretera GI-682, trajecte que permet contemplar els turons boscosos de l'Ardenya-Cadiretes i la multitud d'urbanitzacions i cases aïllades situades als vessants de les muntanyes. La travessia urbana de Lloret està caracteritzada, sobretot a l'estiu, per elements que singularitzen el paisatge urbà, com els petits comerços dirigits als turistes, amb els seus expositors plens de tota mena de productes relacionats amb l'oci, d'una gran varietat cromàtica.

Després de deixar Lloret, la carretera es dirigeix a Tossa de Mar pel mig d'urbanitzacions i pinedes situades arran de costa, on provoquen un fort contrast entre bosc i mar. La façana litoral de Tossa està marcada per la presència del nucli emmurallat, amb diverses torres d'origen medieval situades al llarg del seu perímetre. Al voltant de la vila vella, l'expansió urbana s'ha enfilat pels vessants i forma una mena d'amfiteatre natural.

Des de Tossa, la GI-682 enfila, a través d'un traçat molt sinuós, cap a Sant Feliu de Guíxols. Aquest tram de carretera és conegut per les seves corbes i per passar arran dels penya-segats tallats sobre el mar. Al llarg del trajecte hi ha diversos miradors habilitats a les vores per tal de poder contemplar el mar i les cales, fins a arribar a Sant Feliu, on cal travessar la ciutat de nord a sud abans de dirigir-se cap a S'Agaró per la C-253. Aquesta carretera porta a Platja d'Aro, vila turística que es transita per una avinguda central on proliferen els comerços, discoteques, bars i restaurants.

La C-253 segueix prop de la línia de la costa cap a Sant Antoni de Calonge, vorejant urbanitzacions, càmpings i platges situades uns metres més avall de la mateixa carretera. Els boscos de pi pinyer sovintegen en aquest sector i deixen entreveure la Mediterrània només de tant en tant, fins a arribar a Sant Antoni i Palamós, on el continu urbà, format per blocs d'apartaments de diferent alçada i dimensió, fa de pantalla i impedeix visualitzar el blau del mar.

A partir de Palamós, la C-31, reconvertida en autovia, s'allunya de la façana litoral per dirigir-se a Palafrugell. En un primer moment voreja el massís de les Gavarres i recorre un espai on es compagi-

nen els usos agrícoles de secà propis del peu de mont de les Gavarres, els usos industrials i els serveis. Després, passat Mont-ras, fa un tomb cap al nord i agafa direcció Pals, deixant les muntanyes de Begur a mà dreta. El canvi del paisatge és espectacular, ja que la carretera s'endinsa per la plana agrícola del Baix Ter, on abunda el cultiu de l'arròs. La silueta del massís calcari del Montgrí, coronat pel castell del mateix nom, fa d'horitzó permanent, fins a passar el riu Ter i arribar a Torroella de Montgrí.

Des de Torroella, la C-31 vira en direcció oest, fins a trobar el trencant de la GI-632 que porta a l'Escala. En aquest tram, l'Empordà es mostra amb tota la seva esplendor. El paisatge agrícola, els fragments boscosos, les masies i granges aïllades i els petits pobles formen un conjunt on la compenetració entre natura i cultura sembla complerta, deixant els Pirineus i el massís del Canigó com a rerefons llunyà. L'arribada a l'Escala i a les ruïnes grecoromanes d'Empúries permet retrobar de nou el mar, encara que el trajecte obliga a dirigir-se de nou cap a l'interior, per tal de vorejar el Parc Natural dels Aiguamolls de l'Empordà, zona protegida amb un alt valor natural.

L'eix viari format per la GIV-6301, GIV-6303 i GIV-7216 afavoreix la contemplació del paisatge de la plana empordanesa de manera pausada, i permet evitar la C-31. L'Armentera, Sant Pere Pescador i Castelló d'Empúries són els principals pobles d'un recorregut que permet circular al voltant d'aiguamolls, recs, conreus protegits de la tramuntana pels paravents de xiprers característics d'aquest paisatge, i prats, molts d'ells tancats per barreres de vegetació arbòria, anomenats closes. Constitueixen un dels paisatges més singulars de l'Empordà, particularment les Peces de la Rovina i la Closa de la Vila. A tocar de la costa i de la desembocadura del riu la Muga, els edificis que formen la marina d'Empuriabrava emergeixen per sobre les capçades dels arbres, trencant l'harmonia de l'entorn.

La C-260 porta de Castelló d'Empúries a Roses, el darrer gran poble de la plana de l'Empordà abans que la carretera GI-614 s'enfilii cap de Creus amunt. De nou, el canvi d'entorn paisatgístic es fa evident: d'una gran depressió d'origen tectònic es passa al relleu muntanyós més oriental del Pirineu, on un espai de transició dominat pels conreus de vinya i fruiters de secà, amb murs de pedra seca, característic de la unitat dels aspres, s'estén aquí fins a tocar el mar. El traçat de la GI-614, extremament sinuós i accidentat, permet contemplar un paisatge aspre i rocós, amb la presència de brolles i d'algun o altre fragment forestal o camp de conreu, ja estigui situat al fons d'alguna petita vall o aprofitant les velles feixes. Més al nord, passat el trencant de Cadaqués, mitjançant la GI-613 i la GI-612, s'arriba a Port de la Selva i a Llançà, des d'on l'N-260 conduirà, després de passar per molts revolts, a Colera i Portbou, tots dos nuclis definits per les valls litorals de la costa de tramuntana, de curt recorregut i important pendent, des del naixement del curs fluvial fins al mar, amb poca cobertura vegetal, conreus esporàdics d'olivera i vinya als vessants i d'horta a la part baixa, i presència urbana i d'infraestructures de transport concentrada als trams finals de les valls.

Rutes no motoritzades

L'apropament a peu o amb vehicles no motoritzats permet percebre amb més detall els valors dels paisatges que es visiten. Dels 68 itineraris identificats, se'n destaquen onze, que s'han pres com a bones referències per a obtenir una visió conjunta dels paisatges de les Comarques Gironines.

Taula 3. Rutes no motoritzades per a l'observació i gaudi dels paisatges de les Comarques Gironines

7.	GR-1
8.	GR-2
9.	GR-3
10.	GR-11
11.	GR-83 camí del Nord
12.	GR-92
13.	GR-178 ruta d'en Serrallonga
14.	GR-210 ruta del Ter
15.	Ruta del Carrilet
16.	Ruta del Ferro i del Carbó-camí Ramader
17.	Ruta del Tren Petit
80.	Oix-vall del Bac
81.	El Talló
82.	Solius-Carcaixells d'en Dalmau
83.	Sant Feliu de Guíxols-Sant Baldiri
84.	Sant Climent megalític
85.	Rabós-Sant Quirze de Colera-Vilamaniscle
86.	La Vajol-Darnius-pantà de Boadella
87.	Capmany-estany de Canadal
88.	Gombrèn-pedró de Tubau
89.	Montgrony-Costa Pubilla
90.	Ribes de Freser-Camprodon
91.	Portbou-Querroig
92.	Cap Norfeu
93.	Roses megalítica
94.	Portbou-puig d'en Jordà
95.	Palafrugell-Begur
96.	Voltants de la Mare de Déu del Mont
97.	Pic de les Bruixes i Comanegra
98.	Sadernes-Sant Aniol d'Aguja
99.	PR-C 108
100.	PR-C 109
101.	Estany de Banyoles-les Estunes
102.	Cornellà del Terri-Camós
103.	Quart-Monells
104.	Cassà de la Selva-Cruilles
105.	Sant Mateu del Montnegre-Sant Cebrià de Lledó

106.	Ruta de les deu ermites
107.	Camí de can Petrinxo
108.	Ruta de les serres
109.	Canet d'Adri-Sant Roc
110.	Sant Pere de Llorà-volcà de la Banya del Boc
111.	PR-C-120 Banyoles-Rocacorba
112.	Feitús-Costabona
113.	Santuari de Núria-Puigmal-collada de Fontalba
114.	GR-11-7
115.	GR-11-8
116.	Valls de Sant Iscle i del Vallac
117.	Fageda d'en Jordà-Santa Margarida-Croscat
118.	Tres colades-cingleres de Sant Joan les Fonts
119.	Vilafreser-Ollers
120.	Pujals dels Pagesos-Vilavenut-Esponellà
121.	Bàscara-Ventalló
122.	Maçanet de Cabrenys-roc de Frausa
123.	Ruta d'en Carles Bosch de la Trinxeria
124.	Salt-Llambilles
125.	Vallcanera-Serra Magra
126.	Ruta de la Crosa de Sant Dalmai
127.	Camps de l'Onyar-Caldes de Malavella-Sant Maurici
128.	Voltants de Peralada
129.	Pontós-Sant Pere Pescador
130.	Sant Pere Pescador-Roses
131.	Roses-Figueres
132.	Lladó-Sant Llorenç de la Muga
133.	Tordera-Blanes
134.	Vilarig-Llers-la Muga
135.	Rupit-el Far-Sant Martí Sacalm

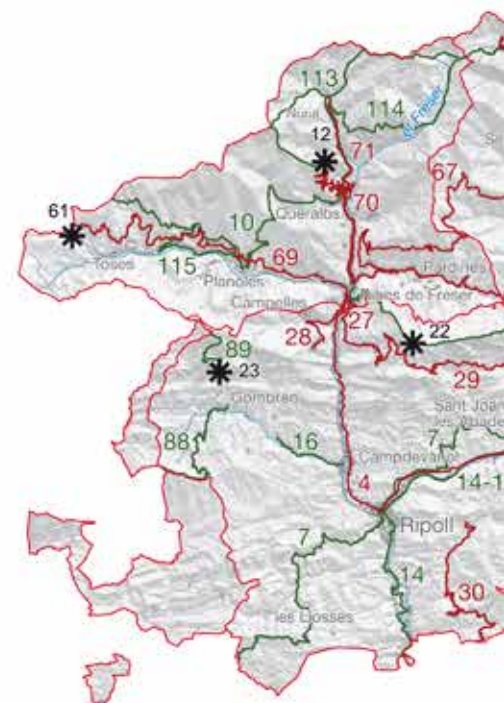
7. El GR-1, també conegut com a "sender transversal", uneix Empúries amb el Pont de Montanyana (Ribagorça) tot resseguint els Prepirineus. En el seu tram gironí, parteix de les ruïnes grecoromanes d'Empúries i arriba a la vila de Ripoll, passant per indrets que reuneixen elevats valors paisatgístics, tals com Banyoles, Besalú, Oix o Sant Joan de les Abadesses.

8. El GR-2 va de la Jonquera fins a Aiguafreda (Vallès Oriental), travessant diverses àrees de muntanya baixa i mitjana. Des de la Jonquera, el sender es dirigeix a Besalú, on enllaça amb el GR-1. A partir d'aquesta vila segueix fins a Santa Pau. Les Preses és la darrera etapa Gironina.

9. El GR-3 neix del GR-1 a Sant Joan de les Abadesses, i es dirigeix vers el sud cap a Vallfogona de Ripollès i el castell de Milany, on deixa l'àmbit de les Comarques Gironines per a acabar arribant a Vallbona de les Monges a l'Urgell

Miradors i itineraris

Unitats de paisatge de les Comarques Gironines

- * Mirador
- Itinerari motoritzat
- Itinerari no motoritzat
- Xarxa hidrogràfica
- Unitat de paisatge
- Cap de municipi

La numeració dels itineraris i miradors correspon a les taules 2, 3 i 4

10. El **GR-11** és, potser, el sender de gran recorregut amb més renom que travessa les Comarques Gironines. És el transpirinenc que va des del cap de Creus fins al cabo Higuier, a la costa del mar Cantàbric. Els seus diversos trams enllacen poblacions i espais que atresoren diversos valors paisatgístics. D'est a oest, passa pel Port de la Selva, el monestir de Sant Pere de Rodes, la serra de l'Albera, la Jonquera, la Vajol, Maçanet de Cabrenys, Albanyà, l'alta Garrotxa, Molló, Setcases i la vall de Núria.

11. El **GR-83** és doblement conegut com a "camí del Nord" o "camí del Canigó". Recupera el traçat que seguiren milers d'exiliats entre el gener i el febrer de l'any 1939, fugint cap a la Catalunya del Nord pel coll de Malrem, situat entre el cim de Comanegra i el coll d'Ares. Alhora, recupera els camins que van servir de pas per a molts oficis: minaires, portadores, traginers, transhumants, moliners, etc. Aquests dos fets el doten d'un elevat valor històric, que es complementa amb la bellesa natural del paisatge. Pel que fa a les Comarques Gironines, enllaça poblacions com Osor, Olot, Begut i Molló.

12. El **GR-92** és un sender que segueix tot el litoral català. Pel que fa a la part gironina, surt de Portbou i arriba a Lloret de Mar, traçat que permet veure la diversitat d'ambients costaners. Des de Portbou es dirigeix a Llançà. Des de Llançà baixa als Aiguamolls de l'Empordà, travessa el riu Fluvià i arriba a les ruïnes d'Empúries, punt de partida del GR-1. Després de pujar el massís del Montgrí, baixa fins a Begur i Palafrugell. Seguidament passa per les Gavarras i per poblacions com Sant Feliu de Guíxols, Tossa de Mar, Lloret de Mar i Blanes, des d'on s'endinsa cap al Maresme.

13. El **GR-178**, la "ruta d'en Serrallonga", es va traçar exclusivament per tal de conèixer els espais on va actuar el reconegut i mitificat bandoler. Se surt de la plana de la Selva, a 143 metres d'altitud, i després travessa camins que s'endinsen per les Guilleries i pel Collsacabra i que permeten contemplar els paisatges de gran bellesa que ofereix el bosc caducifoli.

14. El **GR-210** ressegueix el curs del riu Ter, des del seu naixement a Ulldeter (municipi de Setcases) fins a la seva desembocadura a la Gola (Torroella de Montgrí-l'Estartit) passant alguns trams per la comarca d'Osona, fora de l'àmbit del Catàleg.

15. La ruta del Carrilet: el primer tram d'Olot a Girona cobreix uns 57 quilòmetres, i segueix l'antic traçat del tren de via estreta, començant a la Zona Volcànica de la Garrotxa i recorrent les valls del Fluvià, el Brugent i el Ter, per arribar a les deveses de Salt i Girona. El segon tram uneix Girona i Sant Feliu de Guíxols, passant per Quart, Cassà de la Selva, Llagoster, i Castell d'Aro, al llarg d'uns 40 quilòmetres de suaus pendents.

16. La ruta del Ferro i del Carbó i la ruta del Camí Ral i Ramader: la primera enllaça Ripoll amb Sant Joan de les Abadesses, Toralles i Ogassa, mentre que la segona és un tram curt d'uns 4 quilòmetres entre Campdevànol i Gombrèn.

17. La ruta del Tren Petit: itinerari d'uns 6 quilòmetres que uneix Palamós i Palafrugell i que recorre, en part, l'antic traçat del tren tramvia que connectava Palamós amb Girona passant per la Bisbal d'Empordà. Té ramals per a arribar a Vall-llobrega, a Mont-ras i a les platges del Castell i de la Fosca.

La ruta del carrilet permet copsar el paisatge agrari de la vall d'en Bas i la fita del Puigsacalm. Mireia Blanch, Escola Universitària ERAM

6.2. Punts d'observació del paisatge

Pel que fa als punts d'observació, en aquest capítol es presenta una xarxa de 77 miradors constituïda pels que tenen una significació elevada en el conjunt de tot el territori de les Comarques Gironines. Són coneguts per la majoria de la població del conjunt de l'àmbit territorial gràcies a l'ampli camp visual que ofereixen i a la popularitat que tenen. Es tracta de cims, edificis públics de les ciutats, places, muralles, torres, castells, ermites, marges de les carreteres i autopistes, llocs que poden tenir al mateix temps una forta càrrega simbòlica per a la població, i ser un punt de contemplació plaent i reposat dels paisatges i els seus valors. Els processos de participació ciutadana han contribuït a la definició d'aquesta xarxa, per tant, en general, es tracta d'indrets força coneguts.

Per altra banda, alguns miradors inclouen mitjans explícits per a la interpretació dels paisatges, sobretot panells, mentre que en d'altres l'essència de cada paisatge i el seu significat es poden intuir a través d'elements més suggerents o simplement per mitjà del coneixement, la percepció i la mirada de la persona que hi és.

Taula 4. Miradors de les Comarques Gironines

1. El Mont
2. Mare de Déu del Far
3. Far del cap de Creus
4. Far de Sant Sebastià
5. Plaça de la fortalesa d'Hostalric
6. Muralla de Girona
7. Observatori Senillosa
8. Plaça del castell de Llagostera
9. Puigsou
10. Puig Neulós
11. Tregurà de Dalt

Alguns miradors, com aquest de Romanyà de la Selva, inclouen mitjans explícits per a la interpretació del paisatge. Observatori del Paisatge

12. Collada de Fontalba
13. Sant Elm
14. Castell del Montgrí
15. El Pedró de Pals
16. Mare de Déu dels Àngels
17. Puig de la Mala Veïna
18. Puig Redon
19. Turó de Sant Joan
20. Castell d'Empordà
21. Puig de la Font Pasquala
22. Taga
23. Montgrony
24. Sant Antoni
25. Castell de Milany
26. Bassegoda
27. Carcaixells d'en Dalmau
28. Turó d'Altrera
29. Cabana de l'Arqueta
30. Castell de Mont-roig
31. Tortuga-serrat Sentinella
32. Coll de Perafita
33. Mas Ventós
34. Castell de Sant Salvador
35. Puig del Claper
36. Castell de Begur
37. Puig de Sant Martíà
38. Mirador d'Empordà
39. Santa Magdalena
40. Puig d'Arques
41. Romanyà de la Selva
42. Castell de Sant Miquel
43. Castell de Farners
44. Mare de Déu d'Argimon
45. Santa Bàrbara
46. Turó de Sant Jordi
47. Brunyola
48. Volcà de la Crosa
49. Santa Brígida
50. Ermita de Sant Roc
51. Sant Patllari
52. Punta Montgó
53. Castell de Sant Ferran
54. Puig Segalar

- 55. Puig de Calmelles
- 56. Fort de Bellaguarda
- 57. Castell de Requesens
- 58. Castell de Rocabertí
- 59. Collet de Xoriguera
- 60. Sant Antoni Vell
- 61. Collada de Toses
- 62. Montsacopa
- 63. Castell de Montsoriu
- 64. Sant Miquel de Falgars
- 65. Puigsacalm
- 66. Mare de Déu de Cabrera
- 67. Puig Castellar, de Fogars de la Selva
- 68. La Salut
- 69. Mare de Déu del Coll
- 70. El balcó de l'Escala
- 71. La Banya del Boc
- 72. Puig Castellar, de Fontcoberta
- 73. Puig de Valldevià
- 74. Castell de Finestres
- 75. Coll d'Ares
- 76. Sant Miquel de la Roca
- 77. Sants Metges

142

Dels 77 punts d'observació identificats, 20 s'han prioritzat i es descriuen a continuació. La resta de miradors es descriuen a les unitats de paisatge corresponents (bloc 6).

1. El Mont: a l'extrem oriental de l'alta Garrotxa, el santuari de la Mare de Déu del Mont és un dels miradors més coneguts de l'àmbit de Comarques Gironines, i el seu perfil característic coronat pel santuari ha esdevingut un valor identitari per a la població de la Garrotxa, l'Empordà i el Pla de l'Estany. És una talaia de 360°, on es pot accedir amb cotxe, i que permet contemplar els Pirineus des del puig de Balandrau i el Taga, el puig Neulós i fins al cap de Creus, les peculiaritats de la Garrotxa d'Empordà i tota la plana d'Empordà fins al mar, l'Empordanet, les ondulacions dels terraprimers i les singularitats de l'estany de Banyoles, fites com el Montgrí a l'Empordanet i el baix Ter, el Puigsou a Rocacorba o la Mare de Déu dels Àngels a les Gavarres. Tots aquests punt intenen emmarcar un horitzó que encara continua més enllà.

2. Mare de Déu del Far: a la unitat del Cabrerès-Puigsacalm, situat a la balconada que representa el Far (1.123 m), s'hi arriba pel trencant del coll de Condreu, de la carretera C-153 que enllaça la vall d'en Bas amb Roda de Ter. L'espectacular cinglera que s'erigeix com una de les fites paisatgístiques més conegudes de les Comarques Gironines permet gaudir d'unes panoràmiques excel·lents sobre tot el sector oriental de l'àmbit de Comarques Gironines. Pel sud s'observa el pantà de Susqueda, amb les Guilleries de

teló de fons, i girant en sentit est s'albira el Ter que obre la perspectiva a tota la plana de la Selva fins al massís de les Cadiretes, les Gavarres i el mar. L'Empordanet-Baix Ter i la plana de l'Empordà s'estenen darrere Rocacorba, que tot i així permet veure el golf de Roses, el cap de Creus i l'Albera d'horitzó final.

3. Far del cap de Creus: situat a la unitat del mateix nom, s'hi arriba mitjançant la carretera que surt de Cadaqués per Portlligat, i recorre el paisatge únic d'aquest cap rocallós, erm i rebufat per la tramuntana, tan inspirador per a Dalí. Un cop al far, el mirador permet resseguir la panoràmica costanera des de la punta de s'Oliguera a Cadaqués, fins al cap Béar darrere el qual s'amaga Portvendres, ja al Rosselló francès. En dies de bona visibilitat també es pot albirar bona part del golf de Lleó.

4. Far de Sant Sebastià: a la Costa Brava es localitza al municipi de Palafrugell, per sobre de la platja de Llafranc. Aquest mirador, molt popular al sector sud-est de les Comarques Gironines, representa un referent visual nocturn i de fet segueix sent el far amb el pla focal més elevat del litoral català. Des d'aquí es poden observar els pobles costaners de Llafranc i Calella de Palafrugell, amb el gran horitzó forestal de les Gavarres de fons.

5. Plaça de la fortalesa d'Hostalric: a l'extrem sud de la unitat de Guilleries, el castell s'alça per damunt d'Hostalric oferint una vista completa del poble d'origen medieval, del qual s'observa la disposició emmurallada del carrer major, amb el raval a continuació. Des de la fortalesa les panoràmiques més interessants es troben en direcció nord-est on es poden copsar les particularitats de la plana de la Selva, amb les plantacions d'arbres escampades arreu, i sobretot les ondulacions que presenta la plana en aquest sector, conegudes com els turons de Maçanet. A més, es pot observar el corredor Prelitoral que segueix el curs de la Tordera, cap a Riells, i Sant Celoni direcció oest, i cap a Maçanet de la Selva per l'est, tot i la concentració d'infraestructures que hi ha, encaixonades al nord pels contraforts de les Guilleries, el Montseny a l'oest i el Montnegre-Corredor pel sud.

6. Muralla de Girona: al pla de Girona, la muralla és el principal mirador de la ciutat, amb una vista excel·lent de la catedral, el campanar de Sant Feliu, el barri vell i de l'extensió urbana en general. Hi ha diversos accessos dels quals es recomana seguir-ne alguns trams per copsar les diferents perspectives que ofereix de la ciutat i de l'entorn, tant proper com llunyà. Així, a més d'introduir-se en la Girona medieval, també s'observen panoràmiques de Rocacorba en primer pla, els relleus del massís de les Cadiretes i les Guilleries al fons de la plana de la Selva, i cap al nord els perfils permanents dels Pirineus i el Canigó.

7. Observatori Senillosa: a la plana de l'Empordà, dins del Parc Natural dels Aiguamolls de l'Empordà, on es van habilitar les antigues sitges d'arròs per a ubicar-hi aquest mirador que permet la contemplació del parc, entre les desembocadures de la Muga i el Fluvià, trobem l'Observatori Senillosa. Des d'allà s'albiren llunyans els perfils que flanquegen la plana empordanesa: cap de Creus, la serra de Rodes, l'Albera amb el puig Neulós, les Salines, l'alta Garrotxa amb el Bassegoda i la Mare de Déu del Mont, i al sud les Gavarres, i la fita paisatgística del Montgrí.

La plaça del castell de Llagostera permet observar el mosaic agroforestal de la plana de la Selva. Observatori del Paisatge

8. Plaça del castell de Llagostera: a la plana de la Selva, el nucli medieval de Llagostera presenta les característiques típiques d'un poble encimbellat i antigament emmurallat, on el perfil de l'església de Sant Feliu i les torres de pedra rogenca que encara es conserven de l'antic castell sobresurten airoses per damunt de la plana. El mirador de la plaça del castell aprofita el desnivell d'aquest petit puig per a oferir una bona panoràmica sobre l'immediat patró agroforestal de Llagostera i el tapís forestal de les Gavarres. A la distància s'albiren Rocacorba i les Guilleries, i al fons els relleus dels Prepirineus gironins de l'alta Garrotxa.

9. Puigsou: més conegut amb el nom de Rocacorba. És el punt més elevat de la unitat de Rocacorba, i fàcilment identificable per les torres de telecomunicació que hi ha al capdamunt, que no impedeixen l'observació d'una panoràmica de 360° pràcticament des del centre de les Comarques Gironines. Alhora, l'ermita de Santa Maria de Rocacorba, a tocar del Puigsou, també és un bon mirador, molt popular per a la gent de la contrada. Rere el peu de mont de Rocacorba l'estany de Banyoles dona pas a una perspectiva excel·lent de tot el sector llevantí de l'àmbit de les comarques de Girona. La zona lacustre de Banyoles, els perfils ondulats i agroforestals dels terraprimers, la plana de l'Empordà tancada per l'arc del golf de Roses i el cap de Creus, el Montgrí i l'Empordanet-Baix Ter, la conurbació urbana de Girona amb les Gavarres de teló de fons que enllacen amb l'Ardenya-Cadiretes, el Montseny a la distància, seguit de les Guilleries en direcció nord, davant d'on s'insinua la vall del Ter, i s'observa la vall del Llèmena en primer terme, i finalment al nord l'alta Garrotxa i el perfil retallat i sempre imponent dels Pirineus amb la fita del Canigó en últim terme.

10. Puig Neulós: punt més al nord de l'àmbit de les Comarques Gironines. De fàcil accés mitjançant la carretera del Pertús al puig Neulós, és un mirador privilegiat que permet albirar com la carena

dels Pirineus s'enfila cap a l'oest i es capbussa al cap de Creus, com els vessants pirinencs i prepirinencs dels aspres i la Garrotxa d'Empordà es transformen en les suaus fondalades dels terraprimers o com la policromada plana de l'Empordà i l'Empordanet treu el nas darrere el Montgrí. També Rocacorba, les Gavarres o els perfils de l'alta Garrotxa, anunciats pel Mont en primer terme, destaquen en un paisatge de grans dimensions i panoràmiques.

11. Tegurà de Dalt: a la vall de Camprodon, el petit poble de Tegurà de Dalt, situat al vessant oriental del Balandrau, és un magnífic mirador per a contemplar aquesta vall d'on neix el Ter. Cap al nord es deixa entreveure Setcases, amagada per l'estreta vall pirinenca, amb el Costabona al fons, mentre que cap al sud, la serra Cavallera actua de muralla fins a trobar-se amb Camprodon, on el Ter obre la perspectiva vers l'alta Garrotxa.

12. Collada de Fontalba: a la unitat de les valls del Freser, a sobre del poble de Queralbs, la carretera s'acaba en una collada a pràcticament 2.100 metres d'altitud, enmig dels Pirineus. Al nord sobresurt el pic de Nouforns i el pic de l'Eina, mentre que a l'est el Balandrau i el Torreneules flanquegen la vall del Freser que s'enfila cap al seu naixement. En direcció sud, ofereix panoràmiques excel·lents sobre tota la vall del Freser i, més enllà la plana de Vic, tanca l'horitzó amb el Montseny. Finalment, al nord-oest trobem l'emblemàtic Puigmal i al sud-est, el Taga, referents identitaris i fites paisatgístiques del conjunt del Ripollès.

13. Sant Elm: a l'unitat Ardenya-Cadiretes, Sant Elm és el popular mirador de Sant Feliu de Guíxols des d'on, a més de guaitar el poble i els suaus pendents de les Gavarres, presenta unes panoràmiques impressionants fins a Tossa de Mar de com l'Ardenya s'abraona sobre la Mediterrània, amb uns penya-segats que poden superar els cent metres d'alçada i es coronen de pinedes

verdes tot l'any. Aquest contrast entre el verd dels arbres, la pedra granítica i el mar escumós va fer que Ferran Agulló, inspirat a Sant Elm, imaginés la famosa "Costa Brava".

14. Castell de Montgrí: a la unitat de l'Empordanet-baix Ter, el castell de Montgrí és la icona paisatgística que representa el massís i el castell mateix per tot l'Empordà, i és alhora un mirador excepcional, tot i que calgui una caminada d'uns 40 minuts per a pujar-hi. A dalt, la plana de l'Empordà s'obre totalment davant dels Pirineus, des del Puigmal al cap Norfeu i amb el Canigó de fons. A l'oest els terraprims, suaus relleus de mosaic agroforestal, contrasten amb les severes planes agràries tant de l'Empordà com de l'Empordanet i el baix Ter, que s'observen al sud, amb Torroella de Montgrí en primer terme, i tots els elements que caracteritzen aquesta unitat: els arrossars de Pals, les closes del Ter Vell, les marismes de la Platera i les basses d'en Coll, el poblat ibèric d'Ullastret, els nuclis medievals i, especialment, les illes Medes.

15. El Pedró de Pals: a la unitat de l'Empordanet-Baix Ter, el Pedró és el nom que rep el nucli antic de Pals, situat sobre un petit puig on el conjunt de l'església de Sant Pere, la torre de les Hores i les cases construïdes de pedra formen un patrimoni medieval de primer ordre. Aquí trobem dos miradors: el d'en Josep Pla, en honor al literat, des d'on qualificava el paisatge de l'Empordà "d'una bellesa inenarrable". Aquest mira en direcció nord, i es pot contemplar, des de les illes Medes, el Montgrí, amb la seva silueta que l'imaginari popular ha lligat amb un bisbe adormit, fins al teló de fons dels Pirineus. L'altre mirador és el de la torre de les Hores, que mira direcció est, amb la Gola del Ter en primer terme, flanquejada pel Montgrí i les Medes al nord, i el cap de Begur pel sud.

16. Mare de Déu dels Àngels: situat a les Gavarres, és un dels miradors més emblemàtics i populars de la ciutat de Girona i rodalia, al qual s'accedeix fàcilment mitjançant la carretera GIV-6703 que uneix Girona amb Madremanya. Les vistes des de la plaça del santuari permeten veure en dies clars el Montseny, el massís del Montgrí i les Medes, la plana de l'Empordà, amb la badia de Roses i el cap de Creus, l'Albera i el Canigó. Volem esmentar també altres santuaris amb un fort component simbòlic i identitari com el de la Mare de Déu del Mont a l'alta Garrotxa, el de Santa Maria de Rocacorba o el de la Mare de Déu del Coll a les Guilleries.

17. Puig de la Mala Veïna: a la plana de l'Empordà, el tram de carretera C-252 entre Peralada i Garriguella permet contemplar de prop el paisatge únic i idealitzat d'aquesta unitat de paisatge. Per exemple, es pot parar al puig de la Mala Veïna on el lleuger desnivell donarà certa amplitud panoràmica, sobretot per a observar un paisatge agrari de secà, on la recuperació de la vinya s'acosta al patró paisatgístic dels aspres, localitzats immediatament al nord, on aquests contrasten amb la muralla forestal de l'Albera, que actua de taló de fons. A més, s'observa com els Pirineus provinents

El castell de Sant Joan permet copsar el límit sud de les Comarques Gironines, on es pot observar el nucli de Blanes i el delta de la Tordera. Fannia Corominas, Escola Universitària ERAM

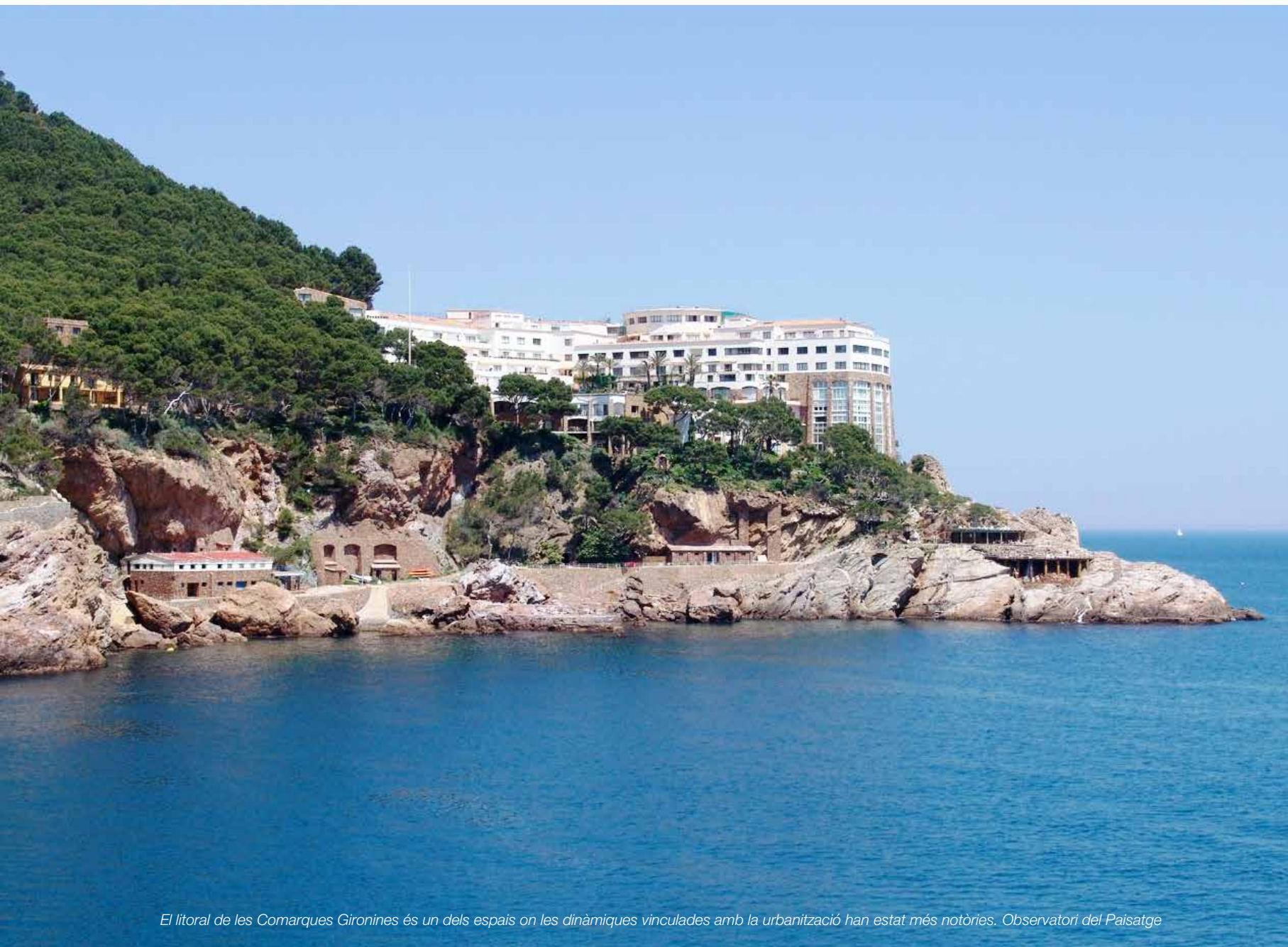
de l'alta Garrotxa i les Salines es corben dibuixant un arc que es troba amb el cap de Creus.

18. Puig Redon: a les valls d'Olot, s'hi accedeix des de l'àrea recreativa de Xenacs, al municipi de les Preses, i demana una curta caminada per a acabar de pujar al puig net de vegetació. Des del cim es contempla part de la plana d'en Bas, amb el Puigscalalm (1.515 m.) i el seguit de cingleres que l'emmarquen; Olot, els contorns de l'alta Garrotxa, i els Pirineus darrere, amb el Canigó sempre com a referent identitari. Aquest mirador destaca, però, per les excepcionals vistes que proporciona sobre les valls d'Olot i les seves marcades singularitats, com són la Zona Volcànica de la Garrotxa, amb el veïnat del Corb, la Fageda d'en Jordà, l'altiplà de Batet, els cons volcànics de la Cot, puig Jordà, puig de la Costa, Santa Margarida i el Croscat.

19. Turó de Sant Joan: situat a dins del municipi de Blanes, i coronat pel castell de Sant Joan, resulta un mirador excel·lent per a contemplar la ciutat i el port de Blanes, i a més presenta unes magnífiques vistes sobre el delta i el tram baix de la Tordera, i el conjunt d'horts que s'hi han desenvolupat. En direcció oposada, la panoràmica ressegueix el perfil costaner fins a arribar a Tossa de Mar, des d'on es pot contemplar el valorat contrast que creen les pinedes a tocar de mar.

63. Castell de Montsoriu: situat dins la unitat Montseny. Des de dalt el cim es pot contemplar una bella panoràmica del massís del Montseny, de les Guilleries, del Montnegre i del sector nord de la Depressió Prelitoral. Permet una àmplia panoràmica sobre tota la vall d'Arbúcies cap al nord, mentre que cap al sud es domina el pla de Breda i el corredor de la Selva.

7. Avaluació del paisatge

El litoral de les Comarques Gironines és un dels espais on les dinàmiques vinculades amb la urbanització han estat més notòries. Observatori del Paisatge

L'avaluació del paisatge s'ha efectuat per mitjà d'una anàlisi de les debilitats, les forteses, les amenaces i les oportunitats del conjunt de les Comarques Gironines en clau paisatgística, tot prenent en consideració sobretot quatre aspectes estudiats prèviament: el paisatge actual, els valors en el paisatge, les dinàmiques del paisatge i els factors que hi incideixen, i la possible evolució del paisatge (aspectes descrits en els capítols 3 i 5 d'aquest bloc).

7.1. Debilitats

- Aparició des dels anys seixanta en alguns indrets del territori gironí d'un model de ciutat oberta i extensa configurat sobretot per urbanitzacions amb una manca d'estructura urbana, amb un gran consum de sòl (sobretot per la baixa densitat d'habitatges), generalment amb un aspecte força desendreçat, amb pocs espais públics, amb uns límits poc integrats en l'entorn.
- Creixement del teixit suburbà que ha acabat canviant les figures, els perfils i en general la morfologia original d'alguns pobles i ciutats de les Comarques Gironines, en no respectar les geometries, els volums i els estils arquitectònics tradicionals.
- Generació de continus urbanitzats formats per infraestructures i edificacions que uneixen sense solució de continuïtat nuclis urbans diferents.
- Creació d'algunes urbanitzacions vinculades als camps de golf, no sempre ben integrades en l'entorn.
- Existència de paisatges periurbans multifuncionals mancats de criteris d'integració paisatgística que provoquen una transició poc ordenada entre l'espai urbà i el rural. Aquest fenomen és sobretot important en els sectors més dinàmics de les Comarques Gironines, com són l'eix nord-sud configurat per l'autopista AP-7, inclosos els entorns de les ciutats de Girona i Figueres, així com el litoral.
- Emergència en les últimes dècades d'algunes entrades i sortides als nuclis urbans amb paisatges banals i sense coherència estètica, convertides en vies que sovint serveixen d'aparador comercial i d'oferta de serveis, destinats sobretot als conductors. Al mateix temps, la via pública d'aquestes entrades sol presentar uns acabats de mala qualitat, ja sigui en relació amb el mobiliari urbà, les voreres, com amb la caòtica disposició en l'espai d'artefactes diversos com ara fanals i semàfors, pals de suport del cablejat del telèfon, pals i torres d'esteses elèctriques, etc.
- Aparició de continus urbans a la façana litoral.
- La pressió urbanitzadora que en un començament va afectar sobretot la franja litoral s'ha estès progressivament cap a l'interior, sobretot a les unitats de paisatge de plana de l'Empordà, aspres, l'Empordanet-Baix Ter i la plana de la Selva, on han aparegut creixements aïllats o sobredimensionats en relació amb la grandària dels nuclis urbans tradicionals.
- El dèficit energètic de les Comarques Gironines, la seva situació com a territori de frontera i la gran afluència de turisme a la costa han fet que siguin nombroses les infraestructures energètiques lineals que creuen aquest territori, on destaca per sobre de tot la línia de molt alta tensió (MAT).
- A les comarques de muntanya, la construcció d'equipaments i de segones residències vinculades al turisme i a l'oferta d'activitats de muntanya (bàsicament l'esquí) ha repercutit, en alguns casos, en un creixement urbanístic deslligat dels assentaments tradicionals.

Activitat extractiva de guixos a prop de Beuda. Observatori del Paisatge

- Existència d'un conjunt ampli i molt divers de construccions aïllades en sòl no urbanitzable, vinculades a l'activitat agrària o als serveis, com ara moderns coberts de maquinària, granges, naus, fàbriques, etc., desvinculades de les característiques de l'entorn que les acull.
- Fragilitat del paisatge litoral. Són especialment vulnerables les zones de cordó dunar i d'aiguamolls que es troben darrere de les platges de Pals i d'Empúries.
- Pastures en declivi a les zones de muntanya (alta Garrotxa, vall de Camprodon, etc.), fet que comporta una homogeneïtzació del paisatge per la pèrdua d'espais oberts i l'augment de la superfície ocupada per matollars i bosquines.
- Pèrdua d'àrees de conreu situades a l'interior i als entorns de les principals masses forestals de les Comarques Gironines (Ardenya-Cadiretes, les Gavarres, Salines-l'Albera, Guillerries,...) que suposa una homogeneïtzació del paisatge per la desaparició d'espais oberts i l'augment de la superfície ocupada pels boscos.
- Bona part de les masses forestals de les Comarques Gironines són molt vulnerables als incendis perquè gairebé totes s'integren en zones d'alt o molt alt risc d'incendi forestal.
- Presència d'activitats extractives, algunes situades en espais amb elevada exposició visual.

7.2. Amenaces

- La creació de noves vies perimetrals ofereix noves visuals (*skybacklines*) que provoquen un canvi en la imatge i les noves vistes de molts municipis, no sempre positius, tant des de dins de la via com des de l'exterior en els trams més propers als nuclis.
- Alta concentració d'instal·lacions d'infraestructures de telecomunicacions sense fils (ràdio, telefonia mòbil, televisió...), que conviuen amb la majoria de fons escènics emblemàtics de les Comarques Gironines i en els quals sovint hi ha edificis o elements patrimonials destacats.

Els polígons industrials, com aquest de Maçanet de la Selva, se situen a la frontera entre l'espai urbà i el rural. Observatori del Paisatge

- Proliferació de polígons industrials, la majoria dels quals de dimensions reduïdes, que tendeixen a desdibuixar la frontera entre l'espai urbà i el rural. El fet que alguns se situïn enmig de paisatges agraris o agroforestals poden representar una amenaça, ja que és difícil que encaixin en el paisatge preexistent.
 - Desaparició progressiva, en els últims anys, de molts dels vials arbrats de les carreteres de les Comarques Gironines per canvis en els criteris estètics, o bé al·ludint a raons de seguretat, malgrat el patrimoni paisatgístic que constitueixen.
 - Els paisatges de l'olivera i dels cereals són uns paisatges agrícoles característics de les Comarques Gironines però sotmesos a la dependència de les subvencions provinents de la política agrària comuna (PAC), que fan necessària l'adopció de mesures per a mantenir-ne la integritat territorial.
 - La intensificació de l'activitat agrícola ha comportat una pèrdua de la diversitat del paisatge agrari. A la plana de l'Empordà s'han suprimit molts elements propis del paisatge agrari, com ara pantalles de xiprers, recs, tanques arbrades, etc. Les closes, espais amb un gran interès natural i paisatgístic, també han sofert un retrocés en ser transformades en altres tipus de conreus o afectades pels creixements urbanístics.
 - La pèrdua de qualitat dels rius i dels boscos de ribera, resultat dels processos d'urbanització i de les activitats agrícoles, industrials i extractives, acaba afectant els valors naturals, socials, identitaris i estètics lligats als cursos fluvials, en especial d'alguns trams de la Tordera i del Ter.
 - La progressiva desaparició i el retrocés de moltes zones humides i dels sistemes dunars costaners ha estat una constant durant l'ocupació humana del litoral i, precisament, la seva escassetat fa especialment rellevant aquest tipus de paisatge.
- ### 7.3. Fortaleses
- Gran varietat de paisatges amb caràcter propi, que van des dels alts cims del Pirineu fins a les cales de la Costa Brava, passant pels volcans de la Garrotxa i per una multitud d'ambients urbans i agroforestals diversos, que responen a realitats territorials, socials i econòmiques ben diferents i que fan d'aquest àmbit un territori ben ric i divers des d'un punt de vista paisatgístic. En aquest sentit, aquest Catàleg de paisatge ha catalogat 26 unitats de paisatge diferents a les Comarques Gironines.
 - Existència d'espais protegits, sota diferents figures de protecció, que per regla general tenen uns elevats valors ecològics, estètics, culturals, socials i simbòlics. Gairebé un 33% del territori disposa d'una figura de protecció integrada en el PEIN. Aquest reconeixement suposa un compromís per a la conservació dels valors naturals i paisatgístics d'aquests territoris i una garantia de la continuïtat dels seus valors.
 - Abundants singularitats geomorfològiques que donen un valor afegit a uns entorns paisatgístics de gran rellevància i qualitat. Ja siguin els volcans de la Garrotxa, els penya-segats de la Costa Brava, el Montgrí o les cingleres del Cabrerès-Puigsacalm, entre altres, gaudeixen d'una gran rellevància i permeten identificar immediatament el context territorial del qual formen part, i el qual han ajudat a configurar al llarg del temps. Alguns d'aquests elements constitueixen fons escènics amb un eminent valor paisatgístic tant des del punt de vista simbòlic i identitari com estètic.
 - Nuclis històrics de pobles i ciutats, generalment ben conservats i que acumulen una gran diversitat de valors culturals, històrics, estètics i identitaris.
 - Diversitat d'estils arquitectònics i de models urbanístics presents a les ciutats, tots amb el seu paisatge particular, representatiu de diverses èpoques i escoles.

- Alguns pobles de l'interior de les Comarques Gironines són majoritàriament compactes i estan assentats a dalt de petits turons o cims que condicionen la seva fesomia. Normalment hi destaca el campanar, que se situa al capdamunt del turó o cim. Els perfils d'aquests nuclis són fàcilment visibles i sovint formen part de l'imaginari col·lectiu de la població de les Comarques Gironines.
- Hi ha altres nuclis que si bé no es disposen encimbellats a dalt de turons, per les característiques del seu nucli urbà, la morfologia i la integració amb l'entorn, també esdevenen fites destacables que contribueixen a donar caràcter a les Comarques Gironines.
- Presència de diverses estructures agrícoles i agroforestals de gran interès pel seu valor productiu, com ara l'Espai d'Interès agrari del Baix Empordà, el de l'Alt Empordà i el de la Vall d'en Bas.
- Presència d'espais merament agrícoles, sovint formant part de les zones d'elevat valor productiu que, més enllà d'aquesta característica i de ser bons connectors paisatgístics, tenen gran interès, ja que presenten altres singularitats definides per la tipologia del cultiu, l'estructura de les parcel·les, la forma, l'harmonia o l'extensió. Destaquen peces de la Rovina i la closa de la Vila, les closes del Ter Vell, el pla de Martís, l'estany de Banyoles, la riera de Santa Coloma, els arrossars de Pals, Fortià, Sant Pere Pescador i Bellcaire d'Empordà, les valls d'en Bas i Bianya.
- Presència d'espais agrícoles i forestals entreligats que, més enllà del seu valor productiu i de ser bons connectors paisatgístics, tenen gran interès, ja que presenten altres singularitats definides per la tipologia del cultiu, l'estructura de les parcel·les, la forma, l'harmonia o l'extensió. Destaquen els mosaics dels Aspres, Terrades, terraprims, Gavarres, Brunyola, així com els plans de Canet d'Adri.
- Presència de sistemes d'hortes de gran valor productiu, social, cultural, ambiental i urbanístic, normalment a l'àmbit periurbà, tot i que també n'hi ha d'urbanes, que contribueixen a la formació d'una imatge de qualitat adaptada a la identitat local i que aporten beneficis socials de diversa mena.
- La façana marítima conté valors naturals, arquitectònics, urbanístics i culturals que li donen un caràcter singular, com ara nuclis litorals tradicionals, vil·les i jardins, camins de ronda, ports, penya-segats i cales, platges, zones dunars i aiguamolls. Entre els naturals, destaquen el cap de Creus, els Aiguamolls de l'Empordà, els espais dunars de la plana de l'Empordà i el baix Ter, els paratges de les cales del Castell i Pinya de Rosa i el massís de l'Ardenya-Cadiretes, entre altres. Aporten diversitat natural i espongen la façana litoral, alhora que configuren, juntament amb els espais humanitzats amb arrels històriques, un mosaic paisatgístic de gran vàlua.
- Nombrosos exemples de ciutats que han consolidat les seves avingudes arbrades, com ara Girona, Figueres, Olot, Camprodon o Hostalric.

*Els camins de ronda, com aquest de cala Nans a Cadaqués, esdevenen uns bons itineraris de gaudi i interpretació del paisatge litoral.
Departament de Territori i Sostenibilitat*

- Diversos nuclis urbans conserven fileres arbrades o plantacions d'alineament que històricament emmarcaven l'entrada de molts municipis.
- Moltes carreteres comarcals i locals de les Comarques Gironines segueixen el trajecte de corredors naturals i conserven, en la seva majoria, el traçat original així com elements arquitectònics d'elevat valor patrimonial.
- Alguns espais presenten trames viàries d'arrel històrica de traça menuda però molt capil·lar, que relliga petits nuclis de població, amb una integració harmònica amb el paisatge. Són la vall d'en Bas, la plana de la Selva, l'Empordanet i la plana de l'Empordà.
- Existència de paravents formats bàsicament per xiprers que delimiten els camps de conreu de les planes de l'Empordà i de l'Empordanet-Baix Ter. Constitueixen un dels elements estructurals i més característics del patrimoni rural dels paisatges agrícoles litorals de les Comarques Gironines.
- La interacció de la societat amb el territori de les Comarques Gironines al llarg del temps ha generat una quantitat molt important d'elements que poden ser considerats patrimonials, dipositaris de valors històrics, socials, simbòlics o identitaris, a banda de les restes arqueològiques o el patrimoni religiós ja reconegut. Es tracta, sobretot, d'altres elements del patrimoni històric, agrícola, mariner i industrial diferents dels ja esmentats en altres punts. Del patrimoni històric, destaquen els castells i les torres defensives i de guaita. Del patrimoni agrícola, destaquen les feixes de pedra en sec, els masos, les masies, les barraques de pagès, la xarxa de camins, els pous, els canals o les sínies. Del patrimoni vinculat a l'activitat marítima, especialment pesquera, destaquen els fars, les cases de pescadors, les embarcacions tradicionals o les pràctiques ancestrals com les arts de pesca.

- Murs i construccions de pedra seca que constitueixen per si mateixos un exemple clar de construccions tradicionals per a l'agricultura de gran interès. Les principals àrees amb construccions de pedra seca a les Comarques Gironines són el cap de Creus, els aspres, Llers-Terrades, la Garrotxa, els entorns de Torroella de Montgrí-l'Estartit i el Ripollès.
- Existència d'una extensa xarxa de séquies i canals històrics destinats al reg i als usos productius que configuren el paisatge agrícola de regadiu i han donat caràcter sobretot a les planes agrícoles del baix Ter, la de l'Alt Empordà, l'estany de Banyoles i la plana de la Selva.
- Presència d'infraestructures hidràuliques històriques d'aprofitament de la força motriu de l'aigua dels rius per a usos productius i industrials que segueixen els principals cursos d'aigua, que signifiquen, malgrat la pèrdua d'ús, una mostra del patrimoni històric col·lectiu lligat a l'aigua.
- Abundants mostres d'expressió artística, ja sigui literària, pictòrica o relacionada amb les arts audiovisuals, que al llarg del temps han glossat els valors paisatgístics de les terres de Girona, fins a arribar a crear grups específics de gran reconeixement com ara l'escola de pintura paisatgística anomenada "Escola d'Olot".
- Existència d'iniciatives vinculades a la custòdia del territori (adquisició de terrenys, convenis amb propietaris, etc.), sorgides des d'àmbits diversos, amb vocació d'ordenar, gestionar i conservar els valors presents en un territori, que són una bona opció per a preservar i posar en valor els paisatges gironins que necessiten més protecció. A les Comarques Gironines existeixen diverses entitats de custòdia, com l'Associació d'Amics del Parc Natural dels Aiguamolls de l'Empordà (APNAE), el Consorci de l'Alta Garrotxa, Acció Natura o l'Associació de Defensa del Patrimoni Natural del Pla de l'Estany (LIMNOS), amb diverses propietats o convenis de gestió d'espais: hortes de Santa Eugènia, estany de Sils, comuns d'Ogassa o la Muntanya Gran de Torroella de Montgrí.
- Els límits administratius no constitueixen un obstacle per a les dinàmiques paisatgístiques. Municipis i comarques limítrofs po-

L'Escola d'Olot, ha contribuït amb les seves pintures en l'imaginari paisatgístic de la Garrotxa. Vaca travessant aiguamolls de Marià Vayreda. Museu Comarcal de la Garrotxa

den compartir la gestió de les unitats de paisatge comunes, tal com ja s'està fent en altres sectors (Carta del paisatge de l'Alt Empordà, Consorci dels Aspres d'Empordà).

- La gran implicació i identificació de la població amb el seu paisatge, cada vegada més mobilitzada en la preservació dels seus valors. En aquest sentit, la presa de consciència amb relació als Aiguamolls de l'Empordà, la Zona Volcànica de la Garrotxa o les Gavarres, entre molts altres, que s'ha donat en les últimes dècades, es pot considerar una escola d'aprenentatge per a la sensibilització de la societat gironina per la defensa dels seus paisatges.
- Presència d'una extensa xarxa de camins i de nombrosos miradors que permeten la contemplació d'àmplies panoràmiques sobre els diferents paisatges gironins. Cal destacar el paper importantíssim dels camins de ronda, ja que han esdevingut unes vies excepcionals per a la contemplació i gaudi dels diversos i variats paisatges costaners.
- El paisatge de la Costa Brava, malgrat la transformació intensa que ha sofert en alguns sectors, continua mantenint zones de gran valor i atractiu.

7.4. Oportunitats

- Els paisatges gironins tenen cada vegada més arrelament en el sentiment identitari col·lectiu de la població de les Comarques Gironines, fet que ha de contribuir a la millora del paisatge i al seu gaudi per part de la ciutadania.
- La població de les Comarques Gironines reconeix la importància del paisatge com a element imprescindible per a garantir una bona qualitat de vida i, per tant, la necessitat de preservar, gestionar i ordenar els paisatges que configuren i estructuren la seva vida quotidiana.
- La gran diversitat de paisatges existents en un territori de superfície reduïda com són les Comarques Gironines, així com l'àmplia varietat de valors de tipus natural, històric, estètic, social, productiu, simbòlic i espiritual, són una oportunitat d'importància estratègica per al turisme, en un moment en què la qualitat del paisatge és un dels elements més valorats per un segment cada vegada més ampli del mercat turístic. Es tracta d'activitats especialment importants pel fet que possibiliten –en molts casos– una alternativa sostenible a les activitats agrícoles tradicionals actualment en regressió. El turisme rural i l'oferta d'activitats de lleure relacionades en són el principal exemple.
- Fort impuls i dinamisme del conreu de la vinya a la comarca de l'Alt Empordà, que permet el manteniment d'un paisatge vitivinícola mediterrani de qualitat que és cada cop més valorat des de tots els àmbits.
- Els distintius d'origen i qualitat agroalimentària (DOP Oli de l'Empordà, DO Empordà, IGP Poma de Girona, IGP Vedella dels Pirineus Catalans, Marca de Garantia "Producte del Ripollès", Fesol de Santa Pau, Gamba de Palamós i Anxova de l'Escala), així

150

L'IGP Poma de Girona, com la resta de distintius de qualitat agroalimentària, representa una oportunitat pel manteniment dels paisatges agraris productius.
Raul Cardona, Escola Universitària ERAM

- com altres produccions agràries ecològiques en diferents tipus de cultiu (sobretot olivera, vinya i productes silvestres), són una oportunitat per al manteniment dels paisatges agraris productius de les Comarques Gironines. Aquests productes pateixen menys els canvis de les polítiques agràries i les crisis recurrents.
- Les cartes del paisatge de les valls de Camprodon i de l'Alt Empordà són eines destinades a mantenir i, si s'escau, millorar els valors paisatgístics dels respectius àmbits territorials, amb propostes de mesures generalitzables a molts altres llocs.
 - L'abandonament de molts centres històrics i el seu deteriorament progressiu a causa de la manca d'inversió tant pública com privada ha provocat una pèrdua de patrimoni col·lectiu i una pèrdua d'identitat del sistema d'assentaments. Per a intentar pal·liar aquest fet, l'Administració promou la rehabilitació d'aquests espais mitjançant plans de millora, com ara el Pla de Barris.

- Existència de figures de planificació de caràcter territorial i supra-municipal (PDTE, PDTG, PDUSUG, PDUSUF, PDUSC I i II, etc.), que poden ser molt útils per a ordenar millor el paisatge i per a superar la dinàmica existent fins ara, on cada municipi planejava el seu propi creixement i definia les seves prioritats sense tenir en compte una visió territorial i paisatgística més àmplia i coordinada.
- Existència de diferents xarxes, programes i etiquetes que valoren la qualitat, implementats per institucions locals, nacionals i internacionals, ja siguin públiques o privades, com pot ser el cas del programa europeu LIFE o de la declaració de Patrimoni de la Humanitat, a instàncies de la UNESCO. Totes plegades poden ajudar a mantenir i recuperar els valors paisatgístics de molts sectors de les Comarques Gironines.

